

ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียน
วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดกาญจนบุรี

THE ATTITUDE TOWARDS DEATH IN THERAVADA BUDDHISM : A CASE STUDY OF
STUDENTS FROM THE CLASSROOM OF WAT CHAICHUMBHONCHANASONGKRAM
MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY
KANCHANABURI PROVINCE

พระมหาสุพรต ฐมมาราโม (สมศิริ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียน
วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดกาญจนบุรี

พระมหาสุพรต ฐมมาราโม (สมศิริ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

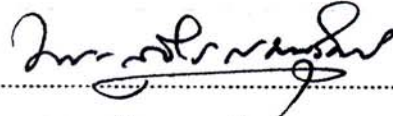
THE ATTITUDE TOWARDS DEATH IN THERAVADA BUDDHISM : A CASE STUDY OF
STUDENTS FROM THE CLASSROOM OF WAT CHAICHUMBHONCHANASONGKRAM
MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY
KANCHANABURI PROVINCE

Phramaha Suprot Dhammaramo (Somsiri)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Life and Death Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

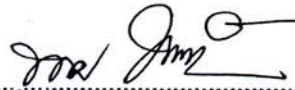
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาชีวิตและความตาย

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

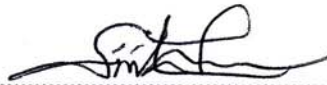
(พระมหาทองศรี เอกวิโส, ดร.)

ประธานกรรมการ

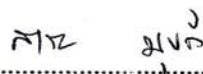
(พระเอกภัทร อภินนุโท, ผศ.ดร.)

กรรมการ

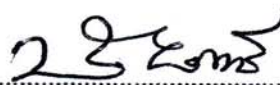
(ผศ.ดร. สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

กรรมการ

(ผศ. สาระ มุขดี)

กรรมการ

(ดร. ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระเอกภัทร อภินนุโท, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร. สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ทศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต
ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัยจังหวัด กาญจนบุรี

ผู้วิจัย : พระมหาสุพรต ฐมมาราโม (สมศิริ)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ชีวิตและความตาย)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระเอกภัทร อภินุโท, ผศ.ดร.พธ.บ., M.A., Ph.D

: ผศ.ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง น.ธ.เอก., พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา :/...../.....

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง ทศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีศึกษานิสิต
ห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงครามมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กาญจนบุรี มี
วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาระดับทศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท :
กรณีศึกษานิสิตห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงครามมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กาญจนบุรีและ ๒) เพื่อเปรียบเทียบทศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษา
นิสิตห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงครามมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กาญจนบุรี
จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นิสิต ห้องเรียน วัดไชยชุมพล
ชนะสงครามมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๔ จำนวน ๑๔๕ รูป
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม(Questionnaire) เรื่องทศนคติต่อความตายใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท สถิติที่ใช้ประกอบด้วย ความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)
ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สถิติที่ใช้การทดสอบสมมติฐาน
Independent Samples, F-test One-way ANOVA

ผลการศึกษาพบว่า

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง ๓๕ ปี ถึง ๔๔ ปี จำนวน ๕๒ คน คิดเป็น
ร้อยละ ๓๕.๘๐ มีอายุระหว่าง ๓๕ - ๔๔ ปี จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘๐ มีระดับชั้น/ปี
คือ ชั้นปีที่ ๑ จำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๔๘ มีระยะเวลาที่อุปสมบท คือ มากกว่า ๑๐ ปี
จำนวน ๗๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๐๐ ส่วนใหญ่มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม คือ

นักธรรมชั้นเอก จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๑๐ และ มีการศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี คือ ป.ธ. ๔ จำนวน ๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๔๐ ป.ธ. ๓ จำนวน ๑๓ คน

๒. สรุปผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับทัศนคติต่อความตายพบว่า

พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติต่อความตาย โดยรวมทุกด้านมาก ($\bar{X} = ๓.๕๑$) และในแต่ละด้านได้แก่ ด้านความรู้สึกลึก ($\bar{X} = ๓.๖๓$) และด้านพฤติกรรม ($\bar{X} = ๓.๕๖$) อยู่ในระดับดีมาก ส่วนด้านความรู้คิดอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๒$)

๓. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนคติพบว่า

พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น/ปี ระยะเวลาที่อุปสมบท , การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตาย โดยรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน

๑) ด้านความรู้คิด กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น / ปี ระยะเวลาที่อุปสมบท , การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกันมีทัศนคติต่อความตายด้านความรู้คิด ไม่แตกต่างกัน

๒) ด้านความรู้สึกลึก กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น / ปี , ระยะเวลาที่อุปสมบท , การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม , การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายด้านความรู้สึกลึก ไม่แตกต่างกัน

๓) ด้านพฤติกรรม กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ, ระดับชั้น / ปี , ระยะเวลาที่อุปสมบท , การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม , การศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายด้านพฤติกรรม ไม่แตกต่างกัน

Thesis title : The Attitude Towards Death in Theravada Buddhism: A Case Study of Students from the Classroom of Wat Chaichumbhonchanasongkhram Mahachulalongkornajavidyalaya University, Kanchanaburi Province

Researcher : Phamaha Suprot Dhammaramo (Somsiri)

Degree : Master of Arts (Life and Death Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Ekapatra Abhichando, Asst. Prof.,Dr. B.A. (Edu.), B.A. (Eng), M.A. (Cli. Psy.), Ph.D. (Psy.)

: Asst. Prof., Dr. Siritwat Srikrudong Dhamma Ill, Diploma in Ed., B.A. (Edu. Adman), M.A., Ph.D., (Psy.)

Date of Graduation :/...../.....

ABSTRACT

The thesis titled “the Attitude towards Death in Theravada Buddhism: A Case Study of Students from the Classroom of Watchaichumbhonchanasongkhram, Mahachulalonggornrajavidyalaya University, Kanchanaburi Province” has the following objectives : 1) to study the level of attitude towards death in Theravada Buddhism of students from the classroom of wat Chaichumbhonchana songkhram, Mahachulalongfornrajavidyalaya University, Kanchanaburi Province and 2) to compare the attitudes towards death in Thervada Buddhism of students from the classroom of wat Chaichumbhonchana songkhram, Mahachulalongfornrajavidyalaya University, Kanchanaburi Province personal factors. The sample were 145 students from the classroom of Watchaichumbhonchanasongkhram, Mahachulalongfornrajavidyalaya University, Kanchanaburi Province. The tool used was the questionnaire on the attitude towards death in Theravada Buddhism The data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation. The statistics used to test the hypothesis were Independent samples, F-test (one-way ANOVA)

The study found that

1. General Information

52 respondents (35.9%) were in the 35-44 years old age group. 50 respondents (34.49%) were in first years of study. 71 respondents (49.0%) were ordained more than 10 years. 119 respondents (82.12%) abstained the third level of Dhamma studies. 18 respondents (12.4%) obtained Pali TV and 13 respondents obtained pali III

2. The Level of the attitude towards death

The overall attitude towards death ($\bar{X} = 3.51$) under the “feeling” aspect was ($\bar{X} = 3.67$) and under the “behavior” at aspect was ($\bar{X} = 3.56$) were at and high level. Whereas the mean attitude under cognitive aspect was at moderate level.

3. The comparative analysis

The overall attitudes towards death did not differ by ages, years of study, durations of study Dhamma studies ,pali studies

- 1) The cognitive aspect : The attitudes towards death did not differ by different ages years of study, durations of study, Dhamma studies and pali studies
- 2) The feeling aspect : The attitude towards death did not Dhamma atudies and Pali studies
- 3) The behavioral aspect : the attitude towards death did not diff by different ages, years of study, durations of study, Dhamma studies and Pali studies.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านคณาจารย์
หลายๆ ท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระสุธีธรรมานุวัตร คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, พระมหาขวัญชัย
กิตติปาโล คณบดีมนุษยศาสตร์, พระเอกภพร อภินุโท, ผศ.ดร. และ ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง
ผู้อำนวยการ วิชาชีวิตและความตาย ที่ได้ช่วยตรวจสอบ ที่ให้ความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อข้อมูลและแนะนำ
ในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่การทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้, พระครูสุพัฒนกาญจนกิจ เจ้าอาวาสวัดคอนขมิ้น ที่
ช่วยสนับสนุนทุนการศึกษาตลอดจนกำลังใจ, พระนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ที่ช่วยอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถาม,
ในสาขาวิชาชีวิตและความตาย รุ่น ๓ ทุกท่าน

ท้ายสุดนี้ คุณความดีที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยขอตั้งมหา
กุศลเจตนาอย่างแรงกล้า อธิษฐานจิตระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกแล้วแผ่ส่วนกุศลผล
ความดีทั้งหมดนี้ไปให้กับ คุณของมารดาบิดาผู้ให้กำเนิด ญาติพี่น้อง ครู อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา
ความรู้ ทั้งหลายเทอญ.

พระมหาสุพรต ฐมมาราโม (สมศิริ)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ สมมติฐาน	๖
๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ	๘
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความตาย	๒๐
๒.๓ ทัศนคติต่อความตาย	๓๖
๒.๔ ประวัติห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๔๒
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๔
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๓

สารบัญ(ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๕๔
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๕๔
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๔
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๖
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๗
๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิจัย	๕๗
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๖๐
๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๐
๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป	๖๑
๔.๓ การวิเคราะห์ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ของพระนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี	๖๔
๔.๔ การวิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนา เถรวาท.ของพระนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี	๖๘
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ	๘๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๒
๕.๒ อภิปรายผล	๘๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๑
บรรณานุกรม	๙๒
ภาคผนวก	๙๘
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๙๙
ภาคผนวก ข แบบทดสอบ IOC	๑๐๕
ภาคผนวก ค หนังสือขอเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย	๑๑๐
ภาคผนวก ง หนังสือออกในการดำเนินการวิจัย	๑๑๖
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อภาษาไทย

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม ชื่อ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๐๘ หน้า ๑๕๕

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภงฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกฺขุณี	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภงฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหวกฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูปวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ช.ธ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตฺตนิกาย	ธมฺมปทปาติ	(ภาษาบาลี)
ช.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตฺตนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ช.เถร.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตฺตนิกาย	เถรคาถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ช.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตฺตนิกาย	เถรภาดา	(ภาษาไทย)
ช.อป.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตฺตนิกาย	อปทานปาติ	(ภาษาบาลี)
ช.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตฺตนิกาย	มหานิทฺเทสปาติ	(ภาษาบาลี)
ช.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตฺตนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
สํ.ข.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตฺตนิคาย	ขนฺธวาวคฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
สํ.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิคาย	ขันธวาวรรค	(ภาษาไทย)

ล้.นึ.	(บาลี) = สุตตบุดปีฎก	ล้ยุดตบึกย	นึทอนวคคปาลี	(ภยษบาลี)
ล้.นึ.	(ไทย) = สุตตบุดปีฎก	ล้ยุดตบึกย	นึทอนวรด	(ภยษไทย)
ม.มู.	(บาลี) = สุตตบุดปีฎก	มชดบึกย	มูลปณนสกปี	(ภยษบาลี)
ม.มู.	(ไทย) = สุตตบุดปีฎก	มชดบึกย	มูลปณนสก	(ภยษไทย)

อรธกถภรเอภึชรรบปีฎก

อภึ.วึ.อ.	(บาลี) = อภึชรรบปีฎก	วึก้งค	สมมอหวึนอทนีอฎฐกถ	(ภยษบาลี)
อภึ.วึ.อ.	(ไทย) = อภึชรรบปีฎก	วึก้งค	สมมอหวึนอทนีอฎฐกถ	(ภยษไทย)

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามอายุ	๖๑
๔.๒	แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระดับชั้น/ปี	๖๑
๔.๓	แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท	๖๒
๔.๔	แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามการศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกนักธรรม)	๖๒
๔.๕	แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามการศึกษาเปรียญ ธรรม (แผนกบาลี)	๖๓
๔.๖	ผลการวิเคราะห์ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกรายด้าน	๖๔
๔.๗	การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามด้านความรู้คิด	๖๕
๔.๘	ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามด้านความรู้สึกรู้สึก	๖๖

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๕	การวิเคราะห์ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษา นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามด้านพฤติกรรม	๖๗
๔.๑๐	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยจำแนกตามอายุ โดยภาพรวม	๖๘
๔.๑๑	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยจำแนกตามอายุ ด้านความรู้คิด	๖๙
๔.๑๒	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยจำแนกตามอายุ ด้านความรู้สึก	๖๙
๔.๑๓	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยจำแนกตามอายุ ด้านพฤติกรรม	๗๐
๔.๑๔	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยจำแนกตามระดับชั้น/ปี โดยภาพรวม	๗๑
๔.๑๕	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยจำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านความรู้คิด	๗๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๖	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านความรู้สึก	๗๒
๔.๑๗	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านพฤติกรรม	๗๒
๔.๑๘	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) โดยภาพรวม	๗๓
๔.๑๙	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามระยะเวลาที่ อุปสมบท (พรรษา) ด้านความรู้คิด	๗๓
๔.๒๐	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) ด้านความรู้สึก	๗๔
๔.๒๑	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) ด้านพฤติกรรม	๗๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๒๒	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปรีชัติ ธรรม(แผนกนักธรรม) โดยภาพรวม	๗๖
๔.๒๓	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปรีชัติธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านความคิด	๗๖
๔.๒๔	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปรีชัติ ธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านความรู้ลึก	๗๗
๔.๒๕	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปรีชัติ ธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านพฤติกรรม	๗๗
๔.๒๖	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาเปรียญธรรม(แผนกบาลี) โดยภาพรวม	๗๘
๔.๒๗	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาเปรียญธรรม(แผนกบาลี) ด้านการรู้จัก	๘๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๒๘	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปริญญา ธรรม(แผนกบาลี) ด้านความรู้สึก	๘๐
๔.๒๙	แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปริญญาธรรม(แผนกบาลี) ด้านพฤติกรรม	๘๑

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	แสดงองค์ประกอบของทัศนคติ	๑๒
๒.๒	เกณฑ์วัดทัศนคติวิธีการใช้คำประจำประโยค	๑๓
๒.๓	เกณฑ์การวัดทัศนคติโดยวิธีการประเมินแบบมาตราส่วน	๑๘
๒.๔	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ความตาย” ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในทุกสิ่งมีชีวิตซึ่งเมื่อถึงกำหนดก็ย่อมเป็นไปไม่พ้นความแก่ ความเจ็บ และความตายไปได้ แต่ด้วยกิเลสที่สั่งสมมาย่อมทำให้เกิดความหวาดกลัว และยากที่จะยอมรับถึงความไม่เที่ยงแท้แห่งสังขาร โดยเฉพาะปุถุชนคนธรรมดา ไม่ว่าจะเกิดในเชื้อชาติหรือศาสนาใดๆ ความตายคือสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวและไม่เป็นที่พึงปรารถนาแก่ทุกคนและก่อให้เกิดความทุกข์ที่แตกต่างระดับกัน

ความตายในทางการแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์นั้นความหมายได้ว่าเป็นการสิ้นสุดของการมีชีวิต คือ สภาพร่างกายหยุดการทำงาน ไม่มีการตอบสนองใดๆทั้งสิ้น แต่การแพทย์ในทางพระพุทธศาสนา ความตายเป็นเพียงการเกิดดับ หมุนเวียนไป ไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะถึงพระนิพพาน เพราะชีวิตทั้งหลายมีธรรมชาติ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา

การเกิดขึ้นของวิทยาศาสตร์แม้จะเป็นเพียงการค้นพบความจริงของธรรมชาติ ฝ่ายวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่วิทยาศาสตร์ได้อำนวยประโยชน์อย่างมหาศาลให้แก่มนุษยชาติ เริ่มจากประเทศตะวันตก แล้วแพร่ไปทั่วโลก ด้านวัตถุมีการผลิตเครื่องอำนวยความสะดวกและสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เพื่อช่วยทุ่นแรงมนุษย์ ท่ามกลางความเจริญและความมั่งคั่งพร้อมของเครื่องอำนวยความสะดวก แต่ภายในใจคนกลับว่าเปล่ากลวงใน^๑ เพราะมนุษย์จำนวนไม่น้อยแสวงบริโภคนิยม หลงมัวเมา แทนการทุ่มเวลาและแรงงานให้กับการศึกษาพัฒนาตน ซึ่งผลนั้นแพร่ขยายกว้างออกไปกลายเป็นสังคมไมตรีจิตมิตรภาพ

การเปลี่ยนแปลงของโลกและความเป็นไปของสังคมตามที่ได้กล่าวมามีการเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่อยู่ในตัวมนุษย์เอง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามธรรมชาติ ตามธรรมดาของโลกและชีวิต เป็นลักษณะสามัญเสมอเหมือนกัน กล่าวคือ เป็นสภาพที่ทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก ไม่คงอยู่ในสภาพเดิม ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง เป็นไปตามกฎธรรมดา

^๑พระธรรมปิฎก , (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๔๓.

ธรรมชาติ ไม่ขึ้นต่ออำนาจบังคับดลบันดาลของเทพเจ้า หรือไม่เป็นไปตามความอยากยึดถือของมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของชีวิต ลักษณะสามัญเช่นนี้เรียกว่า “สามัญลักษณะ หรือ ไตรลักษณะ”^๒

ชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของชีวิตเอง คือ เป็นไปตามไตรลักษณะ ถ้าเริ่มต้นที่การเกิด กำหนดการตายก็เป็นอวสาน ในระหว่างการเกิดกับตายนั้น หน้าที่มนุษย์ยังอยู่ที่การดำเนินชีวิต ดำรงตนด้วยความไม่ประมาท ในเมื่อความตายเป็นจริงที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญ เมื่อจะต้องเผชิญอยู่แล้วก็ควรรู้จักปฏิบัติอย่างถูกต้อง ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และให้เกิดโทษน้อยที่สุด

ความตายเป็นความจริงที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญ แต่มนุษย์แต่ละคนมีความรู้สึกความเข้าใจ และแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมต่อความตายนั้นๆแตกต่างกันไป บางคนมีทัศนคติทางลบต่อความตายจึงหลีกเลี่ยง ปฏิเสธการไปร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย บางคนมีทัศนคติทางบวกต่อความตาย คือ รู้ เข้าใจชีวิตและความตายก็จึงเตรียมตัวเผชิญกับความตาย

ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและความตาย เป็นประเด็นสำคัญและเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมต่างๆมากมาย เช่นชั้น ๕ (องค์ประกอบของชีวิตเป็นการพูดถึงองค์ประกอบของชีวิตทั้งในส่วนร่างกายและจิตใจ) อายุคนละ ๑๒ พูดเรื่องชีวิตในส่วนที่ปฏิสัมพันธ์และการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ ซึ่งพูดถึงความไม่แน่นอน (อนิจจัง) ความทุกข์ หรือความลำบากของชีวิต และความไม่อยู่ในอำนาจตามความต้องการของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ถ้าพูดตามภาษาทั่วไป คือ ชีวิตเกิดมาแล้วต้องเกิด แก่ เจ็บ และเสื่อมสลายไป

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)^๓ ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าท่าทีการปฏิบัติของมนุษย์ต่อเรื่องความตายแสดงให้เห็นถึงความมกนงมแห่งจิตใจมนุษย์ที่แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้น ดังนี้ ชั้นที่ ๑ มนุษย์ปุถุชนทั่วไปยังไม่ได้รับการศึกษาถึงธรรมชาติของชีวิตและความตาย จะระลึกนึกถึงความตายด้วยความหวาดหวั่น พรั่นกลัว เสรีาหุดหู่ท้อแท้ ระย้อท้อถอย ชั้นที่ ๒ อริยสาวก ผู้มีการศึกษา ระลึกถึงความตายเป็นอนุสติสำหรับเตือนใจไม่ให้ประมาท จะเร่งขวนขวายปฏิบัติประกอบหน้าที่คุณงามความดีชีวิตนี้มีประโยชน์ มีคุณค่า ชั้นที่ ๓ ผู้รู้เท่าทันความตายซึ่งมีคติเนื่องอยู่ในธรรมดา จะได้มีชีวิตที่ปราศจากความทุกข์ ไม่ถูกบีบบังคับความรู้สึกหวาดหวั่น พรั่นกลัวต่อความพลัดพราก มีใจปลอดโปร่งสบายและเป็นอยู่ด้วยปัญญาที่กระทำการ

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สือตะวัน, ๒๕๔๕), หน้า ๘๖.

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เรื่องนำรู้เกี่ยวกับพิธีศพและพุทธศาสนิตชีวิตกับความตาย, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๓๕.

ไปตามเหตุผลด้วยความรู้เท่าทันเหตุปัจจัย และท่านยังได้อธิบายถึงความเข้าใจและคุณค่าของความเข้าใจชีวิตและความตายโดยอ้างถึงคัมภีร์พุทธศาสนาว่าเน้นการมีสติ ไม่หลงตาย หมายถึงการประกอบจิตใจให้ไม่พินเพื่อน ไม่เศร้าหมอง ไม่จุ่นมัว มีจิตใจตั้งงามผ่องใส เบิกบาน และจิตใจนึกถึงหรือเกาะเกี่ยวอยู่กับสิ่งที่ดี ถือว่าเป็นการตายดี การตายดียังหมายถึงการรู้ทันชีวิต ยอมรับความจริงของการตายว่าเป็นอนิจจัง การรู้เท่าทันนี้ช่วยให้จิตใจมีความสว่าง ไม่ยึดติด โปรงโล่ง เป็นอิสระ ยิ่งกว่านั้นสุภายิตเกี่ยวกับชีวิตและความตายมีปรากฏอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎก

ทัศนคติ (Attitude) มีทั้งทัศนคติทางบวกและทัศนคติทางลบ ดังที่กมลรัตน์ หล้าสุวรรณส์^๕กล่าวว่า ทัศนคติทางบวกหรือทัศนคติที่ดี หมายถึงแนวโน้มที่อินทรีย์จะเข้าหาสิ่งเร้าหรือสถานการณ์นั้น เนื่องจากความชอบหรือความพอใจ และทัศนคติทางลบหรือทัศนคติที่ไม่ได้ หมายถึง แนวโน้มที่อินทรีย์จะถอยหนีสิ่งเร้าหรือสถานการณ์นั้นเนื่องจากความไม่ชอบหรือพอใจ ด้วยหลักการทางจิตวิทยา ดังยกมาแสดงนี้ ถ้าบุคคลมีทัศนคติทางบวกต่อความตายก็จะมีพฤติกรรมที่เข้าหา เข้าไปศึกษาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย แต่ถ้ามีทัศนคติทางลบต่อความตายก็จะมีพฤติกรรมต่อต้าน หลีกหนีปฏิเสธความจริงและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความตาย

ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อความตายเป็นมุ่งให้รู้ตามความเป็นจริง มุ่งหาประโยชน์จากความตาย โดยถือความตายเป็นเครื่องเตือนสติให้เร่งทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท^๖ มีพุทธพจน์ที่เตือนให้ระลึกถึงความตายและการปฏิบัติต่อความตายมากแห่ง เช่น มนุษย์ทุกคนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ คนโง่ คนฉลาด มั่งมี และยากจนล้วนต้องตาย^๗ บุคคลควรทำวันคืนไม่ให้ไร้ประโยชน์ ด้วยการใส่ใจถึงวิปัสสนาไม่ว่าน้อยหรือมาก ชีวิตของผู้ที่ผ่านวันคืนไปเท่าใดก็เป็นอันพร่องไปเท่านั้น^๘ คนที่ร้องให้ถึงคนที่ตายแล้วเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ เปรียบเสมือนหม้อน้ำที่แตกแล้ว จะประสานให้สนิทเหมือนเดิมไม่ได้^๙ บุคคลเมื่อถึงคราวจะตาย บุตรทั้งหลายก็ด้านทานไว้ไม่ได้ บิดาก็ด้านทานไม่ได้ พวกพ้องก็ด้านทานไว้ไม่ได้ แม้นญาติพี่น้องก็ด้านทานไว้ไม่ได้^{๑๐} จากพุทธ

^๕กมลรัตน์ หล้าสุวรรณส์, จิตวิทยาการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศรีเดชากรพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๐๓-๒๓๑.

^๖พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ระลึกถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

^๗ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๑.

^๘จุ.เถร (ไทย) ๒๖/๔๕๑/๔๑๖.

^๙จุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๗/๒๐๓.

^{๑๐}จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๘๘/๑๒๒.

พจน์ที่ยกมาแสดงนี้ จะพบว่าพระพุทธศาสนามองความตายเป็นความจริงที่ทุกคนต้องเผชิญและต้องเห็นด้วยปัญญา นำความตายมาเป็นเครื่องเตือนสติให้เร่งทำกิจหน้าที่ด้วยความไม่ประมาท

การระลึกถึงความตายอยู่ทุกเวลาย่อมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกด้านจิตใจในการที่จะทำความดีให้แก่ตนและสังคม ดังเรื่องของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อคราวทอดพระเนตรเห็นคนเจ็บความรู้สึกเบื่อหน่ายจิตใจหดหู่ จึงทรงคิดหาวิธีที่เอาชนะความตาย และมีจิตโน้มไปในทางเสด็จออกบวชเป็นบรรพชิตแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดในชีวิต^{๑๑}

ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นธรรมทายาทและเป็นผู้มีหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเป็นเช่นไร ทัศนคติต่อการเตรียมตัวเผชิญกับความตายนั้นเป็นไปในทิศทางใด ตลอดจนท่าที ความเข้าใจ ความรู้สึก และแนวโน้มการประพฤติปฏิบัติต่อความตายด้วยความไม่ประมาทเช่นไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาระดับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติต่อความตายในพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งมีขั้นตอนการศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลจากนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีในระหว่างปีการศึกษาพ.ศ. ๒๕๕๔ ระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงเดือนมีนาคม ๒๕๕๕ดังต่อไปนี้

^{๑๑}ที. มหา. (ไทย) ๑๐/๔๓-๕๔/๒๒-๓๐.

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติต่อความตาย ในการวิจัยนี้ได้แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้คิด ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรม

๑.๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร คือ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๔ จำนวน ๑๔๕ รูป /คน ระหว่างเดือนกันยายน ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๔

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑. ตัวแปรอิสระได้แก่ ๑) อายุ ๒) ระดับชั้น/ปี ๓) ระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา)
- ๔) การศึกษาปริญญาธรรม (ด้านบาลี) ๕) การศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม)
๒. ตัวแปรตาม ได้แก่ ทัศนคติต่อความตาย ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้คิด ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรม

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามระยะเวลาของระบบการศึกษาทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีทั้งหมด ระหว่างปีการศึกษาพ.ศ. ๒๕๕๔ ได้จำนวนทั้งหมด ๑๔๕ รูปตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึง เดือนมีนาคม ๒๕๕๕

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี
- ๑.๔.๒ ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีอายุแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีมีระดับชั้น/ปี แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีมีระยะเวลาที่อุปสมบท(พรรษา) แตกต่างกันมีทัศนคติต่อความตายแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีมีการศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) แตกต่างกันมีทัศนคติต่อความตายแตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีมีการศึกษาเปรียญธรรม (ด้านบาลี) แตกต่างกันมีทัศนคติต่อความตายแตกต่างกัน

๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ ทัศนคติต่อความตาย หมายถึง เรื่องของจิตใจ ทำที่ ความรู้สึกนึกคิด และความโน้มเอียงของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีที่มีต่อความตาย

๑.๖.๒ ความตาย หมายถึง การหยุดทำหน้าที่ของสมองและระบบประสาท หัวใจหยุดทำงาน อวัยวะทั้งหมดยุติการทำงาน เซลล์ทั่วร่างกายหยุดทำงาน

๑.๖.๓ ทัศนคติต่อความตายด้านความรู้คิด หมายถึง การแสดงออกในด้านความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับความตาย ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีที่มีต่อความตาย

๑.๖.๔ ทัศนคติต่อความตายด้านความรู้สึก หมายถึง การแสดงออกเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ เหตุการณ์ สิ่งเร้า หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความตายในเชิงเข้าหา ยินดี สบายใจกับเชิงหนีด้วยความหดหู่ สลดใจ หวาดกลัว เสียใจ ของพระนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีที่มีต่อความตาย

๑.๖.๕ **ทัศนคติต่อความตายด้านพฤติกรรม** หมายถึง การแสดงออก และมีความพร้อมในการเตรียมตัวตาย มีการจัดการกิจให้เสร็จสิ้นโดยไม่กังวล มีสติ สมานธิ อย่างต่อเนื่อง ของพระนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีที่มีต่อความตาย

๑.๖.๖ **นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม** หมายถึง พระภิกษุที่ศึกษาในห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๔

๑.๗ **ประโยชน์ที่ได้รับ**

๑.๗.๑ ทำให้ทราบทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทกรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรีจำแนกตามอายุ ระดับชั้น /ปี ระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) การศึกษาเปรียญธรรม (ด้านบาลี) และการศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม)

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต
ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี”
ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความตาย

๒.๓ ทัศนคติต่อความตาย

๒.๔ ประวัติห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดของการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ

๑. ความหมายของทัศนคติ

นักจิตวิทยา และผู้สนใจศึกษา ได้ให้ความหมายของคำว่าทัศนคติ (Attitude) ไว้
มากมายหลายท่าน ดังต่อไปนี้

ราตรี พัฒนรังสรรค์^๑ ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง แนวโน้มที่มีอิทธิพลต่อ
พฤติกรรมสนองต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้า ซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งคน วัตถุ สิ่งของหรือความคิด
(Ideas) ทัศนคติอาจจะบวกหรือลบ

สุปราณี สนธิรัตน์ และคนอื่นๆ^๒ ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง ความโน้มแน่วที่
จะตอบสนองต่อสิ่งเร้าชนิดต่างๆเช่น คนสัตว์ วัตถุหรือสถานการณ์ต่างๆ

^๑ราตรี พัฒนรังสรรค์, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาจิตวิทยา
และการแนะแนว คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๔๒.

^๒สุปราณี สนธิรัตน์ และคนอื่นๆ, จิตวิทยาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา
จิตวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖๘.

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ^๓ กล่าวว่า ทักษะคือ คือ ผลผสมผสานของ ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความคิดเห็น ความรู้ และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คนใดคนหนึ่ง สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งออกมาในรูปการประเมินค่า อันอาจเป็นไปได้ในทางยอมรับหรือปฏิเสธก็ได้ และความรู้สึกเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งขึ้น ดังนั้น พฤติกรรมของมนุษย์ก็คือ การแสดงออกซึ่งทักษะของเขา

แสงเดือน ทวีสิน^๔ ให้ความหมายของทักษะไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความรู้สึกดังกล่าวอาจจะเกี่ยวกับบุคคล สิ่งของ สภาพการณ์ เหตุการณ์เป็นต้น เมื่อเกิดความรู้สึก บุคคลนั้นจะมีการเตรียมพร้อมเพื่อมีปฏิกิริยาตอบโต้ไปในทางหนึ่งตามความรู้สึกของตนเอง

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^๕ กล่าวว่าความหมายของทักษะมีดังนี้

๑) ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆหลังจากที่บุคคลได้มีประสบการณ์ในสิ่งนั้น ความรู้สึกจึงแบ่งเป็น ๓ ลักษณะ คือ ความรู้สึกในทางบวกเป็นการแสดงออกในทางลักษณะของความพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบ สนับสนุน ความรู้สึกในทางลบ เป็นการแสดงออกในลักษณะไม่พึงพอใจ ไม่เห็นด้วย ไม่ชอบ และไม่สนับสนุน และความรู้สึกที่เป็นกลาง คือ ไม่มีความรู้สึกใดๆ

๒) บุคคลจะแสดงความรู้สึกออกทางด้านพฤติกรรม ซึ่งแบ่งพฤติกรรมเป็น ๒ แบบ คือ พฤติกรรมภายนอก เป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ และพฤติกรรมภายใน เป็นพฤติกรรมที่สังเกตไม่ได้ ชอบหรือไม่ชอบก็ไม่แสดงออก หรือความรู้สึกที่เป็นกลาง

Atonide Gerrit (แอนโทไนด์ และคนอื่นๆ)^๖ กล่าวถึงทักษะดีว่าเป็นแนวโน้มในการแสดงพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพของบุคคลในการประเมินวัตถุหรือเรื่องราวต่างในโลก ซึ่งส่งผลต่อการแสดงออกเป็นความชอบหรือไม่ชอบ

^๓ สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, พฤติกรรมองค์กร : ทฤษฎีและการประยุกต์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔.

^๔ แสงเดือน ทวีสิน, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเส็ง, ๒๕๔๕), หน้า ๖๗.

^๕ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑๘.

^๖ Atonide Gerrit ; and Fred Van, Reaij W., **Consumer Behavior: A European Perspective**, (London : John Wiley & son Ltd, 1992),p. 116.

Hogg (ฮ็อก)^๓ กล่าวถึงทัศนคติว่าเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความรู้สึก และการแสดงพฤติกรรม ซึ่งมีต่อกลุ่มคน สิ่งของ เหตุการณ์ และสัญลักษณ์ ความรู้สึกอาจจะเป็นไปทั้งในทางบวกและทางลบ

จากการศึกษาความหมายของทัศนคติ สรุปได้ว่า จากความหมายของทัศนคติดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า ทัศนคติ หมายถึง ความเชื่อความรู้สึคนึกคิดของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งต่างๆทั้งที่เป็นบุคคล สิ่งของ หรือสภาพการณ์ ที่มีทิศทางอาจเป็นบวก ลบหรือเป็นกลาง ทำให้บุคคลมีแนวโน้มที่จะตอบสนองหรือแสดงพฤติกรรมไปตามความคิดหรือความรู้สึกที่มีต่อสภาพการณ์นั้นๆ

๒. การเกิดทัศนคติ

ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งมีกระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อนสำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดทัศนคติของบุคคลนั้นมีทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งอาจจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้^๔

๑) วัฒนธรรม (Culture) แต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดแบบแผนเพื่อใช้ในการดำเนินของคนในสังคม ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและความรู้สึกของคนในสังคมอย่างมากด้วยเหตุนี้คนในสังคมเดียวกันจึงมักแสดงพฤติกรรมออกมาในแนวทางเดียวกัน เช่น คนอเมริกาบางรัฐจะมีวัฒนธรรมในการรังเกียจสีผิว จึงมีผลทำให้คนในรัฐนั้นมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคนผิวเหลืองและผิวดำ พฤติกรรมที่แสดงออกมาจึงมักจะลอบทำลายทรัพย์สินและทำร้ายคนต่างผิวอยู่เสมอเป็นต้น

๒) ครอบครัว (Family) เป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของบุคคลเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากเด็กมักจะมีเชื่อที่คล้ายตามคำอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ดังนั้นทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวมาแล้วจึงมักจะเปลี่ยนแปลงได้ยากด้วยเหตุนี้จึงพบว่าทัศนคติของพ่อแม่ ลูก จึงมีความคล้ายคลึงกันมาก เช่นพ่อแม่มีความเชื่อทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ลูกมักจะเคร่งครัดต่อศาสนาไปด้วย

๓) ประสบการณ์ (Experience) ที่บุคคลได้รับจะมีส่วนสำคัญต่อการเกิดทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ทั้งทางบวกและทางลบ รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่มีอยู่เดิม เช่น คนป่วยที่มีประสบการณ์จากการที่ถูกพยาบาลตวาดบ่อยๆ จึงมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนางพยาบาล

^๓Hogg, Michael A., **Social Psychology : Structure and function of attitude**, (United Kingdom : Mathematical Comoposition Setters Ltd, 1998) , p. 116.

^๔เติมศักดิ์ กทวนิช, **จิตวิทยาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๕), หน้า ๓๑๔-๓๑๕.

หรือโรงพยาบาล เด็กอนุบาลจะมีทัศนคติที่ดีต่อครู เพราะมีประสบการณ์ว่าครูใจดี สบาย พวกเรา
เป็นต้น

๔) อิทธิพลของกลุ่มทางสังคมได้แก่ กลุ่มเพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงานกลุ่มดังกล่าว
จะมีอิทธิพลต่อการเกิดทัศนคติไปทิศทางหนึ่งทิศทางใดได้ง่าย โดยเฉพาะในเด็กวัยรุ่น ทั้งนี้
เนื่องจากความเป็นเพื่อนยอมทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม โดยเฉพาะเพื่อนที่มีอายุรุ่นคราว
เดียวกันด้วยแล้วมักจะมีความคิดที่คล้ายตามกันได้

๕) สื่อมวลชน (Mass Communication) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ภาพยนตร์
แม้กระทั่งอินเทอร์เน็ต เหล่านี้จะมียุทธศาสตร์สำคัญต่อการชักจูงให้บุคคลเกิดทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด
ไปในทิศทางใดก็ได้ ทั้งนี้เนื่องจากสื่อมวลชนทั้งหลายจะทำหน้าที่ป้อนข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งแสดง
ความคิดเห็นต่อบุคคลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ผู้บริโภคข่าวสาร
จึงมักถูกโน้มน้าวความคิดจากสื่อมวลชนได้ง่ายถ้าบุคคลผู้รับข่าวสารขาดวิจารณญาณใน
การรับข้อมูลที่ดีพอ

๓. องค์ประกอบของทัศนคติ

องค์ประกอบในการเกิดทัศนคติมี ๓ ประการ^๕ ดังนี้

๑) องค์ประกอบทางด้านปัญญา (Cognitive Component) ทัศนคติไม่ได้เป็นเรื่อง
ของความรู้สักอย่างเดียว แต่นักจิตวิทยาคำนี้ถึงองค์ประกอบด้านปัญญาร่วมกัน คำว่า “ปัญญา” ใน
ที่นี้ หมายถึง ข้อมูลอันเกี่ยวข้องกับความคิด ความเข้าใจซึ่งจะมีส่วนในการกำหนดทัศนคติของแต่ละ
บุคคล เช่นการที่บุคคลหนึ่งชอบอาชีพวิศวกรมากกว่าอาชีพครู เพราะว่า บุคคลนั้น “รู้ว่า” อาชีพ
วิศวกรได้เงินเดือนดีกว่าอาชีพครูดังนั้นองค์ประกอบด้านปัญญาจึงเป็นพื้นฐานส่วนหนึ่งในการ
กำหนดทัศนคติของบุคคล ซึ่งสามารถวัดได้โดยการสำรวจและสอบถาม

๒) องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก (Affective Component) องค์ประกอบ
ทางด้านความรู้สึกมักจะคล้อยตามองค์ประกอบทางด้านปัญญา คือ คนเรามักจะ “ชอบ” หรือ “ไม่
ชอบ” ตามข้อมูลที่เราได้แต่อย่างไรก็ตามบางครั้งข้อมูลที่เราอาจไม่สามารถมีอิทธิพลเหนือความรู้สึก
ได้ซึ่งวัดได้โดยใช้เครื่องมือวัดทางกายภาพ

๓) องค์ประกอบทางการปฏิบัติ (Behavioral Component) องค์ประกอบ
ทางด้านนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเพราะเป็นตัวที่แสดงถึงทัศนคติอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถวัดได้
โดยการสังเกตจากการเลือกปฏิบัติของบุคคลผู้นั้น

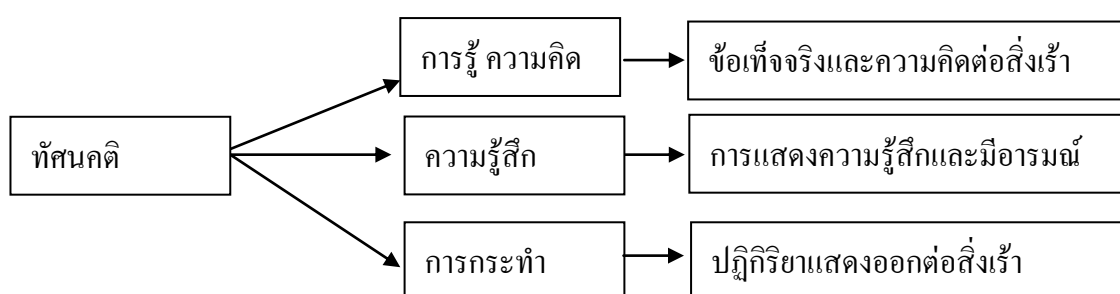
^๕แสงเดือน ทวีสิน, จิตวิทยาการศึกษา, หน้า ๖๕-๗๐.

อุดม คำอาจกุล^{๑๑} ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญแบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ

๑) องค์ประกอบด้านความรู้ (Cognitive Component) เป็นเรื่องของการรับรู้ของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจเป็นการรับรู้เกี่ยวกับวัตถุ สิ่งของ บุคคล หรือเหตุการณ์ต่างๆว่ารู้ สิ่งต่างๆดังกล่าวได้อย่างไร รู้ในทางที่ดีหรือไม่ดี ทางบวกหรือทางลบ ซึ่งจะก่อให้เกิดทัศนคติขึ้นถ้าเรารู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางที่ดี เราก็จะมีเจตคติต่อสิ่งนั้นในทางที่ดีและถ้ารู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางที่ไม่ดี เราก็จะมีเจตคติไม่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย ถ้าเราไม่รู้จักสิ่งใดเลยเจตคติก็น่าจะไม่เกิดขึ้นหรือไม่มีสิ่งใดในโลก เราก็จะไม่เกิดเจตคติต่อสิ่งใดๆเลย

๒) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective Component or Feeling Component) เป็นองค์ประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งถูกเร้าจากการรู้นั้น เมื่อเราเกิดการรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว จะทำให้เราเกิดความรู้สึกในทางดีหรือไม่ดี ถ้าเรารู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางที่ไม่ดี เราก็จะไม่ชอบ หรือไม่พอใจในสิ่งนั้น ซึ่งความรู้สึกนี้จะทำให้เกิดเจตคติในทางใดทางหนึ่ง คือ ชอบหรือไม่ชอบ ความรู้สึกนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะเปลี่ยนแปลงได้ยากมาก ไม่เหมือนกับความจริง (Fact) ต่างๆซึ่งจะเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าถ้ามีเหตุผลเพียงพอ

๓) องค์ประกอบด้านแนวโน้มในเชิงพฤติกรรมหรือการกระทำ (Action tendency Component or Behavioral Component) เป็นองค์ประกอบที่มีแนวโน้มในทางปฏิบัติคือความพร้อม หรือความโน้มเอียงล่วงหน้าที่จะกระทำ หรือตอบสนอง ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากความคิด ความรู้สึกของบุคคล ที่จะแสดงออกในรูปการยอมรับหรือปฏิเสธการเข้าหา หรือถอยหนี ดังแสดงแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภาพที่ที่ ๒.๑ แสดงองค์ประกอบของทัศนคติ

^{๑๑}อุดม คำอาจกุล, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๘-๗๙.

จากแผนภูมิองค์ประกอบของทัศนคติ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทัศนคติประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) การรู้ การคิด เป็นข้อเท็จจริงและความคิดต่อสิ่งเร้า ๒) องค์ประกอบด้านความรู้สึก เป็นการแสดงความรู้สึกและมีอารมณ์และ ๓) องค์ประกอบด้านการกระทำเป็นปฏิกิริยาแสดงออกต่อสิ่งเร้า

สรุปได้ว่า การที่บุคคลจะมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น มีองค์ประกอบ ๓ ประการคือ ความรู้ ความรู้สึกและการปฏิบัติ ทำให้มีความโน้มเอียงไปในทางที่ชอบ พอใจ หรือไม่พอใจต่อสิ่งนั้น และพร้อมที่แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความรู้สึกของตนออกมา

๔. การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ทัศนคติจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ตาม แต่ทัศนคติบางอย่างก็เปลี่ยนแปลงได้ยากและต้องใช้เวลา ทั้งนี้เนื่องจากการเกิดทัศนคติต่อสิ่งใดนั้นมักจะต้องใช้เวลาสั่งสมมานานพอสมควร อย่างไรก็ตาม นักจิตวิทยาได้เสนอวิธีการในการเปลี่ยนทัศนคติที่มีผลต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ต่อสังคมไว้^{๑๑} ดังนี้

๑) การชักจูง (Persuasion) ชักชวน หรือเกลี้ยกล่อม ทัศนคติหลายอย่างในตัวบุคคลอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ภายหลังจากการได้รับการอธิบาย ให้เหตุผล และชี้แนะ โดยเฉพาะถ้าบุคคลนั้นเป็นที่ไว้วางใจหรือได้รับความศรัทธาและเชื่อถือ ยิ่งถ้าทั้งสองฝ่ายสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้ อย่างอิสระด้วยแล้ว ยิ่งจะได้รับความสำเร็จในการเปลี่ยนทัศนคติมากกว่าการได้รับฟังเพียงอย่างเดียว

๒) การเปลี่ยนกลุ่ม (Group Change) อิทธิพลจากความคิดของกลุ่มหรือสังคมจะทำให้บุคคลในกลุ่มเกิดการคล้อยตามได้ง่าย ดังนั้น ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลเป็นรูปแบบใด อาจทำได้โดยให้บุคคลนั้นย้ายเข้าไปในกลุ่มที่มีทัศนคติตามรูปแบบนั้น เช่น ถ้าต้องการให้เลิกอบายมุขก็ให้ย้ายไปเข้ากลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๓) ล้างสมอง (Brain Washing) เป็นวิธีการลบล้างความเชื่อเก่าเพื่อสร้างความเชื่อใหม่ขึ้นแทนด้วยวิธีการต่างๆ โดยทั่วไปมักจะเป็นการให้ข้อมูลด้านดีกับเรื่องที่ต้องการจะเปลี่ยนทัศนคติ ขณะเดียวกันก็ให้ข้อมูลทางลบกับสิ่งที่เดิมเป็นทัศนคติเดิม วิธีการเปลี่ยนทัศนคติด้วยวิธีการล้างสมองนี้โดยทั่วไปผู้นำประเภทเผด็จการมักนิยมมาใช้กับประชาชนที่ตนปกครองอยู่

๔) การโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติอีกวิธีหนึ่ง โดยการใช้การชักชวนให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหันมาให้ความสนใจหรือเปลี่ยนแปลงความคิดและความเชื่อในสิ่งที่ตนต้องการ โดยทั่วไปมักนิยมใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อ

^{๑๑} เดิมศักดิ์ ทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า ๓๑๕.

ซึ่งเป็นวิธีที่ได้ผลมากกว่าวิธีอื่น ทั้งนี้เนื่องจากสื่อมวลชนสามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ต้องการนำเสนอไปได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึง อีกทั้งยังสามารถกำหนดความถี่เพื่อเข้าถึงที่เป็นเป้าหมายในการชวนเชื่อได้ตามความประสงค์ นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่สามารถใช้ได้ดีกับกลุ่มชนจำนวนมากๆ อีกด้วย ดังนั้นจึงมักจะพบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ถ้าต้องการเปลี่ยนความคิดทางการเมืองหรือต้องการให้ประชาชนสนับสนุนตนแล้ว มักจะใช้การโฆษณาชวนเชื่อเป็นเครื่องมือสำคัญ

๕) การให้ประสบการณ์ (Experience) การให้ประสบการณ์โดยตรงกับบุคคลในเรื่องที่ประสงค์เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้น นับว่าเป็นวิธีการอีกวิธีหนึ่งที่สามารถสร้างทัศนคติใหม่ให้กับบุคคลอื่นได้ เช่น ถ้าต้องการให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติของผู้ที่นิยมสูบบุหรี่ ก็ให้ไปเห็นบุคคลที่ป่วยเป็นโรคต่างๆ ที่เกิดจากการสูบบุหรี่ เป็นต้น

๕. ลักษณะของทัศนคติ

สุรางค์ โคว์ตระกูล^{๑๒} กล่าวถึง ลักษณะของทัศนคติ ดังนี้

๑) ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้

๒) ทัศนคติเป็นแรงจูงใจที่ทำให้บุคคลกล้าเผชิญกับสิ่งเร้าหรือหลีกเลี่ยง ฉะนั้นทัศนคติจึงมีทั้งทางบวกและทางลบ เช่น ถ้านักเรียนมีทัศนคติทางบวกต่อวิชาคณิตศาสตร์ นักเรียนจะชอบเรียนวิชาคณิตศาสตร์ และเมื่ออยู่ชั้น มัธยมศึกษาจะเลือกเรียนแขนงวิชาคณิตศาสตร์ ตรงข้ามกับนักเรียนที่มีทัศนคติทางลบต่อคณิตศาสตร์ก็จะไม่ชอบหรือไม่มีความสนใจที่จะเรียน เมื่ออยู่ชั้นมัธยมศึกษา ก็จะเลือกเรียนแขนงอักษรศาสตร์ ภาษา เป็นต้น

๓) ทัศนคติประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ องค์ประกอบเชิงความรู้สึก (Affective Component) องค์ประกอบเชิง ปัญญาหรือการรู้คิด (Cognitive Component) และองค์ประกอบเชิงพฤติกรรม (Behavioral Component)

๔) ทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้ง่าย การเปลี่ยนแปลงทัศนคติอาจเปลี่ยนแปลงจากบวกเป็นลบหรือจากลบเป็นบวก ซึ่งบางครั้งเรียกว่า การเปลี่ยนแปลงทิศทางของทัศนคติ หรืออาจจะเปลี่ยนแปลงความเข้มข้น (Intensity) หรือความมากน้อย ทัศนคติบางอย่างอาจจะหยุดเลิกไปได้

๖) สังคมประกิต (Socialization) มีความสำคัญต่อพัฒนาการทัศนคติของเด็ก โดยเฉพาะทัศนคติต่อความคิดและหลักการที่เป็นนามธรรม เช่น อุดมคติต่อเสรีภาพในการพูด การเขียน เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีสภาพเศรษฐกิจสังคมสูง จะมีทัศนคติบวกสูงสุด

^{๑๒}สุรางค์ โคว์ตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๗.

โดยสรุป ทักษะเป็นแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ของบุคคล ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาวะแวดล้อม ซึ่งทักษะนี้อาจจะมีทั้งด้านบวกและด้านลบ และยังเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการกำหนดลักษณะนิสัยของบุคคลด้วย

๖. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงทักษะ

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงทักษะไว้^{๑๑} ดังนี้ คือ

๑) ทฤษฎีการวางเงื่อนไขและการเสริมแรง (Condition and Reingircement Theories) รูปแบบของการวางเงื่อนไขและการเสริมแรง มีข้อสมมติฐานเบื้องต้นว่า ทักษะจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับข้อมูลความจริง เรียนรู้ถึงความรู้สึก และคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความจริงเหล่านั้น โดยได้รับข้อมูลและความรู้สึกผ่านกระบวนการและกลวิธีต่างๆ ดังนี้

(๑) ความสัมพันธ์ (Association) การเกิดทักษะตามกระบวนการนี้เกิดขึ้นเมื่อมีสิ่งเร้าต่างๆปรากฏขึ้นพร้อมกัน สิ่งเร้าที่เป็นกลาง หากปรากฏพร้อมกับสิ่งเร้าที่เป็นบวกหรือเป็นลบหลายๆครั้ง ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกเป็นบวกหรือเป็นลบต่อสิ่งเร้าเป็นกลางได้ การเรียนรู้คุณสมบัติของวัตถุ ลักษณะของบุคคลหรือแง่มุมทางความคิดต่างๆเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาทักษะต่อวัตถุ บุคคล หรือความคิดนั้นๆ ปัจจัยที่สร้างให้เกิดทักษะได้ง่ายที่สุดคือ การพัฒนาความสัมพันธ์ ระหว่างสิ่งนั้นๆ กับคุณสมบัติของตัวมันเอง

(๒) การเสริมแรง (Reingircement) การเรียนรู้เกิดจากการเสริมแรงด้วย เมื่อบุคคลแสดงความรู้สึกหรือกระทำสิ่งใดลงไปแล้วมีคนเห็นด้วย จะเป็นการเสริมแรงให้เขาแสดงความรู้สึกหรือกระทำสิ่งนั้นอีกจนกลายเป็นสิ่งที่สร้างให้เกิดทักษะต่อสิ่งนั้น

(๓) การเลียนแบบ (Imitation) ทักษะสามารถเรียนรู้ผ่านการเลียนแบบได้ การที่บุคคลจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเอาอย่างผู้ที่แข็งแรง ผู้มีอำนาจ ผู้ที่ตนยกย่องนับถือเป็นบุคคลสำคัญหรือเป็นวีรบุรุษ มักจะได้รับการเลียนแบบอยู่เสมอ กระบวนการแห่งการวางเงื่อนไข การเสริมแรง และการเลียนแบบ เป็นกลวิธีสำคัญในการเรียนรู้เรื่องการเกิดทักษะของบุคคล

๒) ทฤษฎีสั่งจูงใจและความขัดแย้ง (Incentives and Confict Theories) ทฤษฎีที่พูดถึงสั่งจูงใจและความขัดแย้ง จะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทักษะโดยเฉพาะบุคคลที่มีทักษะหรือเปลี่ยนแปลงทักษะในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะต้องมีเหตุผลของการยอมรับหรือปฏิเสธสิ่งนั้นอยู่ในตนเอง ถ้าเหตุผลของการยอมรับดีกว่า ก็จะมีทักษะที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าเหตุผลที่จะ

^{๑๑}วัฒนา ศรีสัตย์วาจา, เอกสารประกอบการสอนจิตวิทยาสังคมเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๔), หน้า ๓๑๗-๓๒๐.

ปฏิเสธดีกว่าจะมีผลตรงกันข้าม โดยทั่วไปบุคคลจะพยายามรักษาทัศนคติเดิมไว้ก่อนเสมอ ทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าการเรียนรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงเนื่องจากทัศนคติจะรวมทั้งความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นและความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้น ตลอดจนการประเมินคุณค่าด้วย

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการเกิดและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ มีสองทฤษฎีคือ ทฤษฎีการวางเงื่อนไข และการเสริมแรง และทฤษฎีสิ่งจูงใจและความขัดแย้ง โดยทฤษฎีแรกกล่าววว่า ทัศนคติจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับข้อมูลความจริง เรียนรู้ถึงความรู้สึกและคุณค่าเกี่ยวกับความจริง โดยผ่านกระบวนการต่างๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ การเสริมแรง และการเลียนแบบ ส่วนทฤษฎีที่สองจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติว่า จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลมีเหตุผลของการยอมรับหรือปฏิเสธ ถ้าเหตุผลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งดีกว่า บุคคลจะพยายามรักษาทัศนคติให้คงอยู่

๗. การวัดทัศนคติ

ทัศนคติเป็นสภาวะของการสันนิษฐาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง ต้องแปลความหมายจากการแสดงออกทางการคิด ภาษาพูด หรือพฤติกรรมภายนอก วิธีการวัดทัศนคติมีหลายวิธี ได้แก่ วิธีการสังเกต วิธีการสัมภาษณ์ วิธีการใช้แบบสอบถาม วิธีการวัดโดยอ้อม วิธีเล่าเรื่องราวจากภาพ วิธีการศึกษาแบบไม่รบกวนใจ วิธีโยงสายสัมพันธ์ของคำต่างๆ และวิธีวัดทางสรีระ การวัดทัศนคติของผู้ใหญ่และเด็กโตที่มีการศึกษา นิยมใช้แบบสอบถามมากที่สุด เนื่องจากวิธีนี้ใช้วัดทัศนคติของคนเป็นจำนวนไม่จำกัดในเวลาเดียวกัน และสร้างสภาวะที่ลึกลับเฉพาะ ส่วนตัวให้แก่ผู้ตอบได้มาก^{๑๔}

ทรงพล ภูมิพัฒน์^{๑๕} ได้เสนอว่ามีวิธีการวัดทัศนคติหลายวิธี ดังนี้

๑) วิธีการสังเกต เป็นวิธีการที่ใช้ตรวจสอบบุคคลอื่น โดยการเฝ้ามองและจดบันทึกพฤติกรรมของบุคคลอย่างมีแบบแผน ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบว่าบุคคลที่เราสังเกตมีทัศนคติความเชื่ออุปนิสัยอย่างไร วิธีนี้เหมาะสำหรับการศึกษาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมเพราะจะทำให้ผู้ศึกษาได้มองเห็นพฤติกรรมของบุคคลด้วยตนเอง ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง

๒) วิธีการสัมภาษณ์ เป็นวิธีที่ผู้ศึกษาจะต้องออกไปสอบถามบุคคลนั้น ด้วยการพูดคุยด้วยตนเอง ผู้สัมภาษณ์จะเตรียมแผนการไว้ล่วงหน้าว่าจะสอบถามเรื่องใด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด วิธีนี้นับว่าเป็นการหาข้อมูลที่ดีเพราะไม่สิ้นเปลืองมาก สามารถได้ข้อมูลทั้งใน

^{๑๔}ดวงเดือน พันธุมนาวิน, เอกสารประกอบการฝึกอบรม การวิจัยขั้นสูงทางพฤติกรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๘), หน้า ๒๖.

^{๑๕}ทรงพล ภูมิพัฒน์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีการศึกษาฝ่ายเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๕-๑๕๑.

อดีตปัจจุบันและอนาคต ข้อเสียคือ ข้อมูลที่เป็นไปในทางลบหรือเสื่อมเสียต่อผู้ที่เราไปศึกษาอาจจะไม่ถูกเปิดเผย ต้องหาวิธีอื่นๆศึกษาเพิ่มเติมอีก

๓) วิธีการใช้แบบสอบถาม เป็นวิธีที่นิยมใช้เมื่อผู้ศึกษา ไม่สามารถติดต่อกับผู้ที่ จะศึกษาได้โดยตรง แบบสอบถามนั้นจะมีข้ออธิบายไว้อย่างเรียบร้อย เพื่อให้ผู้ตอบทุกคนเข้าใจ ตรงกัน การใช้วิธีส่งแบบสอบถามนี้เป็นวิธีที่นิยมใช้มากในการวัดทัศนคติ เพราะสามารถสร้างและถามได้ในหลายด้านตามความต้องการของผู้ศึกษา ประหยัดเวลา และสามารถส่งให้กับคนเป็น จำนวนมากๆได้ในเวลาเดียวกัน

๘. มาตรวัดทัศนคติ

วิธีการใช้แบบสอบถามในการวัดทัศนคตินั้น มีผู้สร้างเครื่องมือประเภทนี้ขึ้นหลาย แบบแต่ที่นิยมมี ๒ ประเภทคือ วิธีการใช้คำประจำประโยค วิธีการประเมินมาตราส่วน

๑) วิธีการใช้คำประจำประโยค (Method of Equal Appearing Intervals) เป็นวิธีการของเซอร์ส โตนและคนอื่นๆ^{๑๖} การหาคำประจำประโยค ตามวิธีการของเซอร์ส โตนเริ่มต้นด้วยการสร้างข้อความหรือประโยคที่มีการแสดงถึงทัศนคติต่อประเด็นที่ต้องการจะวัดมาอย่างน้อยเป็น จำนวน ๔ หรือ ๕ เท่า ของจำนวนข้อความที่จะใช้ในแบบสอบถามฉบับจริง ข้อความที่สร้างขึ้นนี้ ควรจะสั้น ไม่กำกวม โดยมีทั้งข้อความที่แสดงทัศนคติทางบวกและทางลบ และเป็นกลางนำไปให้ คณะบุคคลจำนวนหนึ่งตั้งแต่ ๕๐ คนขึ้นไป ทำการพิจารณาอย่างอิสระ โดยแต่ละข้อความจะมีช่วง การวัดไม่เห็นด้วย หรือชอบน้อย ที่สุดไปจนถึงเห็นด้วย หรือชอบมากที่สุด รวม ๑๑ ช่องเท่าๆกัน ดังแผนภาพที่ ๒.๒

เกณฑ์วัดทัศนคติวิธีการใช้คำประจำประโยค

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑
ทัศนคติทางลบ			ทัศนคติเป็นกลาง				ทัศนคติทางบวก			

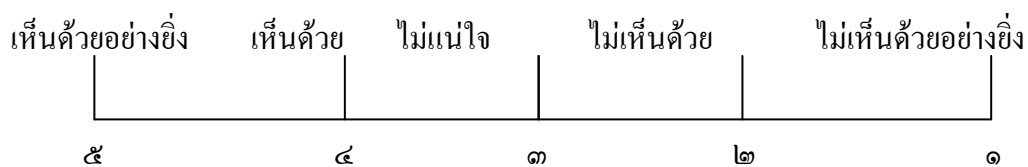
แผนภาพที่ ๒.๒ เกณฑ์วัดทัศนคติวิธีการใช้คำประจำประโยค

^{๑๖} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, เอกสารประการฝึกอบรม การวิจัยชั้นสูงทางพฤติกรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, หน้า ๒๖-๒๘.

จากภาพประกอบสามารถแบ่งระดับความรู้สึกออกเป็น ๑๑ ระดับโดยระดับที่ ๑-๕ เป็นทัศนคติที่มีทิศทางเป็นลบ เช่นความรู้สึกไม่ชอบ ไม่พอใจ ไม่เห็นด้วย โดยมีระดับสูงสุดคือ ไปเรื่อยๆจนถึงระดับต่ำสุด คือ ๕ สำหรับระดับที่ ๖ จะเป็นความรู้สึกเฉยๆ หรือเป็นกลางส่วนระดับที่ ๗-๑๑ เป็นทัศนคติที่มีทิศทางเป็นบวก เช่น ความรู้สึกชอบ พอใจ เห็นด้วย โดยมีระดับสูงสุดคือ ๑๑ ไปเรื่อยๆจะถึงระดับต่ำสุด คือ ๗ ผู้ตัดสินต้องพิจารณาตัดสินข้อความแต่ละข้อจนหมด หลังจากนั้น ผู้สร้างข้อความจะนำค่าที่ตัดสินไว้ในแต่ละข้อความ มาพิจารณาค่าประจำประโยค แล้วเลือกเอาข้อความที่มีค่าประจำประโยค (Scale Value) ห่างกันเป็นช่วงเท่าๆกันมาใช้ในแบบสอบถาม ที่มีเนื้อหาไม่ซ้ำกัน ไม่คลุมเครือ และมีค่าประจำประโยคแตกต่างกันกระจายทั่วตลอด โดยใช้ประโยคที่มีค่าประจำประโยคตั้งแต่ต่ำสุดจนถึงสูงสุด และนำข้อความเหล่านั้นมาเรียงใหม่คละกันในแบบสอบถาม

๒) วิธีการประเมินแบบมาตราส่วน (Method of Summated Rating) วิธีนี้สร้างขึ้นโดยลิเคิร์ต (Likert, 1932)วิธีการประเมินบนมาตราส่วนของลิเคิร์ตนี้แบบสอบถามจะประกอบด้วยข้อความต่างๆที่มีเนื้อหา เกี่ยวกับประเด็นของทัศนคติที่ต้องการศึกษา แต่ละข้อความมีมาตราส่วนประกอบ แบ่งความรู้สึกออกเป็น ๕ ช่วง เท่าๆกัน ดังแผนภาพที่ ๒.๓

เกณฑ์การวัดทัศนคติโดยวิธีการประเมินแบบมาตราส่วน

แผนภาพที่ ๒.๓ เกณฑ์การวัดทัศนคติโดยวิธีการประเมินแบบมาตราส่วน

จากภาพประกอบแบ่งช่วงความรู้สึกออกเป็น ๕ ช่วงเท่าๆกัน ตั้งแต่ ๑-๕ค่า ๑-๒ เป็นทัศนคติที่มีทิศทางลบ โดยค่า ๑ เป็นระดับความรู้สึกสูงสุด ค่า ๒ เป็นระดับความรู้สึกที่รองลงมา สำหรับค่า ๓ เป็นระดับความรู้สึกที่ก้ำกึ่งระหว่างทัศนคติทางบวกและทางลบ ส่วนค่า ๔ และ ๕ เป็นทัศนคติทางบวก โดยค่า ๕ เป็นระดับความรู้สึกสูงสุด และค่า ๔ เป็นระดับความรู้สึกรองลงมา หลังจากสร้างแบบสอบถามที่มีข้อความจำนวนมากพอสมควรนำแบบสอบถามไปใช้กับคนกลุ่มหนึ่ง ที่มีลักษณะคล้ายกับคนในกลุ่มตัวอย่างที่มีผู้สร้างต้องการวัดทัศนคติ หลังจากนั้นคัดเลือก

ข้อความที่แจ่ม ไม่คลุมเครือมีค่าอำนาจจำแนกเหมาะสมไปใช้แบบสอบถามจริง โดยนำข้อความที่นำมาใช้จริง ควรมีเนื้อหาที่แสดงทัศนคติทั้งทางบวกและด้านลบ จำนวนใกล้เคียงกัน^{๑๖}

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์^{๑๗} ได้เสนอมาตราวัดทัศนคติที่สำคัญๆ ที่นิยมใช้ ได้แก่

๑) มาตรวัดทัศนคติตามวิธีของ Thurstone เป็นผู้คิดขึ้น โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญเลือกข้อความที่ชัดเจน เข้าใจง่าย และที่สำคัญที่สุด คือ เป็นข้อความที่สอบถามได้ตรงกับเรื่องที่ต้องการจะศึกษา และกำหนดเป็นสเกลหรือน้ำหนักของแต่ละข้อความนั้นไว้ ในการตอบแบบสอบถามนี้ผู้ตอบจะตอบโดยการเช็กลำดับบนสเกลที่กำหนดมาให้ซึ่งผู้ตรวจสอบจะหาค่าเฉลี่ยจากสเกลในแบบสอบถามที่เขาตอบมาหรือใช้วิธีคัดเลือกหาคะแนนมัธยฐานจากแต่ละบุคคล ผลที่ได้จะบ่งชี้ได้ว่า ทัศนคติของผู้ตอบนั้นเป็นไปในทางใด สเกลวัดแบบ Thurstone นี้สามารถวัดทัศนคติในแต่ละเรื่องได้เป็นอย่างดี

๒) มาตรวัดทัศนคติตามวิธีของ Likert มาตรวัดทัศนคติของ Likert มีชื่อเรียกหลายอย่างเช่น Sigma Scale, Likert Type Scale, Method of Summated Rating วิธีนี้ Likert เป็นผู้เสนอขึ้น โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นว่าทัศนคติมีลักษณะการกระจายเป็นแบบโค้งปกติ โดยนำข้อความที่สร้างขึ้นไปทดลอง ใช้อีกกับกลุ่มตัวอย่างและกำหนดการให้คะแนนโดยใช้เกณฑ์ความเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ให้ช่วงความรู้สึกเท่าๆกันเป็น ๕ ช่วงแบบต่อเนื่อง เรียกว่า Arbitrary Weighting Method ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ให้คะแนนเป็น ๕, ๔, ๓, ๒, ๑ สำหรับข้อความทางบวกส่วนข้อความทางลบ ในระดับความคิดเห็นเดียวกันให้คะแนนเป็น ๑, ๒, ๓, ๔, ๕ ซึ่งได้ผลไม่แตกต่างกัน และพบว่ามิสพหุนัยสูงถึง ๐.๘๕ กับค่าคะแนนที่กำหนดเป็นจำนวนเต็ม

๓) มาตรวัดทัศนคติตามวิธีของ Osgood มาตรวัดทัศนคติตามวิธีของ Osgood มีชื่อเรียกโดยทั่วไปว่า Semantic Differential Method วิธีนี้ Osgood และคณะเป็นผู้คิดสร้างขึ้นมีลักษณะคล้ายกับหาความหมายของ Concept โดยอาศัยคำคุณศัพท์ที่ใช้อธิบายคุณลักษณะของสิ่งเร้า ในลักษณะเป็นคำตรงกันข้ามอย่างมีเหตุผล โดยทั่วไปสเกลแบบ Semantic Differential จะประกอบด้วยข้อให้เลือก ๗ ข้อ ซึ่งจะให้นักกลุ่มบุคคลที่จะศึกษาประเมินค่าเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นสถานที่ บุคคล เหตุการณ์ ฯลฯ การประเมินค่านั้นใช้คำคุณศัพท์ซึ่งตรงข้ามกันและมีลำดับความ

^{๑๖}ดวงแข จงเจริญ, “การศึกษาทัศนคติของนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วิธีเรียนทางไกลที่มีโรคเอดส์ ในจังหวัดกาญจนบุรี”, **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.** (การศึกษาผู้ใหญ่), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๔๐, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๑๗}บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร, จามจุรีโปรดักส์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓๖.

มากน้อยจากด้านหนึ่ง ไปสู่อีกด้านหนึ่งรวมทั้งหมด ๗ อันดับเป็นที่เชื่อว่าถ้าขบวนการสร้างแบบสอบถามแบบ Semantic Differential นี้เป็นแบบสเกลที่ให้ตอบโดยการให้ผู้ตอบประเมินค่ามากหรือน้อย แบบสอบถามชนิดนี้สามารถจะใช้วัดความคิดเห็นความรู้สึก หรือทัศนคติของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่างๆไม่ว่าจะเชื่อชาติใด หรือกลุ่มใดที่มีต่อสิ่งต่างๆได้ และสามารถจะเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของกลุ่มต่างๆได้

ดังนั้นจะเห็นว่า วิธีการวัดทัศนคติมีวิธีทำได้หลายวิธี และแต่ละวิธีการนั้นก็มีส่วนแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการวัดทัศนคตินั้นใช้กับบุคคลใดและสถานการณ์ใด และแต่ละวิธีการสร้างแบบสอบถามวัดทัศนคติมีจุดเด่น และจุดด้อยที่ต่างกัน คือ วิธีการใช้คำประจำประโยคใช้เวลาและกำลังคนในการสร้างมากส่วนวิธีการประเมินบนมาตรฐานนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายเนื่องจากสร้างง่ายกว่าวิธีอื่นๆ และวิธีการใช้ความหมายแฝงคำคุณศัพท์นั้น จำทำให้ประหยัดเวลาในการสร้างแบบสอบถามสำหรับวัดทัศนคติ สามารถวัดทัศนคติในหลายเรื่องของคนหรือกลุ่มบุคคลเดียวกัน วิธีการวัดทัศนคติมี ๓ วิธีที่สำคัญๆ คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการใช้แบบสอบถาม ซึ่งการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่นิยมใช้มากที่สุด ซึ่งมีผู้คิดแบบสอบถามกันหลากหลายแบบ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวัดทัศนคติแบบ Likert ในการวัดทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีศึกษาพระนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งนี้ เพราะมาตรวัดทัศนคติแบบ Likert มีความสะดวกในด้านการสร้างข้อคำถามและเวลาที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามซึ่งเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษา

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความตาย

๑. ความหมายของความตาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๑๕} ให้ความหมายว่า ตายเป็นคำกริยาหมายถึง สิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต ความตาย หมายถึง สิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต เคลื่อนไหวไม่ได้^{๑๖}

^{๑๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖๐.

^{๑๖}Stephen P. Elliott, Webster's New World Encyclopedia, (New York: Prentice Hall, 1990), p. 317.

สรุปได้ว่า ความหมายของความตาย คือ การสิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต

๒. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความตายด้านจิตวิทยา

การศึกษาของ Nagy (นักกี)^{๒๑} ได้แบ่งความตายได้เป็น ๕ ข้อ ดังนี้

- ๑) ความตายเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวเป็นการสิ้นสุดของชีวิต
- ๒) ความตายเป็นคณาหนึ่ง
- ๓) ความตายคือ การสูญเสียคนใดคนหนึ่งไป
- ๔) ความตายเป็นสากล
- ๕) ความตายคือ การเสื่อมสลายของการทำงานของร่างกาย
- ๖) ความตายเกิดจากความก้าวร้าว
- ๗) ระดับของความตาย
- ๘) ชีวิตหลังความตาย
- ๙) ความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตาย

Kanee (เคนนี่)^{๒๒} ได้ศึกษาการรับรู้ความตายของเด็ก ซึ่งมีองค์ประกอบที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

- ๑) การตระหนักถึงความตาย (realization) คือ การตระหนักถึงภาวะการสูญเสียชีวิต ความตายอาจเกิดขึ้นกับผู้ใดก็ได้ และการตระหนักว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่สามารถทำให้สิ่งมีชีวิตต้องตายหรือเป็นเหตุการณ์หนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในช่วงชีวิตตน
- ๒) การแยกจากกัน (Separation) เกี่ยวข้องกับสถานที่อยู่ของสิ่งที่ตายไปแล้วและพาดพิงไปถึงมิติของระยะทาง
- ๓) การไม่เคลื่อนไหว (Immobility) เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของสิ่งที่ตาย จำแนกเป็นการเคลื่อนไหวได้ทุกส่วนของร่างกายหรือเคลื่อนไหวได้บางส่วน หรือร่างกายทุกส่วนหยุดนิ่ง
- ๔) การเอาคืนไม่ได้ (Irrevocability) คือ ความตายเกิดขึ้นอย่างถาวร และไม่มีการเปลี่ยนแปลงกลับเหมือนเดิม หรือเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวแล้วเปลี่ยนแปลงกลับเหมือนเดิม

^{๒๑} Melear, J.D, "Children's Conception of Death", (Dissertation Abstract international, (Section B), Vol.33, 1972) ,p. 919.

^{๒๒} Kanee, B., "Children's Concepts of Death", (Published doctoral dissertation, "University of Cincinnati, 1975), pp, 441-445.

๕) การไม่ทำงานของร่างกาย (Dysfunctional) เป็นความคิดเกี่ยวกับการทำงานของร่างกายมากกว่าความรู้สึกรับรู้ของร่างกาย คนตายแล้ววายเป็นทุกส่วนหยุดทำงานซึ่งความหมายขององค์ประกอบนี้ คล้ายกับองค์ประกอบการเสื่อมสลายของการทำงานของร่างกาย (Cessation of biological functioning)

๖) การไม่มีความรู้สึก (Insensitivity) พิจารณาเกี่ยวกับการทำงานของประสาทรับความรู้สึกของสิ่งที่ตายและหน้าที่ของจิต เช่น ความฝัน ความรู้สึก ความคิด การได้ยิน มีความคิดว่าสิ่งที่ตายไม่มีความรู้สึกเลย หรือไม่มีความรู้สึกเพียงบางส่วน หรือมีความรู้สึกอย่างเต็มที่

๗) ลักษณะรูปร่าง (Appearance) เป็นความคิดว่าสิ่งที่ตายแล้วนั้นมองดูเหมือนกับอะไร เด็กมีความคิดว่าคนตายเหมือนหรือไม่เหมือนกับขณะมีชีวิต

Baker, et al (เบคเคอร์ และคณะ)^{๒๓} ให้ความหมายของความตาย หมายถึง การสูญเสียลักษณะของการมีชีวิตโดยสิ้นเชิง ได้แก่ หยุดการเคลื่อนไหวของสิ่งที่ช่วยให้มีชีวิต สูญเสียการควบคุมการทำงานของร่างกาย วิญญาณ ได้ออกจากร่างกายไปโดยไม่หวนกลับมาอีก สูญเสียการรู้สึกและความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับสังคม

ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ จุดมุ่งหมายของชีวิตทำให้ทราบว่า มนุษย์มีองค์ประกอบคือ จิตกับกาย องค์ประกอบฝ่ายจิตเป็นสิ่งอมตะมีธรรมชาติไม่ตาย ทำหน้าที่เป็นตัวตนที่แท้ของมนุษย์ ส่วนฝ่ายกายดำรงอยู่ในโลกปรากฏการณ์เท่านั้น เมื่อชีวิตฝ่ายกายหยุดทำงานอย่างถาวรและตายลงในที่สุด วิญญาณจะแยกออกจากกาย ชีวิตฝ่ายวิญญาณจะดำเนินต่อไปเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อโลกปรากฏการณ์ สำหรับชาวคริสต์เรียกว่า “ชีวิตหลังความตาย” (Life after Death) เป็นชีวิตที่แท้จริง ความหมายของการมีชีวิตอยู่ในโลกปรากฏการณ์อยู่ที่การปฏิบัติในคำสอนที่ตนเชื่อว่าจะนำตนไปสู่พระเจ้า การแสวงหาสวรรค์ และสรีรชาติต่อพระเจ้า เพราะเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปรวมเป็นเอกภาพเดียวกันกับสิ่งสูงสุด คือ พระเจ้าความตายจึงมีจุดหมายอยู่ที่การนำวิญญาณไปสู่โลกหน้าที่สมบูรณ์อันเป็นภาวะเหนือวิสัยที่มนุษย์บนโลกนี้จะเข้าถึงได้ ความตายเปรียบเสมือนด่านทดสอบให้มนุษย์ได้เห็นการกระทำที่ผ่านมาในโลกปรากฏการณ์ ด้วยความหวังว่า เมื่อความตายเกิดขึ้นกับตนแล้วตนจะได้รับสิ่งที่ประเสริฐปราศจากควาททุกข์ทั้งปวง ศาสนาคริสต์ ถือว่าโลกแห่งปรากฏการณ์เป็นแดนนรกที่เป็นสถานที่ทดลอง เป็นบ้านชั่วคราวเพียงเท่านั้น เพลโตเห็นว่าเป็นโลกแห่งเงา พราหมณ์เห็นว่าเป็นโลกแห่งมายา ความตายแสดงให้เห็นว่าโลกแห่งปรากฏการณ์ที่เรา

^{๒๓}Baker, B.A., Hannon, N, and Russell, N,A, **Death and Dying and Dying Individuals and Institutions**, (New York : JohnWiley and Son, 1982),p. 339.

สัมผัสได้นี้ไม่มีแก่นสารความตายจึงมีความหมายเพื่อยืนยันความมีอยู่ของวิญญาณอมตะและชีวิตโลกหน้า^{๒๔}

สรุปได้ว่า จากพฤติกรรมในระยะต่างๆดังกล่าวว่า การที่ผู้ป่วยยอมรับความตายหรือไม่ นั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ การเตรียมตัวและการช่วยเหลือด้านจิตใจของผู้ป่วยและครอบครัวซึ่งผู้ให้การดูแลจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้ป่วยผ่านพ้นระยะต่างๆ อันเป็นวิกฤติการณ์ของชีวิต จนกระทั่งให้ผู้ป่วยตายด้วยความสงบ

๓. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความตายด้านการแพทย์

พจนานุกรมศัพท์ทางการแพทย์ให้ความหมายว่า ความตาย คือการสิ้นใจ แสดงออกโดยหัวใจหยุดเต้นและหยุดหายใจ

Stuart&Sundeen (สทอร์ และซันเดิน)^{๒๕} ให้ความหมายว่า ความตาย คือ การที่ชีวิตสิ้นสุดลง ซึ่งมีหลายคำจำกัดความ แต่ไม่ได้ระบุว่าจะใช้เกณฑ์ใดเป็นเอกฉันท์ในการตัดสินใจและคำจำกัดความมีรายละเอียด ดังนี้

ความตายของร่างกาย (Somatic death) คือการหยุดทำหน้าที่ของอวัยวะเพื่อการดำรงชีวิต เช่น การเต้นของหัวใจและการหายใจ

ความตายของหัวใจ (Cardiac death) คือการที่หัวใจหยุดเต้นจริงๆ ทดสอบโดยการใส่เครื่องบตรวคลื่นไฟฟ้าหัวใจ

ความตายของสมอง (Brain death) คือ การไม่สามารถรับรู้และตอบสนองต่อการกระตุ้น ไม่มีการเคลื่อนไหว หรือไม่หายใจ ไม่มีปฏิกิริยาสะท้อนกลับและคลื่นไฟฟ้าสมองเป็นเส้นตรง

ความตายทางคลินิก (Clinical death) คือ มีอาการแสดงออกของความตายปรากฏให้เห็น ตรวจสอบได้ทางร่างกายก่อนลงความเห็นว่า บุคคลนั้นถึงแก่ความตาย

ความตายทางชีวภาพ (Biological death) คือ การหยุดทำหน้าที่ของเซลล์ทั่วร่างกาย^{๒๖}

^{๒๔} สุวรรณ สถาอานันท์, ชีวิตและความตายตามคริสต์ศาสนา ในมุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย, (กรุงเทพมหานคร : บ.เคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๘.

^{๒๕} Stuart, G.W., and Sundeen, S.J., **Principle and Practice of Psychiatric Nursing** , (St. Louis: The C.V. Mosby Company, 1983), p. 84.

^{๒๖} โรสะนี ชัยพันธ์, “การรับรู้ชีวิตและความตายของบุคคลากรสาธารณสุขประโยชน์ : กรณีศึกษาบุคคลากรในมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๔๑-๖๘.

ความตายแบบสสารนิยม จึงหมายถึง การสิ้นสุดการทำงานของร่างกายและอวัยวะต่างๆ การให้ความหมายความตายทางการแพทย์^{๒๓} เป็นเครื่องสนับสนุนแนวคิดความตายแบบสสารนิยม ฉะนั้นจุดหมายสุดท้ายของทุกชีวิตคือความตาย อันไม่ได้มีคุณค่าและความหมายในตัวเอง เพราะความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่งเท่านั้น โลกแห่งปรากฏการณ์ที่สัมผัสได้เท่านั้นที่เป็นจริง ภาวะของความตายคืออาการที่ปราศจากความรู้สึกใดๆทั้งสิ้นเป็นภาวะที่ว่างเปล่าจากการรับรู้ใดๆ

ในทางการแพทย์เคยนิยามความตายว่า หมายถึงภาวะสิ้นสุดของสัญญาณชีพ ได้แก่ หัวใจหยุดเต้น การหยุดหายใจ แต่เมื่อมีเรื่องของการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะ การนิยามว่า การตายเกิดขึ้นเมื่อร่างกายหยุดหายใจและหัวใจหยุดเต้นกลับกลายเป็นอุปสรรคที่ทำให้ทางการแพทย์ไม่สามารถนำอวัยวะของผู้ตายไปใช้ประโยชน์ได้ เกณฑ์ในการวินิจฉัยเรื่องความตายจึงเปลี่ยนมาใช้ว่า หมายถึง ภาวะสมองตาย (Brain dead) ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นสภาวะที่เรียกว่า สมองตายหมายถึง ตำแหน่งก้านสมองที่เป็นศูนย์กลางควบคุมการหายใจหยุดทำงาน ซึ่งจะมีผลให้ร่างกายหยุดการหายใจและร่างกายทั้งหมดก็จะตายในที่สุด

การตาย หมายถึง ภาวะสมองตาย สามารถทำให้ผู้ป่วยที่ถูกวินิจฉัยว่าสมองตาย และประสงค์บริจาคอวัยวะให้กับผู้อื่นจะได้รับการหล่อเลี้ยงเพื่อให้อวัยวะที่ต้องการบริจาคมียังคงมีชีวิตอยู่ชั่วคราว ไม่ว่าจะเป็นการใช้เครื่องช่วยหายใจก็ดี หรือการใส่ยาเพื่อกระตุ้นการทำงานของหัวใจก็ดี เพราะหากไม่ทำเช่นนั้นอวัยวะที่บริจาคก็จะไม่สามารถเป็นประโยชน์ต่อการเปลี่ยนถ่ายให้กับผู้อื่นได้ การนิยามความตายในทางการแพทย์ดังกล่าวแม้ว่าจะมีเจตนาเพื่อนำอวัยวะไปช่วยเหลือผู้อื่นให้มีชีวิตรอด ทว่าในทางปฏิบัติกลับทำได้ไม่ถนัดนัก โดยเฉพาะการอธิบายให้ญาติของผู้ป่วยเข้าใจและยอมรับ เพราะเกณฑ์ในการวินิจฉัยเรื่องความตายในทางการแพทย์เป็นเรื่องของร่างกายทางชีวภาพ หรือเป็นเรื่องของความตายทางร่างกายล้วนๆ^{๒๔}

ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายที่นิยามการตายที่ชัดเจน หน้าที่ที่จะวินิจฉัยว่าคนนั้นตายตั้งแต่เมื่อใดให้ถือหลักการวินิจฉัยของแพทย์^{๒๕} แม้แพทย์เองก็มีความยุ่งยากในการให้คำนิยามเรื่อง

^{๒๓} จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, การตายกับความตายในมุมมองจากศาสนาและวิทยาศาสตร์, รวมบทความจากการประชุมวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

^{๒๔} Margaret Lock, On dying teice: cultural technology and the determination of death. *New medical technologies intersections of inquiry*, (Margaret Lock, Alian Young and Alberto Cambrosio, editor, 2000), pp. 223-242.

^{๒๕} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กฎหมายแพ่ง ๑ CIVIL LAW ๑ (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๘, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕), หน้า ๘๓.

ความตาย สาเหตุเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์นั่นเอง ซึ่งแต่เดิมนั้น การให้คำนิยามเพียงแค่ว่า การหยุดทำงานอย่างถาวรของปอดหรือหัวใจเท่านั้น เมื่อทางการแพทย์ได้ผลิตเครื่องมือที่ใช้ในการช่วยในการหายใจได้ และใช้ยาต่างๆ กระตุ้นให้หัวใจทำงานไปได้ ทำให้เกิดปัญหาว่า ผู้ป่วยได้ตายตั้งแต่เมื่อใด เนื่องจากผู้ป่วยสามารถอยู่ได้ก็แต่เพียงเครื่องช่วยหายใจและใช้ยาต่างๆ กระตุ้นให้หัวใจทำงานไปได้เท่านั้น ไม่อาจเป็นผู้ได้ด้วยตนเองได้ มีสภาพไม่ต่างไปจากผักที่ไม่สามารถหายใจเองได้ หัวใจเต้นเองไม่ได้ จึงได้เกิดการนิยามเรื่องความตายขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงคือ เรื่องสมองตาย เมื่อแพทย์วินิจฉัยโดยปฏิบัติตามประกาศเรื่องเกณฑ์วินิจฉัยเรื่องสมองตายแล้ว เมื่อผู้ป่วยนั้นเข้าหลักเรื่องสมองตายก็สามารถประกาศได้ว่า ผู้ป่วยนั้นตายแล้ว

สรุป ความหมายของความตายโดยทั่วไป ทางทางการแพทย์ ได้ว่า ความตายนั้น ไม่มีปฏิกิริยาสะท้อนกลับ สิ้นใจ สิ้นชีวิต ความไม่เป็นอยู่ต่อ ไม่เคลื่อนไหว หรือตอบสนองการกระทำใดๆ การหยุดทำหน้าที่ของสมอง ระบบประสาทส่วนกลางหยุดหายใจ คลื่นไฟฟ้าสมองเป็นเส้นตรง อาการเหล่านี้ คือ การสิ้นชีวิต การตายของชีวิตมนุษย์

๔. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความตายด้านศาสนา

ความตาย เป็นคำที่มาจากศัพท์ภาษาบาลีหลายคำด้วยกัน แต่ที่เรามักได้ยินได้ฟังกันอยู่เป็นประจำ ก็คือ คำว่า มรณะ ซึ่งประกอบด้วย มรธาตุ แปลว่า ตาย ลงยุ บังคับ เปลี่ยนยุเป็นอน สัมผัสรูปเป็น มรณ แปลว่า ความตาย นอกจากนี้ ยังมีคำที่บ่งถึงความตายอื่นอีก เช่น กาลกิรียา แปลว่า การทำกาละ^{๑๑}ปลย แปลว่า ความตาย มจจุแปลว่าความตาย^{๑๒} อจจุย แปลว่า ความล่วงไป นิชน แปลว่า ความตาย^{๑๓} นาส แปลว่า ความพินาศ กาล แปลว่า ความตาย, ทำที่สุดแห่งอัตภาพ^{๑๔} อนุต แปลว่า ความตายที่เป็นไป จวน แปลว่า การเคลื่อนไป

คำว่าความตาย มักจะถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้เรียกสภาพหรืออาการที่แสดงถึงความสิ้นสุดหรือดับลงของสิ่งต่างๆ เมื่อกล่าวเฉพาะมนุษย์ ครั้งใดที่ชีวิตของบุคคลได้สิ้นสุด คนทั่วไปก็เรียกว่า บุคคลนั้นถึงแก่ความตาย แต่ตามที่ศนะของพระพุทธศาสนา นอกจากความตายจะหมายถึงการใช้ชีวิตของบุคคลสิ้นสุดลง โดยเรียกความตายในลักษณะนี้ว่า การขาดแห่งชีวิตินทรีย์ หรือความสิ้นสุดชีวิตจากภพชาติแล้ว ความตายยังหมายรวมไปถึงความดับลงของรูปนามหรือกายกับจิตใน

^{๑๑}วิ.ม (บาลี) ๔/๑๖๔/๑๗๐.

^{๑๒}พ.ฐ. (บาลี) ๒๕/๒๑/๑๕.

^{๑๓}พ.อุป. (บาลี) ๓๓/๑๕๕/๓๑๖

^{๑๔}วิ.ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๗๕๓/๗๗-๗๘.

ขณะหนึ่งด้วย เพราะชีวิตมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยขันธ ๕ หรือกายกับจิตนี้ แท้จริงไม่ได้สิ้นสุดหรือ
 ดังลงเฉพาะเมื่อสิ้นสุดกลมหายใจเท่านั้น หากแต่เกิดดับสืบทอดกันอยู่ทุกขณะ “การดับลงใน
 ขณะหนึ่งของกายกับจิตนั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า ขณิกมรณะ”^{๓๔} ในแง่นี้ย่อมถือได้ว่า มนุษย์
 เกิดและตายอยู่ตลอดเวลา

ในคัมภีร์ต่างๆ ได้ให้ความหมายของความตายไว้ดังนี้

ในพระไตรปิฎกว่า “ความจืด ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป กล่าวคือ
 มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์”^{๓๕} ในหมู่
 สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่า มรณะ”^{๓๖} เกณฑ์ตัดสินคือ “เมื่อธรรม ๓ ประการ คือ ๑) อายุ
 ๒) ไออุ่นและ ๓) กายนี้จึงถูกทอดทิ้ง นอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา”^{๓๗} สัตว์ผู้ตาย คือ ทำ
 กาละไปแล้ว มีกายสังขาร วจีสังขาร และจิตสังขารดับระงับไป มีอายุหมดสิ้นไป มีไออุ่น มีอินทรีย์
 แตกทำลาย”^{๓๘}

ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรคและคัมภีร์วิภังค์ ได้ให้ความหมายของความตายไว้
 ว่า “ความตาย หมายถึง ความจืด ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตายกล่าวคือ
 มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ของเหล่าสัตว์
 นั้นๆ จากหมู่สัตว์นั้นๆ”^{๓๙} นอกจากนี้ในคัมภีร์อื่นๆ เช่น คัมภีร์ทีฆนิกาย มหานิทเทศ ก็ได้ให้
 ความหมายของความตายไว้ในแนวเดียวกันนี้^{๔๐}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้ให้ความหมายของความตายไว้ ๒ อย่าง คือ ๑) ความตาย
 หมายถึงการขาดไปแห่งชีวิตที่นับเนื่องในภพหนึ่ง^{๔๑} ๒) ความตายหมายถึง ความแตกแห่งขันธ
 ทั้งหลายในภพทั้งปวง หรือความก้าวไป(เคลื่อนไป) สู่ร่างอื่นแห่งสัตว์^{๔๒}

^{๓๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล, ภาค ๒ ตอน ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๘.

^{๓๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๕๐/๓๒๕.

^{๓๗} ส.ข. (ไทย) ๑๒/๔๕๖/๔๕๕, ที.ม. (บาลี) ๑๒/๔๕๖/๔๐๕.

^{๓๘} ส.ข. (ไทย) ๑๒/๔๕๖/๔๕๕, ที.ม. (บาลี) ๑๒/๔๕๖/๔๐๕.

^{๓๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒/๔, ๒๓/๕๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๓/๑๖๔.

^{๔๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๕๐/๓๒๕, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๓/๑๑๕, พุ.ม. (ไทย) ๒๕/๔๑/๑๕๐.

^{๔๑} วิสุทธิ (บาลี) ๑/๑๖๗/๒๕๐.

^{๔๒} วิสุทธิ (บาลี) ๒/๖๑๕/๑๕๗.

ในคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ เช่น อรรถกถาแห่งที่ฌนิกาย มหาวรรค และอรรถกถาแห่ง
 ชุททกนิกาย มหานิเทศ^{๔๓} ได้ให้ความหมายของคำที่บ่งถึงความตายจากความหมายของคำในข้อ ๑
 อันเป็นการอธิบายเสริมเพื่อให้มีความชัดเจน ดังนี้ คือ ๑) ความจุติของเหล่าสัตว์นั้นๆ จากหมู่สัตว์
 นั้นๆ หมายถึงสภาพที่เป็นเอง ด้วยอำนาจการเคลื่อนจากภพเดิม ๒) ความเคลื่อนไปหมายถึงภาวะที่
 เป็นอาการ เป็นคำแสดงลักษณะ การเคลื่อนจากภาวะหนึ่งไปสู่ภาวะอีกอย่างหนึ่งหรือการเคลื่อน
 จากภพหนึ่งไปสู่อีกภพหนึ่ง ๓) ความทำลายไป หมายถึง ความหายไป ความมอดม้วยของสัตว์ผู้ถึง
 ความตาย เป็นคำแสดงภาวะของสิ่งที่วิโรธปัจจัย^{๔๔} กระทบความแตกไปของจุติขั้นที่แตกไปโดย
 ปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง ๕) ความตายกล่าวคือ มฤตยู หมายถึงมัจจุรณะมิใช่หมายถึงความตาย
 ชั่วขณะ ทั้งมิใช่หมายถึง สมุจเจตมรณะเป็นต้น ๖) ความทำ กาละ หมายถึง การทำกาละคือตาย การ
 กระทำสภาวะที่สิ้นสุดแห่งขั้น ๗) ความแตกแห่งขั้น หมายถึง ความแตกแห่งขั้นทั้งหลายที่แยก
 เป็นขั้นหนึ่ง ขั้นสี่ และขั้นห้า^{๔๕} ๘) ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ของเหล่าสัตว์นั้นๆ จากหมู่สัตว์
 นั้นๆ หมายถึงขณะซึ่งมุ่งถึงสมมติรณะ ดังที่ชาวโลกมักพูดกันว่า นายติสสะตาย นายสุสสะตาย

ในอรรถกถาแห่งคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิตานวรรค ได้อธิบายความหมายของคำว่าความ
 แตกแห่งขั้นเป็นต้นไว้ดังนี้ “เมื่อกล่าวโดยปรมาตถ์ ขั้นเท่านั้นย่อมแตก ไม่มีสัตว์ใดตาม แต่เมื่อ
 ขั้นทั้งหลายแตก สัตว์ก็ย่อมตาย จึงมีโวหารว่า “เมื่อขั้นทั้งหลายแตกแล้ว สัตว์ก็ชื่อว่าตาย”^{๔๖}

พระเทพเวที^{๔๗} (ประยูร ชาญโต) ได้ให้ความหมายของความตายไว้ว่า ความตาย
 หมายถึงความสลายแห่งขั้น ความขาดชีวิตินทรีย์ หรือความเสื่อมกับความสลายแห่งธรรมต่างๆ

ราชบัณฑิตยสถาน^{๔๘} ได้ให้ความหมายของความตายไว้ว่า “ความตาย หมายถึงการ
 สิ้นใจ การสิ้นชีวิต การไม่เป็นอยู่ต่อไป การเคลื่อนไหวไม่ได้”

จากความหมายต่างๆ ของความตายที่กล่าวมานั้น จึงเป็นอันสรุปได้ว่า ความตายที่
 ปรากฏในหลายคัมภีร์พร้อมกับอรรถกถาทั้งหมดล้วนแสดงถึงการทอดทิ้งร่างกายไว้ การขาด
 สิ้นชีวิตในภพหนึ่ง และความตายในที่นี้มุ่งถึงความตายของคนเท่านั้น

^{๔๓}ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๐/๔๑๓, ขุ.ม.อ. ๑/๑๔๑/๒๔๕.

^{๔๔}ส.ข. (บาลี) ๑๗/๗๕/๗๑

^{๔๕}อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๑๑๑/๖๒

^{๔๖}ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๒/๑๔-๑๕.

^{๔๗}พระเทพเวที (ประยูร ชาญโต), พุทธธรรมฉบับเดิม แก้ไขปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : โรง
 พิมพ์รุ่งเรืองวัฒนา, ๒๕๓๑), หน้า ๕๕.

^{๔๘}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๓๔๗.

ความตายทางกายภาพคือการสิ้นชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั่วไป ทำให้ร่างกายแตกสลายไป ในพระไตรปิฎก ได้ให้ความหมายของคำว่า ตาย ในลักษณะนี้ไว้คือ “ความจุติ ความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไป ความตาย กล่าวคือ มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์”^{๔๕} ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่า มรณะ”^{๔๖} เกณฑ์ตัดสินคือ “เมื่อธรรม๓ ประการ คือ ๑) อายุ ๒) ไออุ่น ๓) วิญญาณละกายนี้ไป กายนี้จึงถูกทอดทิ้ง นอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา”^{๔๗} สัตว์ผู้ตาย คือ กาละไปแล้ว มีกายสังขาร วิจิสังขาร และจิตสังขาร ดับระงับไป มีอายุหมดสิ้นไป ไม่มีไออุ่น มีอินทรีย์แตกทำลาย”^{๔๘} ความตายหมายถึง “ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ที่เนื่องอยู่กับภพอันหนึ่ง”^{๔๙} ได้แก่ การสิ้นชีวิตของสัตว์โลกในภพหนึ่งๆ โดยปกติหมายถึงการสิ้นชีวิต ซึ่งกำหนดเอาชาติหนึ่งที่เหมาะสมถือว่าเป็นคนเป็นสัตว์

พระพุทธเจ้าตรัสว่า โลกก็ดี เหตุให้เกิดโลกก็ดี ความดับสนิทแห่งโลกก็ดี ทางให้ถึงความดับสนิทแห่งโลกก็ดี ตถาคตได้บัญญัติไว้ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง ที่ยังเป็นๆ ที่มีสัญญาและใจ และตรัสว่า แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาก็เป็นทุกข์ โดยย่ออยู่อุปาทานขันธ”^{๕๐} ก็เป็นทุกข์”^{๕๑} พระพุทธพจน์นี้ยืนยันถึงเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากของรัก การประสบกับสิ่งที่ไม่ปรารถนา ว่าเป็นความทุกข์ของมนุษย์ โดยสรุปขันธ ๕ เป็นทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีท่าทีต่อความตายโดยมองความตายในฐานะเป็นสิ่งที่มียู่จริง ทำให้เห็นคุณค่าของความตาย ท่าทีต่อความตาย เมื่อความตายยังไม่มาถึงทำให้เกิดการเรียนรู้ชีวิตและเป็นเหตุให้มองเห็นคุณค่าของชีวิต ส่งผลต่อการกระทำต่อตนเองและเพื่อนมนุษย์ ท่าทีต่อความตายเมื่อวาระ

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๘.

^{๔๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๕๐/๓๒๕, ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๕๐/๒๖๐.

^{๔๗} ส.บ. (ไทย) ๑๒/๔๕๖/๔๕๕, ส.บ. (บาลี) ๑๒/๔๕๖/๔๐๕.

^{๔๘} ส.บ. (ไทย) ๑๒/๔๕๖/๔๕๕, ส.บ. (บาลี) ๑๒/๔๕๖/๔๐๕.

^{๔๙} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^{๕๐} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๓๓.

^{๕๑} วิ.มหา.(ไทย) ๔/๑๔/๒๑, วิ.มหา. (บาลี) ๔/๒๔/๒๑.

สุดท้ายของชีวิต คือ ความตายจริงมาถึงก็จะสามารถเผชิญด้วยความมีสติและปัญญา ปราศจากความกลัวและเป็นเครื่องชี้วัดจุดต่อที่ปลายทางของชีวิตว่าจะดำเนินไปในทิศทางใดในสังสารวัฏ

ความตายมักจะถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้เรียกสภาพหรืออาการที่แสดงถึงความสิ้นสุดหรือดับลงของสิ่งต่างๆ เมื่อก้าวเฉพาะมนุษย์ ครั้งใดที่ชีวิตของบุคคลได้สิ้นสุดลง คนทั่วไปเรียกว่า บุคคลนั้นถึงแก่ความตาย แต่ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา นอกจากความตายจะหมายถึงการที่ชีวิตของบุคคลสิ้นสุดลง โดยเรียกความตายในลักษณะนี้ว่า การขาดแห่งชีวิตินทรีย์^{๕๖} มนุษย์เกิดและตายอยู่ตลอดเวลาขณิกมรณะและความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ แม้จะถือว่าเป็นความตายเหมือนกัน เนื่องจากมีสภาพที่แสดงถึงความดับลงเหมือนกัน แต่ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์สิ้นสุดไปจากภพชาติเท่านั้น “สำหรับคนทั่วไปที่ยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพให้สูงเพียงพอที่จะประจักษ์ชัดในขณิกมรณะได้ แต่ยอมเข้าใจในความตายแบบความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ได้เป็นอย่างดี”^{๕๗} หรือความสิ้นชีวิตจากภพชาติแล้ว ความตายยังหมายรวมไปถึงความดับลงของรูปนาม หรือกายกับจิตในขณะหนึ่งด้วย เพราะชีวิตมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยขันธ ๕ หรือกายกับจิตนี้มีได้สิ้นสุดหรือดับลงเฉพาะเมื่อสิ้นสุดลมหายใจเท่านั้น หากแต่เกิดดับสืบต่อกันอยู่ทุกขณะ “การดับลงในขณะหนึ่งๆ ของกายกับจิตนั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า ขณิกมรณะ”^{๕๘}

พระพุทธศาสนาได้อธิบายสาเหตุของความตายไว้ว่า คนที่ตายนั้นต่างกัน ในพระอภิธรรมมัตถกถาวิภาวินีฎีกาได้จำแนกสาเหตุของความตาย ๔ ประการ^{๕๙} คือ

- ๑) เพราะสิ้นอายุขัย
- ๒) เพราะสิ้นสุดแห่งกรรม
- ๓) เพราะสิ้นทั้ง ๒ อย่าง คือสิ้นสุดอายุและกรรม
- ๔) เพราะกรรมนั้นเข้าไปตัดรอน คือ ตายเพราะเหตุไม่ปกติคือ ถูกฆ่าตายบ้าง ฆ่าตัวตายบ้าง ความตายของวัยหนุ่มเกิดจากอุบัติเหตุ เป็นต้น

^{๕๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๒ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๕๗} ญัฐยา วาสิงหน, “ความหมายของความตาย: การตีความพุทธปรัชญา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^{๕๘} อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

^{๕๙} อภิธรรมมัตถสังคหบาติและอภิธรรมมัตถกถาวิภาวินีฎีกาฉบับแปลเป็นภาษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๗.

คัมภีร์วิสุทธิมรรค^{๖๐} ความหมายของความตาย พระพุทธโฆษาจารย์ได้จำแนกความตายไว้ ๔ อย่าง ดังนี้

๑) ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ที่เนื่องอยู่กับอีกภพหนึ่ง ชื่อว่า มรณะ
 ๒) ความขาดแห่งวัฏฏะทุกข์ของพระอรหันต์ ชื่อว่า สมุจเฉทมรณะ
 ๓) ความดับในขณะแห่งสังขารทั้งหลายชื่อว่า ขณิกมรณะ
 ๔) ความตายโดยสมมติของชาวโลก เช่นต้นไม้ตาย โลหะตาย ชื่อว่า สมมติมรณะ

แม้ความตายจะเกิดขึ้นกับมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดโดยไม่ยกเว้น แต่กระนั้น โดยข้อเท็จจริงปรากฏว่า ระยะเวลาและลักษณะความตายของมนุษย์ก็แตกต่างกันพระพุทธศาสนาจำแนกความตายออกเป็น ๒ ประการ คือ

(๑) กาลมรณะ คือ การตายตามกาล

(๒) อกาลมรณะ คือ การตายเมื่อยังไม่ถึงเวลาที่จะต้องตาย^{๖๑} แสดงให้เห็นว่าความตายนั้นเมื่อถึงเวลาหรือถึงที่แล้ว จึงตายก็มี และเมื่อยังไม่ถึงเวลาหรือถึงที่ มาตายลงก็มี

สรุปความตายทางด้านศาสนาของคนจะมีอาการที่สังเกตได้ เช่น ตาทั้งสองจะมีมัวมองอะไรไม่เห็น หูก็ไม่ได้ยินเสียง จมูกก็ไม่รู้กลิ่น ลิ้นก็ไม่รู้รส กายไม่รู้สึกรู้สีก การสัมผัสหมดความรู้สึกทั้งอารมณ์และความนึกคิดต่างๆมีลักษณะเหมือนกับคนหลับ แต่หัวใจหยุดเต้นไม่หายใจ ความรู้สึกต่างๆทางกายจะดับก่อน คงเหลือแต่จิตทำงานอยู่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ต่อมาประสาทและสมองค่อยๆหมดความรู้สึกเป็นอันดับสุดท้าย

๔. แนวคิดทฤษฎีความตายในไตรลักษณ์

๑) ความตายในอนิจจัง

อนิจจัง คือ “เชื่อว่าเป็นอนิจจัง เป็นของสิ้นไป (ขยฏฐะณ)^{๖๒}” หมายความว่า เกิดขึ้นที่ไหนเมื่อใด ก็ดับไปที่นั่นไปที่นี่ เช่นรูปธรรมในอดีต ก็ดับไปในอดีต ไม่มาถึงขณะนี้ รูปในขณะนี้ ก็ดับไปที่นี้ ไม่ไปถึงข้างหน้ารูปอนาคตจะเกิดถัดต่อไป ก็จะดับ ณ ที่นี้เองไม่ยืนอยู่ถึงเวลาต่อไปอีก ดังนี้ เป็นต้น ต่อมาในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาท่านต้องการให้ผู้ศึกษาเข้าใจง่ายขึ้น จึงได้ขยายความหมายออกไปโดยนัยต่างๆ ยักย้ายคำอธิบายออกไปให้เห็นความหมายในหลายๆแง่ และ

^{๖๐}วิสุทธิมรรค, แปล ภาค ๒ ตอน ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๖๑}พระธรรมธีรราชมหามุนี, อุดมวิชา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔๒.

^{๖๒}ขุ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๓๕/๕๓.

หลายๆระดับ ตั้งแต่คร่าวๆหยาบๆลงมาถึงความเป็นไปในแต่ละขณะ ๆ เช่น เมื่อมองชีวิตของคน เบื้องต้นก็มองอย่างง่าย ๆ ดูช่วงชีวิตทั้งหมด ก็จะเห็นว่าชีวิตมีการเกิดและการแตกดับ เริ่มต้นด้วยการเกิดและสิ้นสุดลงด้วยความตาย เมื่อชอยลงมาอีก ก็ยังเห็นความเกิดและความดับ หรือการเริ่มต้นและการแตกสลายกระชั้นถี่เข้ามาเป็นช่วงวัยหนึ่งๆช่วงระยะสิบปีหนึ่งๆช่วงปีหนึ่งๆ ช่วงเดือนหนึ่งๆ เป็นต้น ช่วงยามหนึ่งๆตลอดถึงช่วงเวลาขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวแต่ละครั้งแต่ละหน จนกระทั่งมองเห็นความเกิดดับที่เป็น ไปในทุกๆขณะ ซึ่งเป็นของมองเห็น ได้ยากสำหรับคนทั่วไป อย่างไรก็ตามในสมัยปัจจุบันนี้ ที่วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้ามากแล้ว อนิจจตาหรือความไม่เที่ยง โดยเฉพาะในด้านรูปธรรม เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นมาก จนเกือบจะกลายเป็นของสามัญไปแล้ว ทฤษฎีต่างๆตั้งแต่ทฤษฎีว่าด้วยการเกิดดับของดาว ลงมาถึงทฤษฎีว่าด้วยการสลายตัวของ ปริมาณ ล้วนใช้ช่วยอธิบายหลักอนิจจตาได้ทั้งสิ้น อนิจจัง โดยความหมายว่าเป็นสิ่งที่มีแล้วก็ไม่มี (คือ มีหรือปรากฏขึ้นแล้ว ก็หมดหรือหายไป, หุตวา, อภาวภู, ฐฺเณ)^{๖๓} บางแห่งก็นำข้อความอื่นมา อธิบายเสริมเข้ากับข้อความนี้อีกเช่นว่า “ชื่อว่าเป็นอนิจจัง เพราะเกิดขึ้น เสื่อมสลายและกลายเป็น อย่างอื่น หรือเพราะมีมาแล้วก็ไม่มี (อุปฺปาตฺตวฺยปฺปวตฺตคฺคิตฺตํ วา หุตฺวา อภาวฺโต วา)”^{๖๔} แต่ที่ถือว่าท่าน ประมวลความหมายต่างๆ มาแสดงไว้โดยครบถ้วน ก็คือ การแสดงอรรถแห่งอนิจจตา เป็น ๔ นัย หมายความว่า เป็นอนิจจังด้วยเหตุผล ๔ อย่าง คือ

(๑) อุปฺปาตฺตวฺยปฺปวตฺตคฺคิตฺตํ เพราะเป็นไปโดยการเกิดและการสลาย คือ เกิด ดับๆ มีแล้วก็ไม่มี

(๒) วิปริณามโต เพราะเป็นของชั่วคราว อยู่ได้ชั่วขณะๆ

(๓) ตาวกาทิกโต เพราะเป็นของชั่วคราว อยู่ได้ชั่วขณะๆ

(๔) นิจุปฺภูเขปโต เพราะแย้งต่อความเที่ยง คือ สภาวะของมันที่เป็นสิ่งไม่เที่ยงนั้นขัดกันอยู่เองในตัวกับความไม่เที่ยง^{๖๕} หรือโดยสภาวะของมันเองก็ปฏิเสธความเที่ยงอยู่ในตัวเมื่อมองดูรู้เห็นตรงตามสภาวะของมันแล้ว ก็จะหาไม่พบความเที่ยงเลย ถึงคนจะพยายามมองให้เห็นเป็นเที่ยงมันก็ไม่ยอมเที่ยงตามที่คนอยาก จึงเรียกว่า มันปฏิเสธความเที่ยง

๒) ความตายในทุกขตา

ในคัมภีร์สัมภิตามรรคที่อ้างถึงข้างต้นว่า ท่านแสดงอรรถคือ ความตายของ “ทุกข์” ซึ่งเป็นข้อที่ ๒ ในไตรลักษณ์ไว้อย่างเดียวว่า เป็นสิ่งมีภัย (ภยภู, ฐฺเณ) นั้น เมื่อถึงตอนที่อธิบายเรื่อง

^{๖๓}วิสุทฺธิ. ๓/๒๖๐.

^{๖๔}วิสุทฺธิ. ๓/๒๗๕.

^{๖๕}วิสุทฺธิ. ๓/๒๕๖.

อริยสัจท่านได้แสดงอรรถของทุกข์ซึ่งเป็นข้อที่ ๑ ในอริยสัจว่า มี ๔ อย่าง มีความหมายว่าบีบคั้น (ปีพณฺฐ) มีความหมายว่า เป็นสังขตะ (สงฺขตฺถ) มีความหมายว่า แผลเผา (สนฺดาปฺถ) และมีความหมายว่า ผันแปร (วิปริณฺม) ^{๖๖} เห็นว่าความหมาย ๔ นัยนี้กับทุกข์ในไตรลักษณ์ได้ด้วย จึงขนานนำมาเพิ่มไว้ ณ ที่นี้ โดยตัดข้อซ้ำ คือ ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๔ (ปีพณฺฐและ วิปริณฺม) ออกไป คงได้เพิ่มอีก ๒ ข้อ คือ

(๑) สงฺขตฺถ โดยความหมายว่าเป็นของปรุงแต่ง คือ ถูกปัจจัยต่างๆ รุมกัน หรือมาชุมนุมกันปรุงแต่งเอา มีสภาพที่ขึ้นต่อบริการ ไม่เป็นของคงตัว

(๒) สนฺดาปฺถ โดยความหมายว่าแผลเผา คือในตัวของมันเองก็มีสภาพที่แผลเผาให้กร่อนโทรมย่อยยับสลายไป และทั้งแผลเผาผู้มีกิเลสที่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นมันให้เร่าร้อนกระวนกระวายไปด้วย ^{๖๗}

สรุปได้ว่า จะเป็นสุขหรือรู้สึกทุกข์ (สุขเวทนา) นั้น ตามที่แท้จริงแล้วก็ไม่ใช่ปลอดพ้นหรือหายทุกข์แต่อย่างใด แต่เป็นเพียงระดับหนึ่งหรือพื้นจิตหนึ่งของทุกข์เท่านั้น กล่าวคือ ความบีบคั้นกดดันขัดแย้งที่ผ่อนหรือเพิ่มถึงระดับหนึ่งหรือในอัตราหนึ่งเราเรียกว่า เป็นสุข เพราะทำให้เกิดความรู้สึกสุข แต่ถ้าเกินกว่านั้นไป ก็กลายเป็นต้องทนหรือเหลือทน เราเรียกว่า เป็นทุกข์ คือ รู้สึกทุกข์ (ทุกข์เวทนา)

๓) ความตายในอนัตตา

ตายในอนัตตา คือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่ปรากฏเป็นต่าง ๆ นั้น เมื่อวิเคราะห์ตามสถานะที่ถึงที่สุดแล้วหาใช่มีตัวแม้ตัวจริงที่คงที่คงตัวยั่งยืนอยู่ยงดั่งที่เรียกกันว่า ชื่อกันว่าอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ แต่เป็นเพียงกระบวนการ (ธรรมปวัตติ) คือ กระบวนการแห่งสังขารธรรมทั้งหลายหรือกระบวนการแห่งรูปธรรมและนามธรรม (ขันธปวัตติ) ที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ มาประชุมหรือประมวลกันเข้าและองค์ประกอบเหล่านั้นแต่ละอย่างๆ ล้วนมีการเกิดขึ้น และความเสื่อมสลายเป็นไปโดยอาการที่สัมพันธ์สืบเนื่องส่งทอดเป็นปัจจัยแก่กัน ทั้งภายในกระบวนการที่กำหนดแยกว่าเป็นกระบวนการหนึ่งๆ และระหว่างกระบวนการธรรมต่างกระบวนการทั้งหลาย ในสถานะเช่นนี้มีสิ่งสมควรกำหนด เป็นข้อเด่นอยู่ ๔ ประการคือ

(๑) ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของสิ่งนั้น ยืนตัวเป็นแก่นเป็นแกนอยู่

(๒) สภาพที่ปรากฏนั้นเกิดจากองค์ประกอบต่างๆ มาประชุมกันปรุงแต่งขึ้น

^{๖๖} บ.ปฎิ.(ไทย) ๓๑/๔๕/๒๘.

^{๖๗} วิสุทธิ. ๓/๑๗๑.

(๓) องค์ประกอบเหล่านั้นเกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายอยู่ตลอดเวลาและสัมพันธ์เป็นปัจจัยแก่กันประมวลกันขึ้นเป็นกระบวนการ

(๔) ถ้ากำหนดแยกออกเป็นกระบวนการย่อยๆ มากหลายก็มีความสัมพันธ์เป็นปัจจัยต่อกันระหว่างกระบวนการด้วย

ความตายในอนัตตา ทศนะในพุทธศาสนาถือว่า ทุกสิ่งทุกอย่างได้แก่กฎของไตรลักษณ์ คือ มีลักษณะเป็นอนิจจัง คือ ไม่เที่ยง จึงเป็นทุกข์ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ สิ่งใดที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาโดยไม่มีใครไปบังคับได้ จึงมีลักษณะเป็นอนัตตา คือ ไม่มีตัวตน โดยกฎของปฏิจกสัมปบาท พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธอนัตตา ซึ่งคนเข้าใจว่าสิ่งอยู่ในร่างกายมนุษย์ แต่พระองค์มิได้ทรงปฏิเสธการสืบต่อกระแสธารของสภาวะต่างๆ ที่เกิดติดต่อกัน และประกอบกันขึ้นเป็นชีวิตไม่ ชีวิตคือ กระแสธารของสภาวะที่เกิดติดต่อกันมิได้ขาดระยะสภาวะแต่ละอันย่อมอาศัยปัจจัยที่เกิดขึ้นก่อนในขณะนั้นเป็นเหตุ สร้างสภาวะที่จะเกิดขึ้นในเวลาต่อมา ฉะนั้น การสืบของกระแสธารชีวิต จึงตั้งอยู่บนปัจจัยที่ติดต่อกันเป็นสายโซ่^{๖๔} พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “คุณกริกษุทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ใช่ตน ถ้าเป็นตนก็ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาหาร และจะพึงได้ในสิ่งเหล่านี้ว่าจงเป็นอย่างนี้เถิดอย่าเป็นอย่างนั้นเลย สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรานั้นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา คุณกริกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณทั้งอดีตปัจจุบัน อนาคต ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือดี โกล่หรือไกล ทั้งหมดนั้นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา”^{๖๕} ท่านพุทธทาสภิกขุให้ความเห็นเรื่องอนัตตาไว้ว่า ความจริงตัวเราไม่มี ที่มีก็คือเบญจขันธ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กาย” กับ “จิต” เบญจขันธ์คือ กายกับจิต กลุ่มใดยังมีวิชาอยู่ภายใน เบญจขันธ์กลุ่มนั้นก็มิอุปาทาน อันเป็นเหตุให้ยึดถือเองว่า เรา เราเป็นเรา ฉันเป็นฉัน เป็นต้น “เรา หรือตัวตนจึงอาศัยมีอยู่ได้แต่เพียงในเบญจขันธ์ที่มีอุปาทานอยู่ในเท่านั้น”^{๖๖} อันที่จริงแล้วสังขารทั้งหลายคือนามรูปเป็นของใหม่ล้วน เปรียบเสมือนกระแสน้ำที่ไหลสม่ำเสมอ เป็นสีเดียวกันตลอด ซึ่งมองดูจะเห็นเป็นอันเดียวกัน แต่ที่แท้กระแสน้ำตรงที่เราจับตาอยู่นั้น เปลี่ยนใหม่ไปเรื่อยๆ สังขารทั้งหลายบังเกิดขึ้นเดี่ยวเดียวแล้วก็ดับไป เหมือนฟ้าแลบในอากาศ เกิดขึ้นแวบเดียวแล้วหายไป

^{๖๔} สนั่น ไชยานุกุล, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕), หน้า ๒๔๕.

^{๖๕} ส.ช. (ไทย) ๑๓/๔๒/๒๔.

^{๖๖} พุทธทาสภิกขุ, **นิพพาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมบุษยา, ๒๕๑๔), หน้า ๓๖.

เมื่อส่วนประกอบทั้งหลายรวมกันเข้า ปรากรูปเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง ก็มีการบัญญัติเรียกชื่อเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ อันยอมรับกันโดยสมมติ เมื่อองค์ประกอบทั้งหลายพร้อมอยู่ปัจจัยต่างๆ จำจนหล่อเลี้ยงอำนาจ ก็คงรูปร่างหรือคงสภาพอยู่ตามที่สมมติเป็นตัวตนอย่างนั้น แต่เมื่อใดองค์ประกอบทั้งหลายแยกพราจากันหรือปัจจัยแวดล้อมไม่เกื้อกูล สภาพตัวตนนั้นก็หายไป เหมือนดังเมื่ออุณหภูมิสูงขึ้นถึงระดับหนึ่งน้ำแข็งก็ละลาย ตัวตนที่ชื่อว่า น้ำแข็งหายไปเหลืออยู่แต่น้ำเหลว เมื่อความร้อนเพิ่มขึ้น ถึงระดับหนึ่งโดยสัมพันธ์กับความกดอากาศน้ำเหลวก็ระเหยกลายเป็นไอน้ำ สภาพตัวตนของน้ำเหลวก็สิ้นไป หรือเมื่อกระดาษถูกเผาไหม้ หมดแล้ว เหลือแต่ฝุ่นเถ้าไฟ ก็หาตัวตนที่จะเรียกว่ากระดาษไม่ได้อีกต่อไป

“สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ประกอบอยู่ด้วยลักษณะอันเรียกว่า ไตรลักษณ์ หรือลักษณะ ๓ ประการ กล่าวคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

อนิจจัง แปลว่า ไม่เที่ยง หมายความว่า สิ่งทั้งหลายมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไป ไม่มีความคงที่ตายตัว

ทุกขัง แปลว่า เป็นทุกข์ มีความหมายว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีลักษณะที่เป็นทุกข์มองดูแล้วน่าสังเวชใจ นำให้เกิดความทุกข์ใจแก่ผู้มีความเห็นอย่างแจ่มแจ้งในสิ่งนั้นๆ

อนัตตา แปลว่า ไม่ใช่ตัวตน หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มี ความหมายแห่งความเป็นตัวเป็นตน ไม่มีลักษณะอันใด ที่จะทำให้ถือได้ว่ามันเป็นของเรา ถ้าเราเห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน ถูกต้องแล้ว ความรู้สึกที่ว่าไม่มีตัวไม่มีตนจะเกิดขึ้นมาเองในสิ่งทั้งปวง แต่ที่เราไปหลงเห็นว่าเป็นตัวเป็นตนนั้น เพราะความไม่รู้อย่างถูกต้องนั่นเอง^{๑๐}

๕. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความตายด้านสังคมศาสตร์

การตายด้านสังคม คือ การเตรียมตัวตายด้านสังคม ซึ่งมีวิธีการเตรียมตัวกล่าวโดยสรุป คือ

- ๑) สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมให้ถึงพร้อม
- ๒) ช่วยเหลือสังคมด้วยปัจจัย ๔ เท่าที่จะช่วยได้
- ๓) ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่สังคม
- ๔) ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคม
- ๕) มอบหน้าที่การทำงานให้คนอื่นรับผิดชอบแทน
- ๖) ถ้ามีหนี้สินยังไม่ได้ใช้ก็รีบใช้ให้หมด
- ๗) ทำพินัยกรรมไว้ในการจัดงานศพ

^{๑๐} พุทธทาส อินทปัญโญ , คู่มือมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๐๑), หน้า ๓๑.

๘) แบ่งมรดกให้แก่ลูกหรือญาติด้วยความยุติธรรม

๙) เลือกสถานที่เผาศพ^{๑๒}

พระธรรมเทศนาของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน)^{๑๓}

กล่าวว่า ผู้ต้องการมีปัญญาจึงควรปฏิบัติตามคำแนะนำของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา คือ หัดตายก่อนตายจริง หัดปล่อยใจจากกิเลสเครื่องสรั้มหมองใจ พร้อมกับการหัดตาย ก่อนที่จะถูกความตายมาบังคับให้เป็นไป โดยเริ่มจากการหัดอบรมความคิดสมมติว่า ตนเองในขณะนั้นตายแล้ว เช่นเดียวกับผู้ที่ตายแล้วจริงๆ ทั้งหลาย คิดให้เห็นชัดในขณะนั้นว่า เมื่อตายแล้ว ตนจะมีสภาพอย่างไร ร่างที่เคยเคลื่อนไหวได้ก็จะหยุดนิ่ง อย่าวางแต่จะลุกขึ้นไปเก็บรวบรวมทรัพย์สินเงินทองที่อุตสาหกรรมไว้เพื่อนำไปด้วยเลย จะเขยิบให้พ้นแคดพื้นมดสักนิ้วเดียวก็ทำไม่ได้

เมื่อพิจารณาตามความเป็นจริงเช่นนี้แล้ว พึงมีปัญญาขยายความนี้ให้ดี เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ หากความสมบูรณ์พูนสุขให้ชีวิตนี้ในขอบเขตถูกทำนองคลองธรรม ผลแห่งกรรมทั้งในชาตินี้และชาติต่อไป ที่จะต้องเสวยจะได้ไม่เป็นผลร้ายไม่เป็นผลของบาปกรรม และทรงแนะนำในส่วนสุดท้ายว่า การดับทุกข์ที่แท้จริง จะเกิดได้ด้วยการทำกิเลสให้หมดจดเพียงอย่างเดียว

สรุปได้ว่า การเตรียมตัวตายด้านสังคัม ซึ่งยังมีชีวิตเกี่ยวข้องกับอาศัยวัตถุและมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ควรยึดถือเป็นข้อปฏิบัติมี ๓ ประการ ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ๓ ซึ่งได้แก่ทาน คือ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ศีล คือ การประพฤติดีงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจและปัญญาควรมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ เชื่อในความมีอยู่จริงของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

^{๑๒} พระณัฐกิตติ อนารโท, (สุขแห่ง), “ศึกษาหลักมรณสติในพระไตรปิฎก”, **ปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๑.

^{๑๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), **ความตายในความตายที่ท่านยังไม่รู้จัก**, รวบรวมโดยธรรมสภา, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑-๑๕.

๒.๓ ทศนคติต่อความตาย

พระสารีบุตร^{๓๔} ได้ยกเอาความเข้าใจในความตายมากล่าวไว้ด้วย ท่านกล่าวไว้สรุปได้ว่า ท่านไม่ยินดีต่อความตายและชีวิต ท่านมีสติสัมปชัญญะจักละร่างกายนี้ไป รอคอยเวลาตาย เหมือนลูกจ้างรอให้หมดเวลาทำงาน ท่านกล่าวว่า ความตายนี้มีแน่นอนในสองคราว คือ ในเวลาแก่ และในเวลาหนุ่ม ผู้ที่จะไม่ตายเลยนั้น ไม่มี บุคคลทั้งหลายไม่ควรปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์

พระรัฐपालเถระ^{๓๕} ได้กล่าวแสดงถึงชีวิตและความตายไว้น่าสนใจ สรุปได้ว่า ร่างกายนี้มีความวิจิตรพิสดาร มีกระดูก ๓๐๐ ท่อน กระสับกระส่าย ไม่มีความยั่งยืน ประดับประดาด้วยแก้วมณีและกษุณท์ หุ้มด้วยหนังมีร่างกระดูกอยู่ภายใน งามพร้อมไปด้วยผ้า ต่างๆ มีเท้าทั้งสองอันฉาบด้วยครั่งสด มีหน้าอันได้ทาด้วยฝุ่น มีกายอันเปื่อยเน่าที่ตกแต่งแล้ว เหมือนกลองยาตาใหม่ๆ วิจิตรด้วยลวดลายต่างๆ ท่านพบเห็นบุคคลที่มีทรัพย์ แล้วไม่ให้ทานเพราะความลุ่มหลง ได้ทรัพย์นั้นแล้วทำการสังฆมวั และปรารถนาอยากได้ยิ่งขึ้นไป พระราชาอยากได้แผ่นดินที่มีสาครเป็นที่สุด ตลอดฝั่งนี้แล้วก็ยังไม่รู้จักอิ่ม ยังปรารถนาจะครอบครองฝั่งมหาสมุทรข้างโน้นอีกต่อไป พระราชาก็ดี มนุษย์ก็ดี ยังไม่สมปรารถนา ก็ถึงแก่ความตายไปเสียก่อน ความอึดด้วยกามทั้งหลายไม่มี หมูญาคีก็พากันร้องให้ถึงผู้โน้น และรำพันว่าทำอย่างไรหนอ พวกญาติของเราจะไม่ตาย ครั้นพวกญาติตายแล้วก็เอาผ้าห่อนำไปเผาเสียที่เชิงตะกอน ผู้ที่ตายนั้นถูกเขาแทงด้วยหลาวเผาด้วยไฟ เมื่อบุคคลจะตายญาติก็ช่วยไม่ได้ มรดกก็เอาไปด้วยไม่ได้ สัตว์ที่ตายก็ต้องไปตามยถากรรม ทรัพย์สมบัติอะไรๆคือพวกบุตร ภริยา ทรัพย์แวนแคว้นสิ่งใดๆจะติดตามไปไม่ได้เลย บุคคลจะมีอายุยืนก็หาไม่ จะละความแก่ไปเพราะทรัพย์ก็หาไม่ได้ไม่ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตนั้นว่าน้อย ไม่ยั่งยืน มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก^{๓๖} ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับความตาย ที่เราทุกคนควรนำมาขบคิดและยึดเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยท่านได้ทรงอธิบายไว้ว่า เราแทบทุกคนได้รับรู้อยู่แก่ใจว่า ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย ไม่มีสักคนเดียวที่จะหนีความตายพ้น แต่เรามักจะไม่เห็นค่าไม่เห็นประโยชน์ของความรู้นี้ จึงมิได้ใส่ใจ

^{๓๔} จ.เถร. (ไทย) ๒๘/๑๐๐๑/๕๐๔, จ.เถร. (บาลี) ๒๘/๑๐๐๑-๑๐๐๓/๒๓๑.

^{๓๕} จ.เถร. (ไทย) ๒๖/๗๕๓/๔๖๘-๔๗๑, จ.เถร. (บาลี) ๒๖-๗๖๕-๗๕๓/๓๗๔-๒๗๗.

^{๓๖} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความตายในความตายที่ท่านยังไม่รู้จัก, หน้า ๑-๑๕.

เท่าที่ควรปล่อยให้ค่อยๆ ปล่อยไปเรื่อยๆ รู้จึงเหมือนไม่รู้ สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์จึงเหมือนเป็นสิ่งไม่มีค่า แต่ถ้าเราใส่ใจในความรู้นี้อย่างที่ควร ก็จะสามารรถนำไปเกิดคุณเกิดประโยชน์แก่ตนเองได้อย่างมหาศาล

การมีปัญญาจึงควรปฏิบัติตามคำแนะนำของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา คือ หัดตายก่อนที่จะตายจริง หัดปล่อยใจจากกิเลสเครื่องสร้างหมองใจ พร้อมกับการหัดตาย ก่อนที่จะถูกความตายมาบังคับให้เป็นไป โดยเริ่มจากการหัดอบรมความคิดสมมติว่า ตนเองในขณะนั้นตายแล้ว เช่นเดียวกับผู้ตายแล้วจริงๆ ทั้งหลาย คิดให้เห็นชัดในขณะนั้นว่า เมื่อตายแล้วตนจะมีสภาพอย่างไร ร่างที่เคยเคลื่อนไหวได้ก็จะหยุดนิ่ง อย่าว่าแต่จะลุกขึ้นลุกขึ้นไปเก็บรวบรวมทรัพย์สินเงินทองที่อุตส่าห์สะสมไว้เพื่อนำไปด้วยเลย จะเขยิบให้พื้นแคบพื้นผิวดกนั้นก็ทำไม่ได้ เมื่อผู้มีมามากไปนำไปยังที่ซึ่งเขากำหนดว่าเหมาะว่าควร ไม่อาจขัดขึ้นโต้แย้งได้ แม้บ้านอันเป็นที่รักที่หวงแหนเขาก็จะไม่ให้อยู่จะยกไปวัด เคนนอนผูกบนเตียงในห้องกว้าง ประตูหน้าต่างเปิดโปร่ง เขาก็จับลงไปโรงศพที่แคบอับทึบ ไม่มีประตูไม่มีหน้าต่าง จะร้องก็ไม่ดัง จะประท้วงหรืออ้อนวอนก็ไม่สำเร็จ ไม่มีใครสนใจ สามภริยา มารดาบิดา บุตรธิดา ญาติสนิทมิตรทั้งหลายที่เคยรักหวงใยกันนักหนา ก็ไม่มีใครมาอยู่ด้วยสักคน ทั้งเราไว้แต่ลำพัง ในวัดที่อ้างว้าง ที่ศาลาตั้งศพ มีเมรุเผาศพ มีเชิงตะกอน มีศพที่เผาเป็นเถาถ่านแล้วบ้าง ยังไม่ได้เผาบ้างที่นี้ เมื่อยังไม่ตาย เราเคยกลัว เคยรังเกียจ แต่เมื่อเราตายแล้ว เราก็นอนไม่ฟื้น

พระธรรมเทศนาของพระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)^{๑๖} กล่าวถึงเรื่องมรณสติไว้ว่า ตามความเป็นจริงแล้ว การตายเป็นสิ่งที่เนื่องมาจากการเกิด ถ้าไม่มีการเกิดก็ไม่มีการตาย ขอให้เราทั้งหลายเข้าใจว่า “ตาย” กับ “เกิด” เป็นของคู่กันความเศร้าโศกหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจนั้นเกิดความยึดถือว่า สิ่งนั้นเป็นของเราเมื่อความยึดในเรื่องใดเกิดขึ้น ย่อมเป็นทุกข์ในเรื่องนั้น โดยเฉพาะความทุกข์เมื่อต้องจากกันด้วยเรื่องเกี่ยวกับความตายนั้น นับว่า เป็นความทุกข์ขนาดหนัก เพราะว่าเมื่อตายแล้วก็จะไม่ได้เห็นหน้ากันอีกความยึดถือนี้ เกิดมาแล้ว เราไม่ชัดตามความเป็นจริงในเรื่องซึ่งต้องการจะรู้ควรจะเข้าใจ คือ ไม่รู้ว่าคนเราเกิดมาแล้ว จะต้องมีการพลัดพรากจากของรักของชอบใจเป็นธรรมดา พระพุทธศาสนาสอนให้เราพิจารณาว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ อันเป็นบทสำหรับพิจารณาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งชัดตามความเป็นจริง เพื่อจะไม่ให้เศร้าโศกอาลัยอาวรณ์มากนัก การเตือนตนเองเช่นนี้ จะช่วยให้เราเปลี่ยนชีวิตจิตใจเป็นคนที่ไม่หลงใหล มัวเมา เป็นผู้ไม่ประมาท ได้ปัญญาสำนึกตัว ได้รู้จักตัวของเราเมื่อเราไปร่วมงานศพ ถ้าไปเฉยๆ ก็ไม่ได้อะไรกลับไป เราจึงควรมาคิดนึก นั่งเสียบๆ แล้วก็ดูศพ เอาศพมาเป็นเครื่องเตือน

^{๑๖} ปัญญานันทภิกขุ, ท่านได้ทำอะไร เมื่อไปงานศพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พรินติ้ง, ๒๕๓๘), หน้า ๗-๘.

ตัวเอง แล้วถามตัวเองว่า เวลาที่เราอายุเท่าไร มีโรคภัยประจำตัวบ้างไหม เรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร และควรจะตอบตัวเองให้ได้ว่าอยู่เพื่อสร้างความคิดต่อไป ไม่ใช่อยู่เพื่อกินเพื่อเล่น เพื่อความสนุกสนาน เพราะการอยู่เพื่อสนุกสนานนั้น ไม่ต้องเป็นมนุษย์ก็ได้ ดังนั้น เราเป็นมนุษย์จึงต้องพิเศษกว่าสัตว์เครื่องาน

พระธรรมเทศนาของพระธรรมปิฎก^{๓๔} (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) กล่าวถึงเรื่องมรณสติไว้ว่า ในทางพระศาสนานั้น ท่านสอนให้ระลึกถึงความตายเพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจตนเอง ว่า ความตายนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต มันจะต้องเกิดขึ้นเป็นเรื่องสืบต่อไปจากการเกิด ในเมื่อมันเป็น เรื่องธรรมดาที่ไม่ต้องไปกลัว แต่มีข้อพิจารณาว่าความตายเป็นของแน่นอน แต่จะมาถึงเมื่อไรนั้น ไม่แน่ ชีวิตของคนเราอาจจะสั้นหรืออาจจะยาวไม่มีเครื่องกำหนดให้มองเห็นได้ชัดเจน เพราะฉะนั้น จึงควรใช้มันเป็นเครื่องเร่งเร้าตนเองให้มีความไม่ประมาท คือ ชีวิตนี้มีกิจมีหน้าที่อะไร ก็ควรเร่งรัดจัดทำ ชีวิตของตนจะมีค่าและความดีงามอย่างไร ก็ควรเร่งชวนขวนขวายประกอบกรรมที่จะ ให้เป็นอย่างนั้น ให้ชีวิตของตนมีคุณค่า ให้อยู่อย่างมีประโยชน์และตายไปก็มีคุณค่าเหลือทิ้งไว้ เป็นประโยชน์แก่คนอื่นภายหลังด้วย จิตใจสบายดำรงอยู่ในปกติได้เสมอรำลึกถึงความตายด้วยความไม่ หวาดหวั่นและเป็นอยู่ด้วยปัญญา คือกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้และความเข้าใจธรรมดานั้น หมายความว่า อยู่ด้วยความรู้เหตุผล อะไรเป็นควรทำก็กระทำไป อะไรเป็นสิ่งที่ปัญหา ควรรีบ แก้ไข ก็ให้กระทำไปตามเหตุปัจจัย อันนี้เป็นคำสอนสูงขึ้นไปในทางพระพุทธศาสนา ทำที่การ ปฏิบัติของมนุษย์ต่อเรื่องความตายนี้ แสดงถึงความเจริญงอกงามแห่งจิตใจมนุษย์ เป็น ๓ ขั้นตอน คือ

๑) ขั้นตอนมนุษย์ปุถุชนทั่วไป ท่านว่าเป็นปุถุชนที่ยังมิได้สติ คือยังไม่มี การศึกษาที่จะระลึกรู้ถึงความตายด้วยความหวาดหวั่น กลัว เสรี หดหู่ท้อแท้ เป็นต้น

๒) ขึ้นสูงขึ้นไป เป็นอริยสาวก ผู้มีการศึกษาได้สติแล้ว ก็ระลึกรู้ถึงความตาย โดยเป็นอนุสติ สำหรับเตือนใจไม่ให้ประมาท เร่งชวนขวนขวายปฏิบัติ ประกอบหน้าที่ สร้างคุณความ ดีให้ชีวิตนี้มีประโยชน์มีคุณค่า

๓) ขึ้นรู้เท่าทันความตาย ซึ่งมีคติเนื่องอยู่ในธรรมคา จะได้มีชีวิตที่ปราศจากความ ทุกข์ ไม่ถูกบีบบังคับด้วยความรู้สึกหวาดหวั่นกลัวต่อความพลัดพราก เป็นต้น มีใจปลอดโปร่งโล่ง สบาย และเป็นอยู่ด้วยปัญญาที่จะกระทำการไปตามเหตุผล ด้วยความรู้เท่าทันเหตุปัจจัย

^{๓๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ระลึกรู้ถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๖-๑๕.

พัชรีดา ไชยลังกา^{๑๕} กล่าวว่า ความตายคือการสิ้นสุดของชีวิต สำหรับทางการแพทย์ให้ความหมายว่า คือ การสิ้นสุดอย่างถาวรของการทำงานของสมองทั้งหมดระบบหายใจ และระบบไหลเวียนทำงานเองไม่ได้ แต่ในปัจจุบันการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ มาใช้ในการช่วยชีวิตยืนยาวไปอีกช่วงหนึ่งเวลาหนึ่ง เช่น การใช้เครื่องช่วยหายใจ ดังนั้น การวินิจฉัย จึงใช้คำว่า การตายของสมอง (Brain death) ซึ่งการตายของสมอง จะมีอาการแสดง ๔ ประการ คือ

๑) ไม่สามารถรับรู้หรือตอบสนองต่อการกระตุ้นใดๆ (Unreceptively and unresponsivity)

๒) ไม่มีการเคลื่อนไหวหรือหายใจ (No movement or breathing)

๓) ไม่มีปฏิกิริยาสะท้อนกลับ (No reflexes) หมดศคืออย่างถาวร

๔) คลื่นไฟฟ้าสมองเป็นเส้นตรง (Flat electroencephalogram)

บุญมี แท่นแก้ว^{๑๖} ได้กล่าวถึง ความทุกข์ไว้ในหนังสือจริยศาสตร์ว่า “จริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ควรประพฤติคือ จะต้องหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ ความเศร้าโศก ความเจ็บปวด ความป่วยไข้ ความพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรัก ความแก่และความตาย ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้คือ อริยสัจ ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบโดยการตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ภายใต้ร่มมหาโพธิ์ ณ พุทธคยา”

ศาสตราจารย์ นายแพทย์กัมมันต์ พันธุมจินดา^{๑๗} ได้แสดงทัศนะ เรื่องความตายไว้ว่า ในอดีตการตาย หมายถึง การสิ้นสุดของการทำงานของร่างกาย ซึ่งในทางปฏิบัติได้แก่ การที่คนหยุดหายใจและหัวใจหยุดเต้น แต่ในปัจจุบันวิทยาศาสตร์การแพทย์เจริญก้าวหน้าไปมาก ทำให้สามารถใช้เครื่องช่วยหายใจและใช้ยาต่างๆ กระตุ้นให้หัวใจทำงานไปได้ระยะหนึ่งโดยที่สมองซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการควบคุมสติสัมปชัญญะ ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ได้หยุดการทำงานไปแล้ว และไม่สามารถทำให้ฟื้นคืนสติได้ ดังนั้นจึงได้มีแนวคิดในการพิจารณาการตายโดยอาศัยการหยุดการทำงานโดยสิ้นเชิง หรือการตายของสมอง เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการตัดสินการตาย

กฎแห่งความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันของกระบวนการชีวิตนี้ มีคุณสมบัติที่อาจถือว่าเป็นสังขธรรมอยู่ ๒ ประการ เรียกว่า ไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณ์ คือ ในเมื่อการมีชีวิตอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างซึ่งแต่ละอย่างก็มีเหตุปัจจัยมาจากสิ่งอื่นอีกทีหนึ่ง ชีวิตจึงมีธรรมชาติไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง) คำว่า “ไม่เที่ยง” ในความหมายของพุทธศาสนา นอกจากจะบ่งชี้ว่ามีการเปลี่ยนแปลง

^{๑๕} พัชรีดา ไชยลังกา, ทิพมาส ชินวงศ์และนวดจันทร์ รมณารักษ์(บรรณาธิการ), ตำราการพยาบาลผู้ป่วยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สงขลา : เอส.ซี.วี. บิสทีเนสส์, ๒๕๓๔), หน้า ๖๔.

^{๑๖} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖.

^{๑๗} กัมมันต์ พันธุมจินดา, “สมองและความตาย”, ในมุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย , โดยประสานต่างใจ และธนพรรณ สนิธิสมุทร, (กรุงเทพมหานคร : คบไฟ, ๒๕๓๕), หน้า ๒๒-๒๓.

อยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังหมายถึงการไม่สามารถกำหนดหรือบังคับให้เป็นไปตามอำนาจของผู้เป็นเจ้าของชีวิตนั้นด้วย (อนัตตา) และความเปลี่ยนแปลงก็ดี การไม่สามารถบังคับหรือควบคุมให้เป็นไปได้ตามใจของผู้เป็นเจ้าของก็ดี (เช่น ไม่อยากให้แก่ มันก็แก่, ไม่อยากสูญเสีย มันก็สูญเสีย, ไม่อยากตาย มันก็ตาย เป็นต้น) แม้จะเป็นกฎธรรมชาติแต่ก็เป็นสิ่งที่รับได้ยาก ทนได้ยาก บัคับเป็นต้น นั่นคือเป็นทุกข์ (ทุกข์) กฎสากลอันนี้พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและเปิดเผยแก่ชาวโลก

สิวลี ศิริไล^{๔๒} ได้กล่าวถึงความรู้ทางศาสนาเรื่องชีวิตและความตายพร้อมนำคำสอนที่เกี่ยวข้องกับความเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับความตายดังนี้

๑) ความตายในศาสนาพุทธ เชื่อว่า ชีวิตประกอบด้วยกายจิตและมีวิญญาณเป็นส่วนสำคัญในลักษณะเป็นประธาน เมื่อวิญญาณดับรูปก็ดับ ดังนั้นชีวิตจริงๆจึงไม่มีอะไร การสิ้นสุดของชีวิต เป็นผลให้การทำหน้าที่ต่างๆ สิ้นสุดลง พระพุทธศาสนามองว่าชีวิตและความตาย เป็นของคู่กัน และยิ่งกว่านั้น ยังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เราไม่อาจเลือกมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยปราศจากอีกสิ่งหนึ่งได้ ดังพุทธพจน์บทหนึ่งความว่า ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ทั้งคนพาล ทั้งคนมีทั้งคนจน ล้วนเดินทางไปสู่ความตายทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ในทางศาสนาท่านสอนให้เจริญมรณสติเพื่อต้อนรับความตาย ทำชีวิตที่มีอยู่ให้มีความหมายและฝึกจิตใจให้เกิดสติปัญญา เข้าถึงอมตธรรมอันเป็นบรมสุขเสียก่อนสังขารร่างกายนี้จะดับไป เป็นการเตือนใจไม่ให้ประมาท และไม่ให้เกิดตายจนเกินเหตุ ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับความตายในพุทธศาสนาอยู่ตรงที่ ขณะที่ความตายบังเกิดขึ้น พระพุทธศาสนามีทรรสนะว่า จิตที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใสยอมไปสู่ที่ดี ดังนั้นการเตรียมจิตใจให้ปราศจากกิเลส อันเป็นเครื่องเศร้าหมองให้อยู่ในสถานะที่สงบ ย่อมเป็นการจากไปที่ดีดังข้อความที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่า “ผู้ละโลกนี้ไปในขณะที่จิตเศร้าหมอง ทุกติเป็นอันหวังได้” คำว่า จิตเศร้าหมอง หมายถึง จิตที่ไม่บริสุทธิ์ผ่องแผ้วเศร้าหมองด้วยกิเลส จิตมีกิเลสมากก็เศร้าหมองมาก จิตมีกิเลสน้อยก็เศร้าหมองน้อยการเข้าใจความหมายของความตาย จะทำให้มนุษย์เราไม่หวาดหวั่นปฏิเสธหรือเรียกหาความตาย ควรพิจารณาว่า เป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต เป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง และเป็นสิ่งที่เราควรเตรียมจิตใจให้มีความสงบเพื่อการจากไปที่ดีเมื่อมีความตายมาถึง

๒) ความตายในศาสนาคริสต์ ได้มองมนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง ที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นโดยอาศัยอำนาจเหนือมนุษย์ ในรูปการบังเกิดชีวิต ในโลกนี้และชีวิตหลังความตายดำเนินไปในรูปการที่เกี่ยวข้องกับความรอด ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ที่มองว่าชีวิตไม่เพียงมีความตายเพียงครั้งเดียว หลังความตายจะไม่มีเกิดใหม่ แต่ทุกชีวิตจะต้องมีการฟื้นคืนชีพในวัน

^{๔๒} สิวลี ศิริไล, จริยธรรมในการดูแลผู้ป่วยวาระสุดท้ายใกล้ตาย, สารสภากาพยาบาล ๑, ๒๕๓๔, หน้า ๓๔-๓๖.

พิพากษา ซึ่งจะได้รับการพิพากษาตามผลการกระทำของแต่ละคน ขณะที่มีชีวิตอยู่ในโลกถ้าทำดีจะได้รับทางรอด คือ การมีชีวิตนิรันดรในสวรรค์ ดังนั้นทุกคนจึงเตรียมตนเองพร้อมจะตาย

โดยการประพาศตามคำสอนของพระเจ้า โดยการสวดมนต์และดำเนินชีวิตตามกำหนดของพระเจ้าและเชื่อว่าความตายไม่ใช่เรื่องน่ากลัว เพราะความตายเป็นทางให้มนุษย์กลับไปสู่การมีชีวิตแบบพระเจ้าในอาณาจักรของพระเจ้าตลอดไป หลักจริยศาสตร์ที่สำคัญเกี่ยวกับชีวิตตามพระคัมภีร์ของชาวคริสเตียนก็คือ การเคารพต่อคุณค่าของชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็ชีวิตทารกในครรภ์ ชีวิตเด็กที่พิการ ชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้พิการผู้ป่วยวาระสุดท้ายที่ใกล้ตาย รวมตลอดถึงชีวิตคนปกติทั่วไปในสังคม คือ จริยธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน การกระทำใดๆที่ละเมิด หรือกระทบต่อการเคารพศักดิ์ศรีของมนุษย์ ถือว่าเป็นหน้าที่ของชาวคริสเตียน ที่พึงช่วยกันปกป้องและดำรงรักษาไว้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดที่พึงระลึกถึงก็คือ ชีวิตเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานมา การจงใจยุติชีวิตเพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ หรือการยุติปัญหาใดๆก็ตาม ไม่ใช่วิธีการที่ถูกต้องความสำคัญจึงอยู่ที่ว่าการตัดสินใจยุติการรักษาพยาบาล การปล่อยให้ผู้ป่วยจากไปอย่างสงบเพื่ออะไร สิ่งที่สำคัญที่จะลืมมิได้คือ การเคารพต่อชีวิตมนุษย์และเกียรติภูมิของความเป็นมนุษย์

๓) ความตายในศาสนาอิสลาม ความตายถือจุดหมายปลายทางของการเดินทางจากชีวิตนี้ไปสู่ชีวิตใหม่ ความตายเปรียบเสมือนประตูที่ก้าวผ่านจากชีวิตหนึ่งไปสู่อีกชีวิตหนึ่ง ซึ่งเป็นนิรันดร ความตายเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตมนุษย์มีความสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ เมื่อวาระของความตายมาถึงอย่างแน่ชัด การพยายามเหนี่ยวรั้ง หรือปฏิเสธความตาย เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะนอกจากจะไม่เกิดประโยชน์ อะไรแล้วยังเป็นการเสียเวลาไร้เหตุผลและยังเป็นการยืดเวลาของความทุกข์ทรมานต่อไป สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความตาย ได้แก่ การเข้าใจองค์ประกอบของมนุษย์ได้แก่ กายและวิญญาณ เมื่อความตายเกิดขึ้นกลับคืนไปสู่โลกของวิญญาณ คือ อาณาจักรของพระเจ้าร่างกายย่อมคืนกลับไปสู่ดิน การนำร่างกายของผู้เสียชีวิตไปประกอบพิธีตามประเพณีของศาสนาตามเวลาที่ศาสนากำหนด ถือเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทำตามข้อกำหนด

เพราะฉะนั้น จากที่สนะเรื่องความตายต่างๆ ที่กล่าวมานั้น จึงเป็นอันสรุปได้ว่า ความตายที่ปรากฏในหลายคัมภีร์พร้อมกับบรรดกถาและทัศนะของนักปราชญ์ทั้งหมดล้วนแสดงถึงการทอดทิ้งร่างกายไว้ การขาดสิ้นชีวิตในภพหนึ่ง และความตายในที่นี้มุ่งถึงความตายของคนเท่านั้น

๒.๔ ประวัติห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดไชยชุมพลชนะสงคราม (วัดใต้) ตำบลบ้านใต้ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำแม่กลองด้านทิศตะวันออก อยู่ด้านทิศตะวันออก อยู่ห่างทางได้จากจุดแม่น้ำแคว ๒ แควไหลมาบรรจบกันประมาณ ๑๐ เส้น ตำบลที่ตั้งวัดอยู่เดิมเรียกว่า “ตำบลปากแพรก” ที่เรียก ดังกล่าว เนื่องจากแพรกแห่งลำน้ำทั้งสองคือ แควไทรโยค (แควน้อย) กับแควศรีสวัสดิ์ (แควใหญ่) ไหลมาบรรจบรวมเป็นสายเดียวกัน เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำแม่กลอง จึงเรียกตำบลนี้ว่า “ตำบลปากแพรก” มาแต่โบราณ

วัดไชยชุมพลชนะสงคราม (วัดใต้) เป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์ระหว่างสงครามไทยรบกับพม่ามาแต่โบราณ ส่วนมากทัพพม่าจะต้องยกทัพมาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ ผ่านตรงเข้าจังหวัดกาญจนบุรีแทบทุกครั้ง และกองทัพไทยที่ยกออกไปต่อต้านทัพพม่าก็ต้องมาพักแรมประชุมพลที่ตำบลปากแพรก หรือบริเวณอาณาเขตวัดไชยชุมพลชนะสงคราม แทบทุกครั้งไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรี ไทยได้ทำสงครามกับพม่าและมีการสู้รบกันที่จังหวัดกาญจนบุรี ๒ ครั้ง ดังนี้

๑) ไทยรบชนะพม่าที่ทุ่งลาดหญ้า (กาญจนบุรีเดิม) ช่วงสงคราม ๕ ทัพ ในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ ก่อนออกศึกสงครามที่แล้วจะต้องได้รับชัยชนะทุกครั้งไป

๒) ไทยรบชนะพม่าที่บ้านท่าดินแดง (ตำบลปรังเผล อำเภอสังขละบุรี ในปัจจุบัน) พ.ศ. ๒๓๒๒ ในการรบกับพม่าทั้งสองครั้งนี้ ตามตำนานประวัติศาสตร์ ได้บันทึกไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ ๑) พร้อมด้วยพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้ทรงประชุมพลเหล่าทหารกล้า ณ ตำบลปากแพรก (บริเวณวัดไชยชุมพลชนะสงคราม) ก่อนออกศึกสงครามทุกครั้ง แล้วจึงยกกองทัพออกสู่สมรภูมिरบ ได้รับชัยชนะทั้ง ๒ ครั้ง เมื่อมีการประชุมพลที่นี้แล้วออกศึกสงครามได้รับชัยชนะกลับมาทุกครั้ง จึงเป็นที่มาแห่งนามวัดว่า “วัดไชยชุมพลชนะสงคราม” อันหมายถึงเมื่อมีการประชุมพลก่อนออกศึกสงครามที่แล้วจะต้องได้รับชัยชนะทุกครั้งไป ปัจจุบัน วัดไชยชุมพลชนะสงคราม ได้รับพระราชทานฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ^{๕๓}

วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มีพระเจดีย์เก่าแก่หนึ่งอยู่ใกล้พระอุโบสถหลังเก่า ตั้งอยู่ริมตลิ่งพระเจดีย์องค์นี้มีชื่อทางโบราณคดี กรมศิลปากรได้จัดขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไว้

^{๕๓}วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

(ตามประกาศครั้งที่ ๑ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘) ว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เรียกว่า “เจดีย์โบราณวัดไชยชุมพลชนะสงคราม” ในสมัยโบราณกองทัพไทยได้เคยชุมพลเหล่าทหารที่ทะเลแล้วร่วมพิธีตั้งศาลเพียงตาบวงสรวงเทพารักษ์ทางไสยศาสตร์ ก่อนที่จะออกไปรบประจันกับเหล่าศัตรู โดยชุมชุมร่วมพิธีกัน ณ ตรงที่ตั้งพระเจดีย์องค์นี้ แล้วยกออกไปรบกับพม่าเข้าศึกได้ชัยชนะมาทุกครั้ง จึงได้สร้างพระเจดีย์ขึ้นไว้เพื่อเป็นนิมิตฉลองชัย คำว่า “ไชยชุมพล” แสดงว่าพระเจดีย์นี้สร้างขึ้นในที่ชุมพล มิใช่สร้างขึ้นที่รบชนะเหมือนพระเจดีย์ยุทธหัตถี แต่เมื่อชุมพลในที่นี้แล้วยกทัพไปก็มีชัยกลับมา แต่เดิมวัดไชยชุมพลชนะสงครามบรรดาแม่ทัพนายกองของกองทัพไทยในสมัยที่ทำการรบเข้าศึกได้ชัยชนะในครั้งนั้นคงเห็นว่าควรย้ายเลื่อนวัดขึ้นมาอยู่ในบริเวณเดียวกันกับเจดีย์ จึงได้เคลื่อนย้ายกันขึ้นมา และได้ขนานนามวัดให้เหมาะสมตามชัยนิตินั้นว่า “วัดไชยชุมพลชนะสงคราม”

จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดใกล้เคียงมีโรงเรียนพระปริยัติธรรม-แผนกบาลี และแผนกสามัญอยู่หลายแห่ง แต่แต่ละปีการศึกษามีพระสังฆาธิการ ครูสอนพระปริยัติธรรม และพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอต่างๆของจังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดใกล้เคียงสำเร็จการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าจากสถาบันดังกล่าว และจากการศึกษานอกโรงเรียนเป็นจำนวนมาก พระภิกษุสามเณรผู้สำเร็จการศึกษาแล้ว ต้องการจะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาแต่มีภาระทางพระศาสนาที่จะต้องปฏิบัติต่อเนื่องไม่สามารถไปศึกษานอกพื้นที่ดังนั้นปี พ.ศ. ๒๕๔๕ พระเดชพระคุณพระธรรมคุณาภรณ์ (ไพบูลย์ กตปุญโญ ป.ธ. ๘) เจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี และเจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม ในสมัยนั้นได้มีความดำริที่จะจัดตั้งสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อให้พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะจังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดใกล้เคียงได้มีโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษามากขึ้น จึงได้นำเรื่องดังกล่าวเสนอที่ประชุมระดับเจ้าคณะอำเภอ รองอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ครั้งที่ ๑/ ๒๕๔๕ ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกรูป จึงได้เริ่มประสานงานกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เปิดห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา และการดำเนินการก็สืบหน้าไปตามลำดับแต่ในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๔๕ พระเดชพระคุณพระธรรมคุณาภรณ์ (ไพบูลย์ กตปุญโญ ป.ธ. ๘) ได้ถึงมรณภาพลงเสียก่อนแต่การดำเนินการก็ได้หยุดชะงัก พระเดชพระคุณพระศรีสุทธิโสภณ เจ้าอาวาสวัดไชยชุมพลชนะสงคราม รูปปัจจุบัน ได้ดำเนินการสืบต่อมาโดยลำดับ เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๔๗ ได้รับอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้เปิดดำเนินการเรียนการสอนภาควิชาพระพุทธศาสนา

ดังนั้น เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๔๗ จึงได้ปฐมนิเทศเปิดการเรียนการสอนมีพระนิสิตจำนวน ๘๑ รูป แบ่งเป็น ๒ ห้องเรียน มีคณาจารย์จากคณะพุทธศาสตร์และคณาจารย์

ผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำท้องถิ่นเป็นจำนวนที่เพียงพอ และเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๔๗ ได้ทำการมอบอาคารและเปิดป้ายอาคารเรียนห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิชาชุมชนพล ชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี อย่างเป็นทางการและได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พัชนี มานะวณิชเจริญ^{๔๔} ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชมรมพุทธศาสน์สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลในเขตกรุงเทพมหานครผลการศึกษพบว่า นักศึกษากลุ่มตัวอย่างเข้าใจว่า บุญ หมายถึงการทำความดีที่ให้ผลเป็นความอิ่มใจ สบายใจ ทั้งยังถือว่า การทำบุญเป็นสิ่งสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชีวิต กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเชิงบวกว่า การทำบุญทำให้สังคมสงบสุขและจิตใจอิ่มเอิบทั้งไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า การทำบุญมักทำให้คนงมง่าย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีหลักการทำบุญที่ต้องสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม อาทิ การทำบุญต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ผลของบุญขึ้นอยู่กับเจตนาเป็นสำคัญ เป็นต้น ทั้งยังมองว่าสังคมไทยมีพฤติกรรมการทำบุญที่ไม่ถูกไม่ควร เช่น การชอบทำบุญตามกระแส หวังผล (บุญ) เกินควรและมุ่งเน้นทางวัตถุมากไป เป็นต้น และส่วนใหญ่ยังเชื่อกฎแห่งกรรม การอุทิศส่วนกุศลอยู่ค่อนข้างมาก ส่วนพฤติกรรมการทำบุญ พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้ทำบุญวันเกิดเป็นประจำ ทำบุญวันระลึกถึงผู้ล่วงลับ เทศกาลงานบุญและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นครั้งคราว สำหรับการดื่กบาตรไปทำบุญที่วัด ปฏิบัติธรรม –นั่งสมาธิ และสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอนนั้นส่วนใหญ่ได้ทำเป็นครั้งคราว

บุญเรือน เทียรทอง^{๔๕} ได้ศึกษา ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษพบว่า คำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นความจริงตามกฎธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้สามารถฝึกฝนและพัฒนาตนเองได้ด้วย

^{๔๔}พัชนี มานะวณิชเจริญ, “ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่: ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชมรมพุทธศาสน์สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลในเขตกรุงเทพมหานคร”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๕, หน้าบทคัดย่อ.

^{๔๕}บุญเรือน เทียรทอง, “ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย:ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗, หน้าบทคัดย่อ.

การศึกษาฝึกหัดพัฒนาทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในหมวดปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ หมวดศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ หมวดสมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จนสามารถแก้ปัญหาภายใน (จิตใจ) และภายนอก (สิ่งแวดล้อมต่างๆ) ทั้งของตนเองบ และของผู้อื่นจนทำให้เกิดความสุขได้ การศึกษาภาคสนามพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเข้าใจและมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘

ขัณฑ์ บาลทิพย์ ศึกษาวิจัย เรื่องประสบการณ์การรับรู้เกี่ยวกับความตายของผู้ป่วยเอดส์ ณ วัดแห่งหนึ่งในภาคใต้ ผู้ให้ข้อมูลเลือกแบบเจาะจงจากผู้ป่วยเอดส์ที่มารับการรักษา ณ วัดแห่งหนึ่ง จำนวน ๑๒ ราย เก็บรวบรวมโดยการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การบันทึกภาคสนามและการบันทึกเทป ผลการศึกษาพบว่า ปรากฏการณ์รับรู้เกี่ยวกับความตายของผู้ป่วยเอดส์แบ่งได้เป็น ๓ ช่วงเวลา คือ ๑) การเผชิญภาวะใกล้ตาย ๒) การรอดพ้นจากความตาย และ ๓) วิถีชีวิตหลังรอดพ้นจากความตาย การเผชิญกับภาวะใกล้ตายเป็นสถานการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลรับรู้ว่าจะตนเองกำลังจะตาย สรุปได้ ๕ ข้อ คือ

๑) สัญญาณของความตาย ได้รับความเจ็บปวดและทรมาน กินไม่ได้ ถ่ายตลอดเวลา ละเมิดกฏไม่งดอาหารแสดง เป็นเอดส์มานาน ขาดเงิน จะต้องตาย

๒) ความหมายของความตาย เป็นความน่ากลัว เป็นการสูญเสียและพลัดพรากเป็นการจากไปก่อนเวลาอันควร เป็นการจากไปอย่างไร้คุณค่าและไร้ศักดิ์ศรี เป็นการพ้นทุกข์ และเป็น การปิดฉากชีวิต

๓) ปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความหมาย ประสบการณ์เกี่ยวกับความตาย ระยะเวลาของความเจ็บป่วย ศาสนา วัย และฐานะทางเศรษฐกิจ

๔) ปฏิกริยาตอบสนองต่อความตาย กลัวตาย ท้อแท้ สิ้นหวัง เศร้า เสียใจ สลด หดหู่ สองฝักสองฝ่าย ปลงและยอมรับ

๕) ความต้องการขณะเผชิญกับภาวะใกล้ตาย ต้องการหายจากความเจ็บปวดและทุกข์ทรมานต้องการการดูแลช่วยเหลือและเป็นกำลังใจ ต้องการเห็นบุคคลอันเป็นที่รัก และเข้าใจ อยู่ใกล้เป็นภาพสุดท้าย ต้องการการให้อภัย การอโหสิกรรม ต้องการการตายอย่างสงบ และต้องการมีชีวิตที่ดีหลังความตาย การรอดพ้นจากความตายผู้ให้ข้อมูลรับรู้ว่ามีสิ่งช่วยให้มีชีวิตรอด คือ มีหัวใจสู้ มีแรงจูงใจ มีความดี อาศัยวัดนี้ช่วยต่อชีวิต รักษาภาวะแทรกซ้อนและมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่ง วิถีชีวิตหลังความตายและการเตรียมตัวตาย ผู้ให้ข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โดยมีเป้าหมาย

หลัก ๔ ประการ คือ ตั้งต้นใหม่ รักษาชีวิต เปลี่ยนแปลงตัวเองให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม เตรียมตัวตาย และสร้างความเจริญงอกงามของจิตวิญญาณ^{๕๖}

พระวรศักดิ์ จันทโชโต^{๕๗} ศึกษาวิจัย เรื่องการศึกษาจริต กับการรับรู้ความตาย : กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปีและเป็นเพศหญิง มีระดับการศึกษาปริญญาตรี สถานภาพโสด ส่วนใหญ่ยังเป็นนักศึกษา มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่า ๑๕,๐๐๐ บาทและต่ำกว่า ๖,๐๐๐ บาท ส่วนใหญ่มาฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมากกว่าหนึ่งเดือนต่อครั้ง และมีระยะเวลาฝึกปฏิบัติธรรมมาน้อยกว่า ๓ เดือน

ผลการวิเคราะห์ ระดับพฤติกรรมลักษณะจริต กลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมมีความเป็นพุทธจริต และสัทธาจริตอยู่ในระดับมาก โมหจริต ราคะจริต วิตกจริต และโทสะจริตอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการวิเคราะห์ ระดับการรับรู้ความตาย กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ความตาย โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาแยกเป็นด้านต่างๆพบว่า การรับรู้ความตาย ด้านทุกขังมากที่สุดอยู่ในระดับมาก การรับรู้ความตาย ด้านอนิจจัง อยู่ในระดับปานกลาง และการรับรู้ความตายด้านอนัตตาน้อยที่สุดตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการรับรู้ความตาย จำแนกตามลักษณะข้อมูลทั่วไปด้านเพศต่างกัน มีการรับรู้ความตายไม่แตกต่างกันมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕

พระประดิษฐ์ ปุญญาลงกาโร^{๕๘} ได้ศึกษา ทศนคติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า

๑) ผลการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย พบว่า หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความตาย ได้แก่ ชั้นที่ ๕ ไตรลักษณ์ คำจำกัดความของความตายตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ ภัย ๓ มาร ๕ ภัย ๕ ความตายเป็นทุกข์ เป็นธรรมชาติที่ใครรับรองไม่ได้ หลักธรรม

^{๕๖} ขวัญตา บาลทิพย์, “ประสบการณ์การรับรู้เกี่ยวกับความตายของผู้ป่วยเอดส์ ณ วัดแห่งหนึ่งในภาคใต้”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์), ๒๕๔๑, หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๗} พระวรศักดิ์ จันทโชโต, การศึกษาจริต กับการรับรู้ความตาย: กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒, หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๘} พระประดิษฐ์ ปุญญาลงกาโร, “ทศนคติความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒, หน้า ๒๔๐-๒๔๖.

ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหลังความตายได้แก่ คติ ๕ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติต่อความตายได้แก่ อัปมาทธรรม มรณสติ และอภินหปัจจเวกขณ

๒) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๑-๖๐ ปี เพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส อาชีพแม่บ้าน / พ่อบ้าน ส่วนใหญ่เคยปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานน้อยกว่า ๕๗ ครั้ง

๓) ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติต่อความตายโดยรวมทุกด้าน ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๔๕$) และในแต่ละด้าน ได้แก่ด้านความรู้คิด ($\bar{X}=๓.๕๘$) ด้านความรู้สึก ($\bar{X}=๓.๓๓$) และด้านพฤติกรรม ($\bar{X}=๓.๕๖$) ในระดับปานกลาง

๔) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนคติ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาและอาชีพแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตาย โดยรวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

พระมหาวันชัย ทุมมชโย^{๔๙} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ โดยสรุปว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดมาบน โลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท ขวนขวายทำกิจที่ควรทำคฤหัสถ์ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความดีต่างๆ ก่อนความตายมาเยือน บรรพชิตก็ไม่พึงประมาทในชีวิต รีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือ การเข้าถึงพระนิพพานซึ่งแนวคิดและวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับธรรมชาติพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ธรรมชาติก็คือ ธรรมชาติปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมก็คือ การทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นตามหลักแห่งธรรมชาติ พุทธทาสภิกขุมีแนวคิดพื้นฐานที่ความประหัย ใช้สอนสิ่งของเท่าที่จำเป็นไม่ทำลายธรรมชาติรักษาตัวเท่าที่จำเป็นไม่ต้องหอบสังขารหนีความตายให้เหตุการณ์ในชีวิตจริง คือ การเจ็บป่วยในแต่ละครั้งเป็นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข

สุภาณี ทิวฒนานนท์^{๕๐} ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องสิทธิที่จะตายของผู้สูงอายุ : ปัญหาจริยธรรม ผลการศึกษาพบว่า ความตายในทางการแพทย์ถือว่าบุคคลเสียชีวิตแล้วโดยวัดจากคลื่น

^{๔๙}พระมหาวันชัย ทุมมชโย, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๐, หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๐}สุภาณี ทิวฒนานนท์, “สิทธิที่จะตายของผู้สูงอายุ : ปัญหาจริยธรรม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๐, หน้าบทคัดย่อ.

สมอง แม้ว่าจะยังมีการหายใจ หรือหัวใจยังเต้นอยู่ แต่นักวิทยาศาสตร์ยังพยายามอธิบายประเด็นที่ซับซ้อนกว่านั้น ซึ่งการศึกษาเรื่องนี้เนื้อเยื่อหัวใจที่ขาดออกซิเจนด้วยกล้องจุลทรรศน์ (Microscope) พบว่าหลังจากขาดออกซิเจนไปถึง ๑ ชั่วโมง ยังไม่พบว่าเซลล์เนื้อเยื่อหัวใจตาย เซลล์เนื้อเยื่อหัวใจที่ขาดเลือดหล่อเลี้ยงจะตายในเวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง ซึ่งค้านกับความเชื่อที่ว่าหากขาดออกซิเจน ๔-๕ นาทีก็จะหมดโอกาสรอด แต่อันที่จริงแพทย์ก็ไม่สามารถช่วยชีวิตผู้ป่วยที่ขาดออกซิเจนเกิน ๕ นาที ได้ถึงแม้ว่าเซลล์เนื้อเยื่อหัวใจจะยังไม่ตายก็ตาม เพื่อหาหนทางของการตายที่สมบูรณ์ นักวิจัยได้พยายามมองลึกเข้าไปถึงระดับเซลล์โดยดูที่ไมโทคอนเดรีย ซึ่งเป็นอวัยวะของเซลล์ มีหน้าที่ในการสร้างพลังงานให้เซลล์ และควบคุมกระบวนการอะพอพทอซิส (Apoptosis) ซึ่งเป็นระบบควบคุมการตายของเซลล์ที่ผิดปกติและสร้างเซลล์ใหม่ขึ้นมาทดแทน จึงสอดคล้องกับความตายในฐานะกระบวนการอย่างหนึ่งของชีวิต เป็นสิ่งที่สรรพสิ่งจะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นประสบการณ์ที่มีครั้งเดียว ในชีวิต ตามทัศนคติของพระพุทธศาสนา ปัญหาหรือความทุกข์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับเรื่องความตายแท้จริงก็คือ ปัญหาความรู้เรื่องความตายนั่นเอง

อุทยา นาคเจริญ^{๕๐} ได้ศึกษาเรื่อง การเตรียมตัวสำหรับความตายของผู้ติดเชื้อเอชไอวี พบว่า กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่ง (๕๔.๕๐%) มีคะแนนการวัดเตรียมตัวสำหรับการเข้าสู่ระยะสุดท้ายและความตายสูงกว่าครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็มตามแบบวัด ส่วนการเตรียมตัวในแต่ละด้าน พบว่าการเตรียมตัวด้านจิตใจ ร่างกาย และจิตวิญญาณมีค่าเฉลี่ยของคะแนนที่สูงกว่าครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็มตามแบบวัด ในขณะที่การเตรียมการด้านสังคมมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าสำหรับด้านจิตใจ นั้น กลุ่มตัวอย่างมีการทำใจว่าความตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ด้วยการสร้างคุณค่าและประโยชน์แก่ผู้อื่น ส่วนด้านร่างกายกลุ่มตัวอย่างจะใช้วิธีสอบถามพูดคุยกับเพื่อนผู้ติดเชื้อเอชไอวีถึงการดูแลร่างกายในวาระสุดท้ายมีการพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับการดูแลรักษาเมื่อป่วยหนักและมีการเลือกผู้ที่ไว้วางใจให้ตัดสินใจแทนเกี่ยวกับการรักษาเมื่อป่วยหนัก ในด้านจิตวิญญาณนั้น กลุ่มตัวอย่างยอมรับว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต มีการทำบุญหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่เสมอและมีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายในชีวิต และด้านสังคม กลุ่มตัวอย่างจะวางแผนอนาคตสำหรับสมาชิกในครอบครัว สถานที่ที่ต้องการอยู่ในวาระสุดท้าย ของชีวิต และเตรียมสะสมเงินสำหรับผู้ที่ยังรัก

^{๕๐}อุทยา นาคเจริญ, การเตรียมตัวสำหรับความตายของผู้ติดเชื้อเอชไอวี. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๔, หน้าบทคัดย่อ.

พระมหาสุณันท์ จันทโสภโณ (ดิษฐ์สุนนท์)^{๕๒} ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า สิ่งทั้งปวงทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมนั้นล้วนตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะมีการเกิดขึ้น (อุปาทะ) ฐิติ (ตั้งอยู่) ังคะ (ดับไป) แต่สาเหตุที่ทำให้บุคคลยังไม่เข้าใจในเรื่องของไตรลักษณ์ อย่างแท้จริง เพราะมีอวิชชา และสิ่งที่มาปิดบัง ไตรลักษณ์ เอาไว้จนทำให้ยังไม่เห็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ในเรื่องไตรลักษณ์ ทั้ง ๓ อย่างต่อไปนี้ คือ ๑. สันตติ ปิดบัง อนิจจลักษณะ ๒. อริยาบถ ปิดบังทุกขลักษณะ ๓. มนัสสัญญา ปิดบัง อนัตตลักษณะ ที่เป็นความจริงของสังขาร คือ ชั้น ๕ ซึ่งได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน วิปัสสนา หรือปัญญา ก็จะเจริญขึ้น และเมื่อปัญญาเกิดขึ้น อวิชชา ก็จะดับไป จากนั้น เราก็สามารถมองเห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้ การรู้แจ้งในไตรลักษณ์ จึงนำไปสู่ความหลุดพ้น (วิมุตติ) ความบริสุทธิ์ (สุทธิ) ปัญญา (ปัญญา) สันติ (สันติ) และความดับทุกข์ (นิพพาน) ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา นี้เป็นเหตุผลสำคัญที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเรียกคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ว่า “พหุลานุสานี” คือ คำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมากที่สุด

นุจรินทร์ ลภณฑกุล^{๕๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องประสบการณ์การดูแลผู้ป่วยใกล้ตายของพยาบาล พบว่า ผู้ป่วยใกล้ตายเป็นบุคคลที่กำลังเผชิญกับความตายและต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษจากพยาบาล การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อบรรยายนิยามความหมายของผู้ป่วยใกล้ตายและพฤติกรรมดูแลผู้ป่วยใกล้ตายตามมุมมองและประสบการณ์ของพยาบาลวิชาชีพ

ผู้วิจัยเสนอให้จัดกิจกรรมเผยแพร่นิยามความหมายผู้ป่วยใกล้ตายและพฤติกรรมการดูแลผู้ป่วยใกล้ตาย ที่ได้จากการวิจัย พร้อมกับจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยใกล้ตายให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการตาย

^{๕๒}พระมหาสุณันท์ จันทโสภโณ (ดิษฐ์สุนนท์), “การศึกษาคำสอนเรื่องพระไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๓}นุจรินทร์ ลภณฑกุล, ประสบการณ์ดูแลผู้ป่วยใกล้ตายของพยาบาล, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๗, บทคัดย่อ.

สุขญา ศิริวัณฺณกร และคณะ^{๕๔} การวิเคราะห์คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท : ความตายกับมรณสติ จากการศึกษาพบว่า คัมภีร์ภูฏาน จะเสนอแนวทางแห่งความตายและการระลึกถึงความตายที่ถูกต้อง จะช่วยคลายความสะอึกสั่นต่อความตายของคนทั้งหลาย และช่วยบรรเทาความเศร้าโศกเสียใจที่เกิดขึ้นในสังคม เมื่อคนเราจะตาย ก็ตายไปอย่างมีสติสงบ ไม่หลงตาย ผลการวิจัยมีดังนี้

๑) หลักคำสอนเรื่องความตายที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ตลอดจนข้อมูลอื่นๆที่เกี่ยวข้อง รู้กันโดยมากกว่า เรื่องความตายเป็นสังขารแห่งชีวิต เกิดมาแล้วทุกคนต้องตาย ไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงไปได้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ แต่ความตายก็ก่อให้เกิดความสะอึกสั่นแก่ทุกคน ทุกคนพยายามทุกวิถีทางเพื่อที่จะไม่ให้ความตายมาถึง เพราะกลัวต่อความตาย ความจริง ความตาย เป็นสิ่งไม่น่ากลัว แต่ภาวะก่อนตายเป็นสิ่งที่น่ากลัวมากกว่า เพราะภาวะที่จะตายนี้ถ้าจิตผ่องใส จะไปสู่สุคติ ถ้าจิตเศร้าหมองจะไปสู่ทุคติ ดังนั้น คนเราควรเรียนรู้เกี่ยวกับความตาย เช่นเรื่องเกี่ยวกับปรากฏการณ์ก่อนตายที่เรียกว่า อารมณ์ วิถีจิตก่อนตาย วิถีแก้ไข ตลอดจนคำสอนเกี่ยวกับความตายอย่างถูกต้องตามวิธีที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ ก็จะทำให้เรานั้นปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง เวลาตายก็จะตายอย่างสงบ จัดเป็นการตายที่ดี แต่เมื่อว่าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท การไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป คือ บรรลุนิพพานจัดว่าเป็นการตายที่ดีที่สุด

๒) การใช้ความตายเป็นอารมณ์คัมภีร์ภูฏานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา รู้กันโดยมากกว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสมรณสติไว้หลายแห่งเป็นต้นว่า ผู้จะเจริญมรณสติควรพิจารณาดังนี้ว่า เราพึงเป็นอยู่ได้ชั่วขณะเดียวกินข้าว ๑ คำ หรือเราพึงเป็นอยู่ได้เพียงชั่วการหายใจเข้า-ออกเท่านั้น และผู้เจริญมรณสติได้ดี ควรพิจารณาถึงความตายของตนเป็นหลักทั้งกลางวันและกลางคืน และควรพิจารณาเห็นชีวิตว่ามีอันตรายรอบด้านทั้งภายในและภายนอกสถานที่จะทำให้เสียชีวิตไป และควรมีธรรม ๓ ประการ คือ สติ สังเวคะ และญาณ เมื่อปฏิบัติตามได้เช่นนี้แล้วจะสามารถคลายความทุกข์พ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อเห็นคนอื่นผู้เป็นที่รักตายไปก็สามารถบรรเทาความเศร้าโศกที่จะเกิดขึ้นได้อีกด้วย

๓) วิธีปฏิบัติต่อความตายสำหรับประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน รู้กันโดยมากกว่า คำสอนของพระพุทธศาสนา หากนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เช่น ใช้เทคโนโลยีถ่ายทอดหลักคำสอนเรื่องความตาย กับมรณสติ ลงเป็นม้วนเทปบ้าง แผ่นซีดีบ้าง เป็นภาพนิ่งบ้าง

^{๕๔}สุขญา ศิริวัณฺณกร และคณะ, “การวิเคราะห์คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท : ความตายกับมรณสติ”, รายงานวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้าบทคัดย่อ.

เป็นภาพยนตร์บ้างก็อาจจะสามารถช่วยเหลือผู้ที่มีความเศร้าโศกให้คลายความเศร้าโศกลงได้ หรือผู้ที่มีความทุกข์ก็ให้คลายความทุกข์ได้นอกจากนี้ ควรช่วยสร้างมุมมองเรื่องความตายใหม่ เป็นมุมมองการตายที่ดีว่าคนเราสามารถทำได้ โดยเน้นการเผยแพร่หลักคำสอนเรื่องกรรมหรือกฎมุนีว่ามีความสัมพันธ์กับคนเราอย่างแยกไม่ออก กรรมดีนำไปสู่สุคติ กรรมชั่วนำไปสู่ทุคติสัมพันธ์สอดคล้องกับความตายของคนเราอย่างชัดเจน

เมินรตัน นวะบุศย์^{๕๕} ได้ศึกษาทัศนะของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และชีวิตหลังความตาย ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษามีทัศนะเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า พระรัตนตรัยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีจริงมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ และไสยศาสตร์ที่จริงน้อยที่สุดมีค่าเฉลี่ย ๒.๓๐ นักศึกษามีทัศนะเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายว่า การทำความดีได้ขึ้นสวรรค์และการทำความชั่วต้องตกนรกโดยอัตโนมัติ เป็นลักษณะของชีวิตหลังความตายที่เป็นจริงมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๒.๖๘ และการเป็นวิญญาณที่รอคอยวันพิพากษาเป็นจริงน้อยที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๒.๐๐ นักศึกษาเพศหญิง จบมัธยมปลายศิลปศาสตร์-สังคมศาสตร์และมีภูมิลำเนาจากชุมชนเมือง มีทัศนะว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย เป็นสิ่งที่มีจริงมากที่สุดค่าเฉลี่ย ๒.๕๗ และพ ๒.๔๔ ตามลำดับ นักศึกษาเพศชาย สาขาวิทยาศาสตร์ที่มาจากชุมชนชนบทมีทัศนะว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย เป็นสิ่งที่จริงน้อยที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๒.๖๖ และ ๒.๐๕ ตามลำดับ โดยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยภาพรวม นักศึกษามีทัศนะว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่มีจริง มากกว่าชีวิตหลังความตาย ที่ค่าเฉลี่ย ๒.๗๗ กับ ๒.๒๕ อยู่ในระดับน่าจะจริง กับไม่แน่ใจตามลำดับ โดยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕.

ลดารัตน์ สาภินันท์^{๕๖} ได้ศึกษาภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุและการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีลักษณะการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายทั้ง ๔ ด้าน ที่พบมากที่สุด ดังนี้ ด้านร่างกาย คือ การเลือกวิธีการจัดการศพของตน ด้านจิตใจ คือ การเห็นใจผู้อื่นที่มีอาการป่วยหนักในระยะใกล้ตาย และตระหนักว่าความตายเป็นธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้านจิตวิญญาณ คือ การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา ด้านสังคม คือ การมอบความรักและความห่วงใย หรือปรับความเข้าใจกับสมาชิกในครอบครัวและผู้อื่น

^{๕๕}เมินรตัน นวะบุศย์, ผศ., “ทัศนคติของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย”, รายงานการวิจัย สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏนครราชสีมา), ๒๕๔๔, หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๖}ลดารัตน์ สาภินันท์, “ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุและการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๕, หน้าบทคัดย่อ.

สุวรรณ วุฒิรณฤทธิ^{๕๗} ได้ศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวทำนายความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ความว้าเหว่ การให้และการรับการอภัยจากผู้อื่น การปฏิบัติทางศาสนาและการรับรู้ความหมายและเป้าหมายในชีวิต สามารถร่วมกันทำนายความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุได้ร้อยละ ๒๕.๕ โดยการให้และการรับอภัยกับผู้อื่นเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออำนาจในการทำนายความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุสูงสุด

พระมหาสุภา อุทโท^{๕๘} ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ไทยใน ๒ ศตวรรษหน้ามีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงบทบาทที่พระสงฆ์ควรทำ ในการพัฒนาสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในอีก ๒ ทศวรรษหน้า ผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า ควรมีบทบาท ๓ ด้าน ด้วยกันคือ บทบาทต่อตนเอง ได้แก่การศึกษาพระธรรมวินัย ให้แตกฉาน บทบาทต่อองค์กรสงฆ์ ได้แก่ การจัดวัดให้สงบ สะอาด และมีที่ปฏิบัติธรรม จัดกิจกรรมต่างๆ ในวัดให้หลากหลายขึ้น ดังวิทยาลัยพัฒนาพระสังฆาธิการทั่วประเทศและปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น และบทบาทต่อสังคม ได้แก่ การเรียนรู้วิชาการทางโลก และสภาพสังคม สอนศีลธรรมแก่ประชาชนทุกระดับ ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตแก่ประชาชน ให้การศึกษาแก่คนในชุมชน สงเคราะห์คนในชุมชนประสานงานกับกลุ่มต่างๆ ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและจัดตั้งกลุ่มต่างๆ

^{๕๗}สุวรรณ วุฒิรณฤทธิ, “ปัจจัยที่เป็นตัวทำนายความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๔, หน้าบทคัดย่อ.

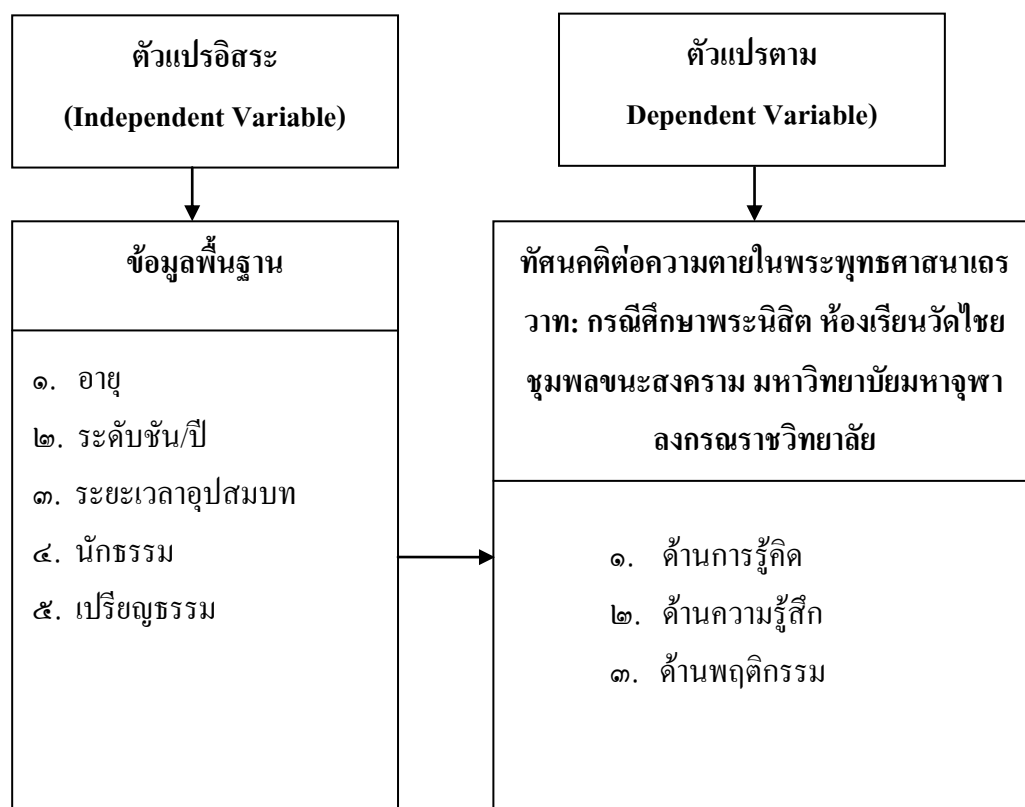
^{๕๘}พระมหาสุภา อุทโท, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า(๒๕๔๑-๒๕๖๐)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ ทางการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๑, หน้าบทคัดย่อ.

๒.๖ กรอบแนวคิดของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ นิสิต ได้แก่ อายุ ระดับชั้น/ปี ระยะเวลาอุปสมบท นักรธรรมและเปรียญธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ด้านการรู้จัก ด้านความรู้สึกรู้สึก และด้านพฤติกรรม ดังภาพที่ ๒.๔

แผนภูมิที่ ๒.๔ สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี” ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นิสิต ห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งหมด ระหว่างปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๔ จำนวนทั้งหมด ๑๔๕ รูป/คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองโดยดำเนินการ ดังนี้ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี โดยแบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับชั้น / ปี ระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) การศึกษาเปรียญธรรม (ด้านบาลี) และการศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) ลักษณะ

แบบสอบถามเป็นสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List)^๑ และกรอกรายละเอียดในช่องที่กำหนดให้ จำนวน ๕ ข้อ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษาพระนิสิต ห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ลักษณะแบบสอบถามเป็นสอบถามประมาณค่า (Rating Scale) ตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert) มี ๓ ด้าน ๕ ระดับ จำนวน ๓๐ ข้อ

แบ่งเป็น	ด้าน ความรู้คิด	๑๐	ข้อ
	ด้านความรู้ลึก	๑๐	ข้อ
	ด้านพฤติกรรม	๑๐	ข้อ

นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วไปทำการหาคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

๑) หาคความเที่ยงตรง (Validity) โดยการไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ช่วยตรวจสอบความถูกต้อง และครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการศึกษา จำนวน ๕ ท่าน ได้แก่

- (๑) พระมหาสุริยา วรเมธี, ผศ.ดร.
- (๒) ผศ.ดร.ประยูร สุยะใจ
- (๓) ผศ.ดร.เริงชัย หมั่นชนะ
- (๔) ผศ.สาระ มุขดี
- (๕) อาจารย์วิชชุดา ฐิติโชติรัตนนา

๒) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้ว ไปหาความเชื่อมั่น (Reliability) โรงเรียนปริยัติธรรม วัดวิทยาลัยบาลีสงฆ์สิริกาญจนาราม ต.ท่ามะขาม อ.เมือง จ.กาญจนบุรี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐ คน ที่ตอบแบบสอบถามแล้วตรวจให้คะแนนหาค่าความเชื่อมั่น ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้โปรแกรม คอมพิวเตอร์ ได้ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๔

^๑Likert, **Technique for the measurement of attitudes archives of psychology**, (NewYork : McHraw Hill International Book Company, 1932), p. 55.

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. แจกแบบสอบถามนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๑๖๐ ฉบับ

๒. รับคืนแบบสอบถามจากนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้วยตนเอง จำนวน ๑๖๐ ฉบับ

๓. ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของแบบสอบถาม ปรากฏว่าได้รับแบบสอบถามมา จำนวนทั้งหมด ๑๔๕ ฉบับ แล้วตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

เกณฑ์การให้คะแนน

ผู้วิจัยตรวจและให้คะแนนตามข้อความในแบบสอบถามแต่ละข้อดังนี้

ระดับความคิดเห็น	ค่าน้ำหนักคะแนนของตัวเลือกตอบ
มากที่สุด	กำหนดให้มีค่าเท่ากับ ๕ คะแนน
มาก	กำหนดให้มีค่าเท่ากับ ๔ คะแนน
ปานกลาง	กำหนดให้มีค่าเท่ากับ ๓ คะแนน
น้อย	กำหนดให้มีค่าเท่ากับ ๒ คะแนน
น้อยที่สุด	กำหนดให้มีค่าเท่ากับ ๑ คะแนน

เกณฑ์การแปลความหมาย

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การแปลความหมายตามแนวคิดของ บุญชม ศรีสะอาด^๒ และกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย ๔.๕๐- ๕.๐๐	แปลความว่า	มีทัศนคติต่อความตาย มากที่สุด
คะแนนเฉลี่ย ๓.๕๐- ๔.๔๕	แปลความว่า	มีทัศนคติต่อความตาย มาก
คะแนนเฉลี่ย ๒.๕๐- ๓.๔๕	แปลความว่า	มีทัศนคติต่อความตายปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย ๑.๕๐- ๒.๔๕	แปลความว่า	มีทัศนคติต่อความตายน้อย
คะแนนเฉลี่ย ๑.๐๐- ๑.๔๕	แปลความว่า	มีทัศนคติต่อความตาย น้อยที่สุด

^๒บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑-๒๕.

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป โดยการหาค่าความถี่และค่าร้อยละ

๒. วิเคราะห์ระดับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี โดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๓. เปรียบเทียบทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามข้อมูลทั่วไป โดยการทดสอบค่า Independent Samples F-test (One-way ANOVA) และเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธี (Fisher's Least-Significant Difference) LSD

๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๑. สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้สูตรดังนี้

๑) สูตรการหาค่าร้อยละ (Percentage)

$$P = \frac{X \times 100}{N}$$

เมื่อ P แทน ร้อยละ
X แทน ความถี่ที่ต้องการแปลงให้เป็นร้อยละ
N แทน จำนวนความถี่ทั้งหมด

๒) สูตรการหาค่าเฉลี่ย (Mean)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

\bar{X} แทน ค่าเฉลี่ย
 $\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม
N แทน จำนวนคน

๓) สูตรการหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

$$S.D = \sqrt{\frac{\sum (X - \mu)^2}{N - 1}}$$

S.D	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
X	แทน	ผลรวมกำลังสอง ของคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม
X ²	แทน	ผลรวมกำลังสองของคะแนนในกลุ่ม
N	แทน	จำนวนคน
\sum	แทน	ผลรวม

๒. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพเครื่องมือ

๑) ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยใช้สูตร ดังนี้

$$[\alpha] = \frac{K}{K-1} \left(1 - \frac{\sum s_i^2}{s_1^2} \right)$$

เมื่อ α	หมายถึง	ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา
K	หมายถึง	จำนวนข้อของแบบสอบถาม
$\sum s_i^2$	หมายถึง	ผลรวมของความแปรปรวนของแต่ละข้อ
s_1^2	หมายถึง	ความแปรปรวนของคะแนนรวม

๒) ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency : IOC) เพื่อหาความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โดยใช้สูตร ดังนี้

สูตร	IOC	=	$\frac{\sum R}{N}$
เมื่อ	IOC	แทน	ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์
	$\sum R$	แทน	ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
	N	แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

โดยการแปลความคือ ถ้า $IOC \geq 0.5$ แสดงว่าข้อสอบนั้นวัดวัตถุประสงค์ข้อนั้นจริง
 ถ้า $IOC \leq 0.5$ แสดงว่าข้อสอบนั้นไม่วัดวัตถุประสงค์ข้อนั้น

๓. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ Independent Samples, F-test (One-way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม ถ้าพบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธี Fisher's Least-significant Difference (LSD)

๑) สูตร F-test

$$F = \frac{MS_B}{MS_W}$$

MS_B	หมายถึง	ความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม
MS_W	หมายถึง	ความแปรปรวนภายในกลุ่ม

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษา) เพื่อศึกษาทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ๒) เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วยอายุ , ระดับชั้น/ปี ระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา), การศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม), การศึกษาพระปริยัติธรรม (ด้านบาลี) ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ตามลำดับดังนี้

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๔ ผลทดสอบสมมติฐาน ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของ: นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้สัญลักษณ์แทนค่าสถิติต่างๆ ดังนี้

\bar{X} แทน ค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean)

S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

N แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

F แทน ค่าสถิติทดสอบ F-test (One Way ANOVA)

T แทน ค่าสถิติทดสอบ t-test

P แทน ค่าความน่าจะเป็น

* แทน นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ ระดับชั้น/ปี ปัจจุบัน ระยะเวลาที่อุปสมบท(พรรษา) การศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) และการศึกษาเปรียญธรรม (ด้านบาลี) โดยหาค่าความถี่และร้อยละ (Percent) ละเอียดดังแสดงใน ตารางที่ ๔.๑ - ๔.๕

ตารางที่ ๔.๑ แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน (รูป/คน)	ร้อยละ
๑๕-๒๔ ปี	๑๒	๘.๓๐
๒๕-๓๔ ปี	๓๕	๒๖.๒๐
๓๕-๔๔ ปี	๕๒	๓๕.๕๐
๔๕-๕๔ ปี	๓๕	๒๖.๕๐
๕๕ ปีขึ้นไป	๔	๒.๘๐
รวม	๑๔๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี มีอายุระหว่าง ๓๕-๔๔ ปีจำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๕๐ อายุระหว่าง ๔๕ ปี ถึง ๕๔ ปี จำนวน ๓๕คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๕๐ อายุระหว่าง ๒๕ปีถึง ๓๔ ปี จำนวน ๓๕ คนคิดเป็นร้อยละ ๒๖.๒๐ อายุระหว่าง ๑๕-๒๔ ปีจำนวน ๑๒ คนคิดเป็นร้อยละ ๘.๓๐ จำนวน ๔ คนคิดเป็นร้อยละ ๒.๘๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒ แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระดับชั้น/ปี

ระดับชั้น/ปี	จำนวน	ร้อยละ
ชั้นปีที่ ๑	๕๐	๓๔.๔๕
ชั้นปีที่ ๒	๓๘	๒๖.๒๐
ชั้นปีที่ ๓	๒๖	๑๗.๕๓
ชั้นปีที่ ๔	๓๑	๒๑.๓๘
จำนวน	๑๔๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีระดับชั้น /ปี ชั้นปีที่ ๑ จำนวน ๕๐ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๔๕ ระดับชั้นปีที่ ๒ จำนวน ๓๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๒๐ ชั้นปีที่ ๔ จำนวน ๓๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๓๘ และชั้นปีที่ ๓ จำนวน ๒๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕๓ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓ แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท

ระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา)	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๑ ปี	-	-
ระหว่าง ๑-๕ ปี	๔๔	๓๐.๓๐
ระหว่าง ๖-๑๐ ปี	๓๐	๒๐.๗๐
มากกว่า ๑๐ ปี	๗๑	๔๙.๐๐
รวม	๑๔๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีระยะเวลาที่อุปสมบทคือ มากกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๗๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๐๐ระหว่าง ๑-๕ปี จำนวน ๔๔ คนคิดเป็นร้อยละ ๓๐.๓๐ และระหว่าง๖-๑๐ ปี จำนวน ๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔ แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามการศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกนักธรรม)

การศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม)	จำนวน	ร้อยละ
นักธรรมตรี	๑๒	๘.๓๐
นักธรรมโท	๑๔	๙.๖๐
นักธรรมเอก	๑๑๕	๗๙.๑๐
ไม่ได้ศึกษา	-	-
รวม	๑๔๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมคือ นักธรรมชั้นเอก จำนวน ๑๑๕ คนคิดเป็นร้อยละ ๘๒.๑๐ นักธรรมชั้นโท จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๗๐ และนักธรรมชั้นตรีจำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๒๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงข้อมูลทั่วไปของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามการศึกษาเปรียญธรรม (แผนกบาลี)

การศึกษาเปรียญธรรม (แผนกบาลี)	จำนวน	ร้อยละ
ป.ธ.๑-๒	๕	๓.๔๐
ป.ธ.๓	๑๓	๙.๐๐
ป.ธ.๔	๑๘	๑๒.๔๐
ป.ธ.๕	๓	๒.๑๐
ป.ธ.๖	๔	๒.๘๐
ป.ธ.๗	-	-
ป.ธ.๘	-	-
ป.ธ.๙	-	-
ไม่ได้ศึกษา	๑๐๒	๗๐.๓๐
รวม	๑๔๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีการศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลีคือ ป.ธ. ๔ จำนวน ๑๘ คนคิดเป็นร้อยละ ๑๒.๔๐ ป.ธ. ๓ จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๐๐ ป.ธ. ๑-๒ จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๔๐ ป.ธ. ๖ จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๘๐ ป.ธ. ๕ จำนวน ๓ คนคิดเป็นร้อยละ ๒.๑๐ และไม่ได้ศึกษาจำนวน ๑๐๒ คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๓๐ ตามลำดับ

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท จำแนก ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้คิด ด้านความรู้สึกรู้ และด้านพฤติกรรม ดังตารางที่ ๔.๖-๔.๘

ตารางที่ ๔.๖ การวิเคราะห์ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต
ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกรายด้าน

ข้อที่	รายด้าน	\bar{X}	S.D	ระดับ ทัศนคติ
๑.	ด้านการรู้คิด	๓.๓๒	๐.๒๐	ปานกลาง
๒.	ด้านความรู้สึกรู้	๓.๖๖	๐.๘๔	มาก
๓.	ด้านพฤติกรรม	๓.๖๗	๐.๘๒	มาก
รวม		๓.๗๖	๐.๗๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ ผลการวิเคราะห์ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๗๖$, S.D. = ๐.๗๐) จำแนกเป็น ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้

ด้านพฤติกรรม พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้านพฤติกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๗$, S.D. = ๐.๘๒)

ด้านความรู้สึกรู้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้านความรู้สึกรู้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๖$, S.D. = ๐.๘๔)

ด้านการรู้คิด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการรู้คิด อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๒$, S.D. = ๐.๒๐)

ตารางที่ ๔.๗ การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทักษะคิดต่อความตายใน พระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้านความรู้คิด จำแนกเป็นรายชื่อ

ข้อที่	ด้านกรู้คิด	\bar{X}	S.D	ระดับทัศนคติ
๑.	ท่านคิดว่า ท่านยังไม่อยากตายในขณะนี้	๓.๑๘	๑.๑๒	ปานกลาง
๒.	ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น	๒.๓๕	๑.๐๑	ปานกลาง
๓.	ท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน	๔.๑๕	๐.๖๑	มาก
๔.	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่	๔.๑๕	๐.๗๑	มาก
๕.	ท่านคิดว่า เมื่อตายแล้วจะไปไหนก็ไม่รู้	๒.๓๗	๐.๓๖	ปานกลาง
๖.	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึงจุดหมาย ปลายทาง	๒.๕๕	๐.๘๘	ปานกลาง
๗.	ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของ ธรรมชาติ	๔.๐๘	๐.๗๕	มาก
๘.	ท่านคิดว่าความตายเป็นความสงบสุขที่แท้จริง	๒.๓๕	๐.๗๕	ปานกลาง
๙.	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้อง ประสบ	๔.๒๘	๐.๖๕	มาก
๑๐.	ท่านคิดว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาเป็นสังขาร ของชีวิต	๓.๑๑	๑.๑๖	ปานกลาง
รวม		๓.๓๒	๑.๒๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีทัศนคติต่อความตายด้านกรู้คิด อยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = ๓.๓๒$, S.D.= ๑.๒๐) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ท่านคิดว่าความตาย เป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ อยู่ในอันดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๒๘$, S.D.= ๐.๖๕) รองลงมา คือ ท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน ($\bar{X} = ๔.๑๕$, S.D.= ๐.๖๑) และ ท่านคิดว่าใครๆ ก็ หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้นอยู่ในอันดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = ๒.๓๕$, S.D.= ๑.๐๑) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๘ การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามทัศนคติต่อความตายใน พระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้านความรู้สึก จำแนกเป็นรายชื่อ

ข้อที่	ด้านความรู้สึก	\bar{X}	S.D	ระดับทัศนคติ
๑.	ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบจึง กระทำความดีมาตลอด	๔.๖๖	๐.๕๖	มากที่สุด
๒.	ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้เจริญ มรณสติ บ่อยๆ	๔.๔๖	๐.๖๔	มากที่สุด
๓.	ท่านยินดีรับฟังธรรมะเกี่ยวกับความตายเพราะจะ ทำให้มองเห็นสังขารมากยิ่งขึ้น	๓.๓๔	๑.๑๘	ปานกลาง
๔.	ท่านทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความตาย	๓.๓๒	๐.๘๓	ปานกลาง
๕.	ท่านยอมรับได้กับชีวิตของท่าน แม้ว่าจะมีทั้งเรื่องที่ สมหวังและผิดหวัง	๔.๐๓	๐.๖๖	มาก
๖.	ท่านคิดว่าการตายเป็นการหมดเวรหมดกรรม	๓.๓๓	๐.๘๕	ปานกลาง
๗.	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่	๓.๓๑	๐.๘๒	ปานกลาง
๘.	ก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใสยอมไปสู่ที่ ดี	๒.๖๑	๑.๒๒	ปานกลาง
๙.	อายุยิ่งมากขึ้น ท่านยังไม่รู้สึกกลัวความตายเพราะ ผ่านประสบการณ์ชีวิตมามาก	๓.๗๖	๐.๘๑	มาก
๑๐.	ท่านสนใจอยากรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความตาย	๓.๘๑	๐.๘๑	มาก
รวม		๓.๖๖	๐.๘๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีทัศนคติต่อความตายด้านรู้สึก อยู่ในระดับความสำคัญมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = ๓.๖๖$, S.D.= ๐.๘๔) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบจึงกระทำความดีมาตลอดอยู่ในอันดับความสำคัญมาก ($\bar{X} = ๔.๖๖$, S.D.= ๐.๕๖) รองลงมา คือ ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้เจริญ มรณสติบ่อยๆ ($\bar{X} = ๔.๔๖$, S.D.= ๐.๖๔) และ ก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใสยอมไปสู่ที่ดีที่สุดในอันดับที่น้อยที่สุด ($\bar{X} = ๒.๖๑$, S.D.= ๑.๒๒) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕ การวิเคราะห์ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต
ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดกาญจนบุรี ด้านพฤติกรรม จำแนกเป็นรายข้อ

ข้อที่	ด้านพฤติกรรม	\bar{X}	S.D	ระดับ ทัศนคติ
๑.	ท่านมักจะสนทนาเกี่ยวกับความตายกับกัลยาณมิตร เพราะจะทำให้ลดความกลัวตายลง	๓.๓๔	๐.๕๗	ปานกลาง
๒.	ท่านคิดว่าถ้าก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใสยอม ไปสู่ที่ดี	๓.๕๔	๐.๕๓	มาก
๓.	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึงจุดหมายปลายทาง	๓.๕๐	๐.๕๓	มาก
๔.	ท่านสนใจอ่านหนังสือเกี่ยวกับความตายจะทำให้เข้าใจ เรื่องความตายมากขึ้น	๓.๘๖	๐.๘๑	มาก
๕.	ท่านรู้สึกว่าคุณเองเข้าใจกลัวความตายเข้าไปทุกที	๓.๑๔	๑.๑๓	ปานกลาง
๖.	ท่านสนใจเรื่องเจริณมรณสติเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว	๓.๔๖	๐.๕๗	ปานกลาง
๗.	ท่านคิดว่าความตายสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่ควร ประมาท	๓.๗๘	๐.๘๖	มาก
๘.	ท่านคิดว่ากระบวนการก่อนตายน่ากลัวกว่าความตายที่ แท้จริง	๓.๗๗	๐.๕๒	มาก
๙.	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ	๓.๑๐	๐.๕๕	ปานกลาง
๑๐.	ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะมีสติ สมาธิ ตายอย่างสงบ ท่ามกลางคนใกล้ชิด	๔.๔๒	๐.๘๘	มาก
รวม		๓.๖๗	๐.๕๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีทัศนคติต่อความตายด้านพฤติกรรมอยู่ในระดับความสำคัญมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = ๓.๖๗$, S.D.= ๐.๕๒) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะมีสติ สมาธิ ตายอย่างสงบ ท่ามกลางคนใกล้ชิดอันดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๔๒$, S.D.= ๐.๘๘) รองลงมา คือ ท่านสนใจอ่านหนังสือเกี่ยวกับความตายจะทำให้เข้าใจเรื่องความตายมากขึ้นอยู่ใน ($\bar{X} = ๓.๘๖$, S.D.= ๐.๘๑) และ ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบอยู่ในอันดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = ๓.๑๐$, S.D.= ๐.๕๕) ตามลำดับ

๔.๔ ผลทดสอบสมมุติฐาน ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัด กาญจนบุรี

เพื่อทดสอบสมมุติฐาน ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต
ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี
จำแนกตามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย อายุ, ระดับชั้น/ปี, ระยะเวลาที่
อุปสมบท, การศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม), การศึกษาเปรียญธรรม (แผนกบาลี)

สมมุติฐานที่ ๑ นิสิตที่มีอายุต่างกัน มีทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัด
กาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความ
แปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพล
ชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามอายุ
โดยภาพรวม

จำแนกอายุ	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ด้านความรู้คิด	๔๘	๓.๓๑	๐.๘๐	๐.๗๒	๐.๕๘
ด้านความรู้สึก	๕๐	๓.๒๕	๐.๗๒	๑.๐๕	๐.๓๖
ด้านพฤติกรรม	๔๗	๓.๕๔	๐.๕๑	๐.๗๖	๐.๕๔
ค่าเฉลี่ยรวม	๑๔๕	๓.๐๔	๐.๖๒	๐.๗๑	๐.๕๐

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต
ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี
จำแนกด้านอายุ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ($F = ๐.๗๑, Sig = ๐.๕๐$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่
ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามอายุ ด้านความรู้คิด

จำแนกอายุ ด้านความรู้คิด	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
๑๕-๒๔ ปี	๑๒	๓.๕๘	๐.๖๗	๐.๗๒	๐.๕๘
๒๕-๓๔ ปี	๓๘	๓.๓๑	๐.๔๖		
๓๕-๔๔ ปี	๕๓	๓.๗๑	๐.๓๔		
๔๕-๕๔ ปี	๓๕	๓.๗๖	๐.๕๒		
๕๕ ปีขึ้นไป	๔	๓.๒๕	๐.๕๗		

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามอายุ ด้านความรู้คิด ไม่แตกต่างกัน($F = ๐.๗๒$, $Sig = ๐.๕๘$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๑ ซึ่งแสดงความเห็นด้วย อายุ ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทักษะคิด ด้านการรู้คิด

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามอายุ ด้านความรู้สึกลึก

จำแนกอายุ ด้านความรู้สึกลึก	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
๑๕-๒๔ ปี	๑๒	๓.๐๘	๐.๐๑	๑.๐๕	๐.๓๖
๒๕-๓๔ ปี	๓๘	๓.๗๑	๐.๑๒		
๓๕-๔๔ ปี	๕๓	๓.๔๘	๐.๔๓		
๔๕-๕๔ ปี	๓๕	๓.๗๖	๐.๕๖		
๕๕ ปีขึ้นไป	๔	๓.๘๐	๐.๔๖		

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี

จำแนกด้านอายุ ด้านความรู้สึกรู้สึก ไม่แตกต่างกัน ($F = ๑.๐๕$, $Sig = ๐.๓๖$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๑ ซึ่งแสดงความเห็นด้วย อายุ ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทัศนคติ ด้านการรู้สึกรู้สึก

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามอายุ ด้านพฤติกรรม

จำแนกอายุ ด้านพฤติกรรม	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
๑๕-๒๔ ปี	๑๒	๔.๘๓	๐.๒๘	๐.๓๖	๐.๕๔
๒๕-๓๔ ปี	๓๘	๓.๔๒	๐.๘๓		
๓๕-๔๔ ปี	๕๓	๓.๐๕	๐.๔๖		
๔๕-๕๔ ปี	๓๖	๓.๘๖	๐.๘๒		
๕๕ ปีขึ้นไป	๔	๓.๒๕	๐.๖๕		

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกด้านอายุ ด้านความรู้สึกรู้สึก พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๐.๓๖$, $Sig = ๐.๕๔$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๑ ซึ่งแสดงความเห็นด้านอายุ ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทัศนคติ ด้านการรู้สึกรู้สึก

สมมุติฐานที่ ๒ นิสิตที่มีระดับชั้น/ปี ต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามระดับชั้น/ปี โดยภาพรวม

จำแนกตามระดับชั้น/ปี	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ด้านความรู้คิด	๔๘	๓.๕๔	๐.๕๕	๐.๐๐	๐.๕๕
ด้านความรู้สึกรู้จัก	๕๐	๓.๑๓	๑.๓๕	๐.๘๑	๐.๔๔
ด้านพฤติกรรม	๔๗	๓.๒๘	๑.๕๑	๐.๒๓	๐.๗๕
ค่าเฉลี่ยรวม	๑๔๕	๓.๓๒	๐.๔๒	๐.๕๘	๐.๕๑

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระดับชั้น/ปี โดยภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๐.๕๘$, $Sig = ๐.๕๑$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านการรู้คิด

จำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านการรู้คิด	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ชั้นปีที่ ๑	๕๐	๓.๒๐	๓.๖๐	๐.๐๐	๐.๕๕
ชั้นปีที่ ๒	๓๘	๓.๒๗	๐.๔๕		
ชั้นปีที่ ๓	๒๖	๓.๐๔	๐.๔๓		
ชั้นปีที่ ๔	๓๑	๓.๒๕	๐.๕๒		

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านการรู้คิด พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๐.๐๐$, $Sig = ๐.๕๕$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๒ ซึ่งแสดงความเห็นด้านระดับชั้น/ปี ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทัศนคติ ด้านการรู้คิด

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านความรู้สึกรู้สึก

จำแนกตามระดับชั้น/ปีด้านความรู้สึกรู้สึก	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ชั้นปีที่ ๑	๕๐	๓.๒๒	๐.๐๕	๐.๘๑	๐.๔๔
ชั้นปีที่ ๒	๓๘	๓.๒๓	๐.๔๕		
ชั้นปีที่ ๓	๒๖	๓.๐๑	๑.๔๓		
ชั้นปีที่ ๔	๓๑	๓.๖๕	๐.๗๔		

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่าทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านความรู้สึกรู้สึก พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๐.๘๑$, $Sig = ๐.๔๔$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมติฐานที่ ๒ ซึ่งแสดงความเห็นด้านระดับชั้น/ปี ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทัศนคติ ด้านความรู้สึกรู้สึก

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านพฤติกรรม

จำแนกตามระดับชั้น/ปีด้านพฤติกรรม	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ชั้นปีที่ ๑	๕๐	๓.๑๑	๐.๖๕	๐.๒๓	๐.๗๕
ชั้นปีที่ ๒	๓๘	๓.๐๕	๐.๑๔		
ชั้นปีที่ ๓	๒๖	๔.๐๑	๑.๔๐		
ชั้นปีที่ ๔	๓๑	๔.๕๖	๐.๕๓		

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระดับชั้น/ปี ด้านพฤติกรรม พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๐.๒๓$, $Sig = ๐.๗๕$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมติฐานที่ ๒ ซึ่งแสดงความเห็นด้านระดับชั้น/ปี

ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทัศนคติ ด้านพฤติกรรม

สมมุติฐานที่ ๓ นิสิตที่มีระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) ต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) โดยภาพรวม

จำแนกอุปสมบท(พรรษา)	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ด้านความรู้คิด	๔๘	๓.๕๑	๐.๖๗	๑.๐๓	๐.๓๖
ด้านความรู้สึกรู้จัก	๕๐	๓.๓๔	๐.๕๔	๐.๑๔	๐.๘๖
ด้านพฤติกรรม	๔๗	๓.๘๓	๐.๖๕	๐.๑๔	๐.๘๖
ค่าเฉลี่ยรวม	๑๔๕	๓.๗๒	๐.๕๒	๑.๗๘	๐.๕๗

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) โดยภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๑.๗๘$, $Sig = ๐.๕๗$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) ด้านการรู้คิด

จำแนกระยะเวลาที่อุปสมบท ด้านการรู้คิด	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ต่ำกว่า ๑ ปี	-	-	-	๑.๐๓	๐.๓๖
ระหว่าง ๑-๕ ปี	๔๔	๔.๖๑	๐.๐๒		
ระหว่าง ๖-๑๐ ปี	๓๐	๓.๕๓	๐.๕๓		
มากกว่า ๑๐ ปี	๗๑	๓.๕๕	๐.๓๖		

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) ด้านการรู้คิด พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๑.๐๓$, $Sig = ๐.๓๖$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๓ ซึ่งแสดงความเห็นด้าน ระยะเวลาที่อุปสมบท ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทักษะคิด ด้านการรู้คิด

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) ด้านความรู้สึกลึก

จำแนกระยะเวลาที่อุปสมบท ด้านความรู้สึกลึก	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ต่ำกว่า ๑ ปี	-	-	-	๐.๑๔	๐.๘๖
ระหว่าง ๑-๕ ปี	๔๔	๓.๕๙	๐.๖๖		
ระหว่าง ๖-๑๐ ปี	๓๐	๓.๒๖	๐.๖๓		
มากกว่า ๑๐ ปี	๗๑	๓.๗๘	๐.๒๓		

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) ด้านความรู้สึกลึก พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๐.๑๔$, $Sig = ๐.๘๖$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๓ ซึ่งแสดงความเห็นด้าน ระยะเวลาที่อุปสมบท ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทักษะคิด ด้านความรู้สึกลึก

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) ด้านพฤติกรรม

จำแนกระยะเวลาที่อุปสมบท ด้านพฤติกรรม	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ต่ำกว่า ๑ ปี	-	-	-	๑.๒๕	๐.๒๘
ระหว่าง ๑-๕ ปี	๔๔	๓.๐๖	๐.๑๕		
ระหว่าง ๖-๑๐ ปี	๓๐	๓.๑๐	๐.๑๖		
มากกว่า ๑๐ ปี	๗๑	๓.๒๒	๐.๕๓		

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) ด้านพฤติกรรมพบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๑.๒๕$, $Sig = ๐.๒๘$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๓ ซึ่งแสดงความเห็นด้านระยะเวลาที่อุปสมบท ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทักษะคิด ด้านพฤติกรรม

สมมุติฐานที่ ๔ นิสิตที่มีการศึกษาปริญญาตรี (แผนกนักธรรม) ต่างกัน มีทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม) โดยภาพรวม

จำแนกการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม)	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ด้านความรู้คิด	๔๘	๓.๕๐	๐.๖๗	๐.๖๒	๐.๕๓
ด้านความรู้สึกรู้จัก	๕๐	๓.๖๗	๐.๕๒	๐.๐๔	๐.๘๕
ด้านพฤติกรรม	๔๗	๓.๖๗	๐.๕๒	๑.๐๒	๐.๓๖
ค่าเฉลี่ยรวม	๑๔๕	๓.๕๗	๐.๖๑	๐.๔๖	๐.๘๐

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านพฤติกรรมพบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านการรู้คิด

จำแนกการศึกษาปริยัติธรรม ด้านการรู้คิด	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
นักธรรมชั้นตรี	๑๒	๔.๐๕	๐.๕๐	๐.๖๒	๐.๕๓
นักธรรมชั้นโท	๑๔	๓.๒๘	๐.๕๕		
นักธรรมชั้นเอก	๑๑๙	๓.๔๒	๐.๐๔		

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านการรู้คิดพบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๑๐.๖๒$, $Sig = ๐.๕๓$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๔ ซึ่งแสดงความเห็นด้านการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม) ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทัศนคติ ด้านการ
รู้คิด

ตารางที่ ๔.๒๔ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความ
แปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพล
ชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปริยัติ
ธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านความรู้สึกรู้

จำแนกการศึกษาปริยัติธรรม ด้านความรู้สึกรู้	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
นักธรรมชั้นตรี	๑๒	๓.๕๘	๐.๖๒	๐.๐๔	๐.๕๕
นักธรรมชั้นโท	๑๔	๓.๒๘	๐.๔๑		
นักธรรมชั้นเอก	๑๑๕	๓.๖๖	๐.๒๕		

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต
ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี
จำแนกการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านความรู้สึกรู้พบว่า ไม่แตกต่างกัน (F = ๐.๐๔, Sig
= ๐.๕๕) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๔ ซึ่งแสดงความเห็น
ด้านการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม) ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทัศนคติ ด้าน
ความรู้สึกรู้

ตารางที่ ๔.๒๕ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความ
แปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพล
ชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปริยัติ
ธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านพฤติกรรม

จำแนกการศึกษาปริยัติธรรม ด้านพฤติกรรม	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
นักธรรมชั้นตรี	๑๒	๔.๕๐	๐.๕๕	๑.๐๒	๐.๓๖
นักธรรมชั้นโท	๑๔	๓.๐๐	๐.๐๕		
นักธรรมชั้นเอก	๑๑๕	๓.๘๑	๐.๕๔		

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต
ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี
จำแนกการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม) ด้านพฤติกรรมพบว่า ไม่แตกต่างกัน (F = ๑.๐๒, Sig

= ๐.๓๖) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๔ ซึ่งแสดงความเห็นด้านการศึกษาปรัชญาธรรม(แผนกนักธรรม) ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทัศนคติ ด้านพฤติกรรม

สมมุติฐานที่ ๕ นิสิตที่มีการศึกษาปริญญาธรรม (แผนกบาลี) ต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๖ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาปริญญาธรรม(แผนกบาลี) โดยภาพรวม

จำแนกการศึกษาปริญญาธรรม (แผนกบาลี)	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ด้านความรู้คิด	๔๘	๓.๖๗	๐.๕๒	๒.๐๔	๐.๐๗
ด้านความรู้สึกรู้สึก	๕๐	๓.๘๓	๐.๔๑	๐.๖๗	๐.๖๔
ด้านพฤติกรรม	๔๗	๓.๖๗	๐.๕๘	๐.๕๘	๐.๑๖
ค่าเฉลี่ยรวม	๑๔๕	๓.๔๖	๐.๕๓	๐.๒๘	๐.๕๑

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกการศึกษาปริญญาธรรม (แผนกบาลี) โดยภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกัน (F = ๐.๒๘, Sig = ๐.๕๑) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๒๗ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาเปรียญธรรม(แผนกบาลี) ด้านการรู้คิด

จำแนกการศึกษาเปรียญธรรม ด้านการรู้คิด	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ป.ธ. ๑-๒	๕	๓.๘๐	๐.๔๒	๒.๐๔	๐.๐๗
ป.ธ.๓	๑๓	๓.๑๕	๐.๔๓		
ป.ธ.๔	๑๘	๔.๖๖	๐.๗๐		
ป.ธ.๕	๓	๓.๖๖	๐.๓๐		
ป.ธ.๖	๔	๓.๒๕	๐.๐๕		
ป.ธ.๗	-	-	-		
ป.ธ.๘	-	-	-		
ป.ธ.๙	-	-	-		
ไม่ได้ศึกษา	๑๐๒	๓.๗๐	๐.๖๓		

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่า ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกการศึกษาเปรียญธรรม (แผนกบาลี) ด้านการรู้คิด พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๒.๐๔$, $Sig = ๐.๐๗$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๕ ซึ่งแสดงความเห็นด้านการศึกษาเปรียญธรรม (แผนกบาลี) ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทักษะคิด ด้านการรู้คิด

ตารางที่ ๔.๒๘ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้างเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำแนกการศึกษาเปรียญธรรม(แผนกบาลี) ด้านความรู้สึ

จำแนกการศึกษาเปรียญธรรม ด้านความรู้สึ	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ป.ธ. ๑-๒	๕	๓.๖๐	๐.๔๑	๐.๖๗	๐.๖๔
ป.ธ.๓	๑๓	๓.๒๓	๐.๒๐		
ป.ธ.๔	๑๘	๓.๒๒	๐.๖๕		
ป.ธ.๕	๓	๓.๖๖	๐.๑๕		
ป.ธ.๖	๔	๓.๕๐	๐.๓๑		
ป.ธ.๗	-	-	-		
ป.ธ.๘	-	-	-		
ป.ธ.๙	-	-	-		
ไม่ได้ศึกษา	๑๐๒	๓.๗๕	๐.๔๗		

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่า ทักษะคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้างเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกการศึกษาเปรียญธรรม (แผนกบาลี) ด้านความรู้สึ พบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๐.๖๗$, $Sig = ๐.๖๔$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๕ ซึ่งแสดงความเห็นด้านการศึกษาเปรียญธรรม (แผนกบาลี) ของนิสิตห้างเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทักษะคติ ด้านความรู้สึ

ตารางที่ ๔.๒๕ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและผลการสอบ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำแนกการศึกษาปริญญาธรรม(แผนกบาลี) ด้านพฤติกรรม

จำแนกการศึกษาปริญญาธรรม ด้านพฤติกรรม	N	\bar{X}	S.D.	F	Sig
ป.ธ. ๑-๒	๕	๓.๒๐	๐.๔๖	๐.๕๘	๐.๑๖
ป.ธ.๓	๑๓	๓.๕๓	๐.๐๗		
ป.ธ.๔	๑๘	๓.๐๐	๐.๑๐		
ป.ธ.๕	๓	๓.๖๓	๐.๓๕		
ป.ธ.๖	๔	๓.๗๕	๐.๗๔		
ป.ธ.๗	-	-	-		
ป.ธ.๘	-	-	-		
ป.ธ.๙	-	-	-		
ไม่ได้ศึกษา	๑๐๒	๓.๕๖	๐.๗๔		

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า ทักษะคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี จำแนกการศึกษาปริญญาธรรม (แผนกบาลี) ด้านพฤติกรรมพบว่า ไม่แตกต่างกัน ($F = ๐.๕๘$, $Sig = ๐.๑๖$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงไม่ยอมรับสมมุติฐานที่ ๕ ซึ่งแสดงความเห็นด้านการศึกษาปริญญาธรรม (แผนกบาลี) ของนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เป็นปัจจัยต่อระดับทักษะคติ ด้านพฤติกรรม

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต
ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัด กาญจนบุรี”
มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ของนิสิต ห้องเรียน
วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัด กาญจนบุรีและ ๒)
เพื่อศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ของนิสิต ห้องเรียนวัดไชย
ชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัด กาญจนบุรี จำแนกตามปัจจัย
ส่วนบุคคล ประกอบด้วย อายุ, ระดับชั้น/ปี, ระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) , การศึกษาพระปริยัติ
ธรรม (แผนกธรรม) , การศึกษาพระปริยัติธรรม (ด้านบาลี) โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้
ได้แก่ นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัด
กาญจนบุรี จำนวนทั้งหมด ๑๔๕ รูป ระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงเดือนมีนาคม ๒๕๕๕
สถิติที่ใช้ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) ค่าร้อยละ (Percentage)
ค่าเฉลี่ย (Mean) การทดสอบค่าเอฟ (F-test)

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๕ปี ถึง ๔๔ ปี
จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๘๐ ส่วนใหญ่มีระดับชั้น/ปี คือ ชั้นปีที่ ๑ จำนวน ๕๐ คนคิด
เป็นร้อยละ ๓๔.๔๘ ส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่อุปสมบทคือมากกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๗๑ คน คิดเป็นร้อย
ละ ๔๙.๐๐ ส่วนใหญ่มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมคือนักธรรมชั้นเอกจำนวน ๑๑๕ คนคิด
เป็นร้อยละ ๗๘.๖๐ และส่วนใหญ่มีการศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี คือ ป.ธ. ๔ จำนวน ๑๘ คน คิด
เป็นร้อยละ ๑๒.๔๐ ป.ธ. ๓ จำนวน ๑๓ คน

๕.๑.๒ สรุปผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับทัศนคติต่อความตาย

จากการวิเคราะห์ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : นิสิต ห้องเรียนวัด
ไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี โดยรวมอยู่ใน

ระดับมาก ค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๗๖$, S.D. = ๐.๗๐) โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านพฤติกรรม ด้านความรู้สึก ด้านการรู้จัก ได้แก่

๑. ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีทักษะคิดต่อความตายด้านการรู้จัก อยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = ๓.๓๒$, S.D. = ๐.๒๐) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ อยู่ในอันดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๒๘$, S.D. = ๐.๖๕) รองลงมา คือ ท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของกลุ่มกัน ($\bar{X} = ๔.๑๕$, S.D. = ๐.๖๑) และ ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้นอยู่ในอันดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = ๒.๗๕$, S.D. = ๐.๐๑) ตามลำดับ

๒. ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีทักษะคิดต่อความตายด้านความรู้สึก อยู่ในระดับความสำคัญมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = ๓.๖๖$, S.D. = ๐.๘๔) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบจึงกระทำความดีมาตลอดอยู่ในอันดับความสำคัญมาก ($\bar{X} = ๔.๖๖$, S.D. = ๐.๕๖) รองลงมา คือ ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้เจริญมรณสติบ่อยๆ ($\bar{X} = ๔.๔๖$, S.D. = ๐.๖๔) และ ก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใสยอมไปสู่ที่ดีอยู่ในอันดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = ๒.๖๑$, S.D. = ๐.๒๒) ตามลำดับ

๓. ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีทักษะคิดต่อความตายด้านพฤติกรรมอยู่ในระดับความสำคัญมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = ๓.๖๗$, S.D. = ๐.๕๒) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะมีสติ สมาธิ ดายอย่างสงบท่ามกลางคนใกล้ชิดอันดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๔๒$, S.D. = ๐.๘๘) รองลงมา คือ ท่านสนใจอ่านหนังสือเกี่ยวกับความตายจะทำให้เข้าใจเรื่องความตายมากขึ้นอยู่ใน ($\bar{X} = ๓.๘๖$, S.D. = ๐.๘๑) และ ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบอยู่ในอันดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = ๓.๑๐$, S.D. = ๐.๕๕) ตามลำดับ

๕.๑.๓ ผลทดสอบสมมุติฐาน ทักษะคิดต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของ นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี

จำแนกตามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย อายุ, ระดับชั้น /ปี, ระยะเวลาที่อุปสมบท, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, การศึกษาปริญญาธรรมด้านบาลี

๑) นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีด้านการรู้จัก ไม่แตกต่างกัน

๒) นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้านความรู้สึก ไม่แตกต่างกัน

๓) นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้านพฤติกรรม ไม่แตกต่างกัน

๕. นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีการศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตาย โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๑) นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีด้านการรู้จัก ไม่แตกต่างกัน

๒) นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้านความรู้สึก ไม่แตกต่างกัน

๓) นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ด้านพฤติกรรม ไม่แตกต่างกัน

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ อภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง ๓๕ ปี ถึง ๔๔ ปี มีระดับชั้น/ปีคือ ชั้นปีที่ ๔ มีระยะเวลาที่อุปสมบท คือ มากกว่า ๑๐ ปี มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม คือ นักธรรมชั้นเอก และส่วนใหญ่มีการศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี คือ ป.ธ. ๔

จากข้อมูลทั่วไปที่พบนี้ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๕ ปี ถึง ๔๔ ปี มีระดับชั้น/ปีคือ ชั้นปีที่ ๔ เพราะห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เปิดการเรียนการสอนมาตั้งแต่วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๔๗ จนถึงปัจจุบันจึงมีนิสิตที่จะจบการศึกษาเป็นจำนวนที่มากกว่า ระดับการศึกษาปีอื่นๆ มีระยะเวลาที่อุปสมบทคือ มากกว่า ๑๐ ปี เป็นเพราะห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเปิดการศึกษา ระดับอุดมศึกษาเพื่อให้พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะจังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดใกล้เคียง ได้มีโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษามากขึ้น และนิสิตส่วนใหญ่เป็นระดับพระสังฆาธิการ จึงทำให้มีระยะเวลาที่อุปสมบท คือ มากกว่า ๑๐ ปี และพระสังฆาธิการต้องมีการศึกษาพระปริยัติ

ธรรมแผนกธรรม คือ นักธรรมชั้นเอก จึงทำให้พระนิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนใหญ่ จบระดับนักธรรมชั้นเอก และมีการศึกษาเปรียญธรรมด้านบาลี คือ ป.ธ. ๔มากที่สุด

๕.๒.๒ อภิปรายผลการวิเคราะห์ระดับทัศนคติต่อความตาย

จากผลการวิจัยพบว่า นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีทัศนคติต่อความตายโดยภาพรวม และรายด้านได้แก่ อยู่ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรม อยู่ในระดับมาก อภิปรายผลได้ดังนี้

นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยภาพรวมทั้งหมดเป็นพระสังฆาธิการ ซึ่งบวชเรียนในพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานานจึงทำให้เข้าใจในหลักธรรมเป็นอย่างดี และในพระพุทธศาสนาก็สอนว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดขึ้นบนโลกนี้ ต้องตายด้วยกันทั้งสิ้น ความตายปรากฏแก่ทุกชีวิตไม่เลือกเวลา หรือสถานที่ เมื่อเข้าใจในความตาย ก็ควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาท รีบเร่งทำความเพียรเพื่อให้บรรลุถึงความสิ้นกิเลส คือ การเข้าถึงพระนิพพาน และวิธีปฏิบัติต่อความตายของพุทธศาสนิกชนเป็นแนวคิดที่สอดคล้อง พุทธศาสนิกชนกล่าวว่า ธรรมชาติ คือ ธรรมการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมก็คือ การทำทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามหลักแห่งธรรมชาติ พุทธศาสนิกชนมีแนวคิดพื้นฐานที่ความประหัยใช้สอยสิ่งของเท่าที่จำเป็น ไม่ทำลายธรรมชาติรักษาตัวเท่าที่จำเป็น ไม่ต้องหอบสังขารหนีความตายให้เหตุการณ์ในชีวิตจริง คือ การเจ็บป่วยในแต่ละครั้งเป็นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข^๑ ความตาย พุทธศาสนาแปลว่าแม้ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แน่นอน ความตายก็ไม่ใช่ว่ากลัว เพราะความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติของชีวิต ความตาย ตามความหมายของพุทธศาสนาก็เป็นแต่เพียงการแตกดับไปตามธรรมชาติของชีวิต ความตายตามความหมายของพุทธศาสนา ก็เป็นแต่เพียงการแตกดับในครั้งหนึ่ง ของขันธ ๕ (ขณิกมรณะ) หรือการแตกดับของนามรูป ในชาติหนึ่งๆชีวิตก็จะยังคงปฏิสนธิคือเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆตามสภาพของกรรม ในอีกแง่มุมหนึ่งพุทธศาสนาได้ใช้ประโยชน์จากความตายโดยวิธีที่เรียกว่า มรณสติ กล่าวคือ พุทธศาสนาถือว่าการเจริญมรณสติหรือการมีสติระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อชีวิต มรณสติช่วยให้มนุษย์สามารถเผชิญกับความตายได้อย่างมีสติและสงบ

^๑พระมหาวันชัย ธรรมชโย, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธศาสนิกชน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า บทคัดย่อ.

เมื่อความตายเป็นธรรมชาติที่ปรากฏต่อมนุษย์เช่นนี้ หน้าที่ของมนุษย์ต่อความตายและชีวิตที่จะต้องตายนั้น จึงรวมเด่นอยู่ที่ความไม่ประมาท ปฏิบัติต่อความตายให้ถูกต้องเหมาะสมด้วยปัญญา รู้เท่าทัน ถึงขั้นนี้จึงเป็นหน้าที่ของพระพุทธศาสนาจะต้องเสนอระบบการฝึกหัดมนุษย์ขึ้นมาให้มนุษย์ผู้ได้รับการฝึกหัดพัฒนามีปัญญารู้เท่าทัน โลกและชีวิต กระบวนการฝึกหัดพัฒนาดังกล่าวนั้น ก็เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับชีวิตมนุษย์เอง โดยเริ่มตั้งแต่การฝึกหัดพัฒนาทางด้านพฤติกรรม กาย วาจา (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และปัญญา รวมเรียกว่า หลักไตรสิกขา^๒

๕.๒.๒ อภิปรายผลการวิเคราะห์ความแตกต่างทัศนคติต่อความตาย ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑. จากผลการวิจัยพบว่า นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีอายุแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตาย ทั้งโดยภาพรวม และรายด้านทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้คิด ด้านความรู้สึกรู้ และด้านพฤติกรรม ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้จะเป็นเพราะว่า นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ที่มีอายุมากกว่า อาจจะมีประสบการณ์การทำงาน นิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ที่มีอายุมากจะเข้าใจในความตาย ไม่กลัวความตายยอมรับว่าเป็นสิ่งธรรมดาที่มนุษย์ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ พระพุทธเจ้า^๓ ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า อายุของมนุษย์ทั้งหลายนี้น้อยนัก คนที่มีอายุยืน อยู่ได้ก็เพียงร้อยปี หรือจะอยู่เกิดไปได้บ้าง ก็มีสัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มี คนที่มีอายุยืน อยู่ได้ก็เพียงร้อยปี หรือจะอยู่เกิดไปได้บ้างก็มีน้อย ควรประพฤติดีเหมือนกับคนที่ถูกไฟไหม้ศีรษะฉนั้น การไม่มาแห่งความตายไม่มีเลย และในทศตวรรษอายุสูตร พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า วันคืนผ่านไป ชีวิตย่อมรุกรันไป อายุของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมสิ้นเปลืองไป คุณน้ำแห่งแม่น้ำน้อย ฉะนั้น

๒. นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีระดับชั้น /ปี แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายด้านความรู้สึกรู้ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีระดับชั้น /ปี แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายด้านความรู้สึกรู้ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เพราะหลังจากได้ศึกษาแล้ว จึงนำความรู้ในด้านพระพุทธศาสนาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนไปใช้ในการเทศนา การสนทนา และการให้คำแนะนำปรึกษาเป็นหลัก ซึ่งภูมิความรู้

^๒ อ.ต.ก. (บาลี) ๒๐/๘๒/๒๒๒, อ.ต.ก.(ไทย) ๒๐/๘๒/๓๐๘-๓๐๙.

^๓ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๖/๑๕๕-๑๕๖, ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๔๖/๑๓๐-๑๓๑.

และแนวทาง ในการปฏิบัติบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนนั้นส่วนใหญ่ เป็นหลักกรรม และแนวทางปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งนิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม ได้เรียนรู้ต่อความตายนี้ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก จึงมีส่วนที่จะทำให้พระสงฆ์ได้นำความรู้ และทักษะที่ได้จากการศึกษาแผนกสามัญมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติบทบาทในการสอน ให้กล้าเผชิญความจริง เพราะพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ในกระบวนการสืบทอดต่อเนื่องของสังคมไทย ไม่ว่าจะโดยฐานะที่เป็นสถาบันสังคมอันกว้างใหญ่ โดยเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย การศึกษาพระพุทธศาสนาสอนคนเราให้เรียนรู้เกี่ยวกับความตาย เช่นเรื่องเกี่ยวกับปรากฏการณ์ก่อนตายที่เรียกว่า อารมณ์ วิถีจิตก่อนตาย วิธีแก้ไข ตลอดจนคำสอนเกี่ยวกับความตายอย่างถูกต้อง ตามวิธีที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ ก็จะทำให้เรานั้นปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง เวลาตายก็จะตายอย่างสงบ จัดเป็นการตายที่ดี แต่เมื่อว่าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท การไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป คือ บรรลุพระนิพพาน จัดว่าเป็นการตายที่ดีที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุภา อุตโท^๕ ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงบทบาทที่พระสงฆ์ควรทำ ในการพัฒนาสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในอีก ๒ ทศวรรษหน้า ผลการศึกษาพบว่า บทบาทพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า ควรมีบทบาท ๓ ด้านด้วยกัน คือ บทบาทต่อตนเอง ได้แก่การศึกษาพระธรรมวินัยให้แตกฉาน บทบาทต่อองค์กรสงฆ์ ได้แก่การจัดวัดให้สงบ สะอาด และมีที่ปฏิบัติธรรม จัดกิจกรรมต่างๆ ในวัดให้หลากหลายขึ้น ตั้งวิทยาลัยพัฒนาพระสังฆาธิการทั่วประเทศ และปรับปรุงพระราชนิพนธ์คุณธรรมสงฆ์ให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น และบทบาทต่อสังคม ได้แก่ การเรียนรู้วิชาการทางโลก และสภาพสังคม สอนศีลธรรมแก่ประชาชนทุกระดับ ให้คำปรึกษาชีวิตแก่ประชาชน ให้การศึกษาแก่คนในชุมชน สงเคราะห์ในชุมชนประสานงานกับกลุ่มต่างๆ ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและจัดตั้งกลุ่มต่างๆ

๓. นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา) แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตาย โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม ส่วนใหญ่ ผ่านประสบการณ์ชีวิตมามากเพราะส่วนใหญ่เป็นระดับพระสังฆาธิการ มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ต้องรับผิดชอบกิจกรรมงานด้วยตนเอง ขณะที่หลายรูปอาจยังอยู่ในสำนักของพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ จึงทำให้มี

^๕พระมหาสุภา อุตโท, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (๒๕๔๑-๒๕๖๐)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์ทางการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๑, หน้าบทคัดย่อ.

ทัศนคติต่อความตายโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ประสบการณ์ที่ได้รับขณะบวชเรียน ส่งผลคืออย่างชัดเจนต่อจิตใจของพระภิกษุ ๓ ด้าน ๑) มีทัศนคติต่อความตาย ด้านความรู้กิด ๒) ทัศนคติที่ดีต่อด้านความรู้สึก ๓) ทัศนคติที่มีต่อด้านพฤติกรรมในระยะเวลาอุปสมบท ขณะบวชเป็นพระ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาชวลิต เพ็ชรรัภักดิ์^๕ ที่ทำการศึกษาพระภิกษุที่เป็นนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่บวชเรียนมาแล้วโดยเฉลี่ย ๕ ปี พบว่า พระภิกษุที่มีจุดมุ่งหมายของการบวช (เป้าหมายของการบวชในพุทธศาสนาซึ่งเป็นประโยชน์ที่พระภิกษุอาจบรรลุได้ ตั้งแต่เป้าหมายให้เกิดประโยชน์ทางจิตใจ ทางการศึกษาด้านวัตถุ ไปจนถึงเป้าหมายเพื่อนิพพาน) และความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นตัวทำนายด้านจิตลักษณะ ๒ จาก ๓ ด้าน ที่สามารถทำนายทัศนคติที่ดีต่อการดำรงสมณเพศอย่างยาวนานได้ในลำดับที่ ๑ และ ๒ ตามลำดับ ยิ่งกว่านั้นยังพบว่าปัจจัยด้านจุดมุ่งหมายของการบวชเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นลำดับแรกจากปัจจัยจำนวน ๓ ด้าน ที่สามารถจำแนกกลุ่มพระภิกษุที่มีความตั้งใจที่จะดำรงสมณเพศอย่างยาวนานมาก ออกจากกลุ่มพระภิกษุที่ตั้งใจจะดำรงสมณเพศไม่ยาวนานได้อย่างถูกต้อง ๖๘.๘ % ในกลุ่มพระภิกษุโดยรวม

๔. นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีการศึกษาเปรียญธรรม (ด้านบาลี) แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรีมีการศึกษาเปรียญธรรม (ด้านบาลี) แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะการศึกษาเป็นการแสวงหาความรู้ให้เกิดแก่พระนิสิตเมื่อพระนิสิตได้รับความรู้และความถนัดในเรื่องที่จะเทศนาสั่งสอนประชาชนแล้ว ย่อมที่จะทำให้มีความกล้าหาญหรือมีความมั่นใจที่จะแสดงบทบาทนั้นๆออกมา ดังจะเห็นว่า พระนิสิต ที่มีการศึกษาเปรียญธรรม (ด้านบาลี) แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความตายโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากในพระพุทธศาสนามีคำสอนให้พิจารณาความตาย โดยให้พิจารณาทุกวันไม่ว่าคนเราทุกคนเกิดมาแล้วก็ต้องตายเป็นธรรมดาควรที่จะเร่งขวนขวายทำกิจที่ควรทำเสียแต่เนิ่นๆเมื่อความตายมาเยือนก็ไม่โศกเศร้า ไม่เสียใจ ไม่นึกน้อยใจว่า ทำไมจึงเกิดขึ้นกับเรา เมื่อมนุษย์สามารถทำใจในความตายได้ก็จะทำให้พิจารณาเห็นชีวิตตามความเป็นจริง เมื่อกระทำให้มากเข้า ก็จะทำให้เป็นคนไม่ประมาทในการทำมาหากิน เมื่อความตายมาเยือนก็กล้าที่จะเผชิญกับความตายอย่างมีสติมั่นคง ไม่

^๕พระมหาชวลิต เพ็ชรรัภักดิ์, ปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมุ่งที่จะดำรงสมณเพศอย่างยาวนานของพระนิสิตจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(พัฒนาสังคม), (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), ๒๕๔๕, หน้า ๒๕.

หลงตาย ไม่หวาดกลัว ไม่รู้สึกพรันซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐาน แต่สอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาประสิทธิ์ สระทอง^๖ ได้ศึกษา บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ใน อำเภอปรางค์กู๋ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า พระสงฆ์ในอำเภอปรางค์กู๋จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีระดับ การศึกษาแผนกสามัญต่างกันมีบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ ไม่แตกต่างกัน

๕. นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีการศึกษาปริญญาธรรม (แผนกธรรม) แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อความ ตายโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน นิสิตที่มีระดับการศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) ตั้งแต่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก และจบนักธรรมชั้นเอกแล้ว จะมีการเข้าใจชีวิตมี การยอมรับว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะการปฏิบัติหน้าที่การอบรม สั่งสอนประชาชน จึงทำให้นิสิต ที่มีระดับการศึกษาแผนกธรรมต่างกันมีทัศนคติต่อความตายโดย ภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อาจจะเป็นเพราะนิสิตที่ได้รับการศึกษาแผนกธรรมแล้วจะมีความตระหนัก ว่าความตายเป็นธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การเข้าใจความตายย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตตลอดการ ดำรงอยู่ที่เดียว เพราะเหตุนี้การศึกษาเพื่อให้เข้าใจความหมายที่แท้จริงของความตายจึงมี ความสำคัญต่อมนุษย์อย่างยิ่ง เพราะนอกจากความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องความตายจะเป็นประโยชน์ ต่อมนุษย์ในขณะนันทิแห่งการเผชิญกับความตายแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อทุกขณะของการดำรงอยู่ อีกด้วย พระพุทธเจ้า^๗ ตรัสรับรองถึงการนึกถึงความตายทุกๆวันว่า จะทำให้เป็นคนไม่มัวเมาใน ความเป็นหนุ่มสาว หรือไม่มัวเมาในชีวิต ทำให้เร่งชวนขวยทำความดีต่างๆทำให้ไม่ทำความชั่วทั้ง ทางกาย วาจาและทางใจ เมื่อบำเพ็ญมรรคเสถียรมากๆเข้ามรรคก็จะเกิดขึ้น เมื่อเจริญมรรคมากๆเข้าก็ สามารถละสังขโยชน์ได้ และอนุสัยก็จะสิ้นไป ดังเช่น สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก^๘ ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับความตาย ที่เราทุกคนควรนำมาขบคิด และยึดเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยท่านได้ทรงอธิบายไว้ว่า เราแทบทุกคนได้รับรู้อยู่แก่ใจ ว่า ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย ไม่มีสักคนเดียวที่จะหนีความตายพ้น แต่เรามักจะไม่เห็นค่าไม่เห็น ประโยชน์ของความรู้นี้ จึงมิได้ใส่ใจเท่าที่ควรปล่อยปละละเลย รู้จึงเหมือนไม่รู้ สิ่งที่เป็น

^๖พระมหาประสิทธิ์ สระทอง, “บทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนของพระสงฆ์ในอำเภอ ปรางค์กู๋ จังหวัดศรีสะเกษ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาจิตวิทยาชุมชน, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๔๘, หน้า ๑๐๔.

^๗องฺปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๐-๑๐๓, องฺปญฺจก (บาลี) ๒๒/๕๗/๖๕.

^๘สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, (เจริญ สุวฑฺฒโน), “ความตาย”, ในความตายที่ท่านยังไม่ รู้จัก, รวบรวมโดย ธรรมสภา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑-๑๕.

คุณประโยชน์จึงเหมือนเป็นสิ่งไม่มีค่า แต่ถ้าเราใส่ใจในความรู้นี้อย่างที่ควร ก็จะสามารถนำไปเกิดคุณประโยชน์แก่ตนเอง ได้อย่างมหาศาล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากผลทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี มีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะด้านการรู้คิด ควรให้ความรู้ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้านการรู้คิด ควรเสนอทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่นทัศนคติต่อความตาย ในหลักไตรลักษณ์ เป็นต้น

๒. ข้อเสนอแนะด้านความรู้สึก ควรให้ความรู้ นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้านความรู้สึก ควรให้ความรู้เรื่องมรณสติเช่นการจัดนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตและความตาย จัดอบรมกรรมฐานแบบมรณสติ เป็นต้น

๓. ข้อเสนอแนะด้านพฤติกรรม ควรศึกษาวิจัย นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้านพฤติกรรม จัดให้มีการสัมมนาเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ในห้องเรียน วัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และให้นิสิตได้เสนอแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับด้านชีวิตและความตาย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาทัศนคติต่อความตายของกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ บุคคลที่มีประสบการณ์ที่ตนเองต้องเผชิญกับความตาย และผู้ป่วยโรคเอดส์ในระยะใกล้ตาย เป็นต้น เพื่อนำองค์ความรู้มาเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการเตรียมตัวตายที่ดี

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับแนวคิดทางศาสนาอื่นๆ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๑๐, ๑๒, ๑๖, ๑๗, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘, ๒๙, ๓๑, ๓๓, ๓๕, ๓๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ :

(๑) หนังสือ :

กมลรัตน์ หล้าสว่างศ์. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศรีเดชาการพิมพ์, ๒๕๒๘.

กัมมันต์ พันธุมจินดา. “สมองและความตาย” ในมุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย . โดยประสานต่างใจ และชนพรรณ สนิทสมุทร. กรุงเทพมหานคร : คบไฟ, ๒๕๓๕.

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑ . พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การตายกับความตายในมุมมองจากศาสนาและวิทยาศาสตร์. รวมบทความจากการประชุมวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ดวงเดือน พันธุนาวิณ. เอกสารประกอบการฝึกอบรม การวิจัยขั้นสูงทางพฤติกรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๕.

เต็มศักดิ์ คทวณิช. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๕.

ทรงพล ภูมิพัฒน์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีการศึกษาฝ่ายเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๓๘.

บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๓.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร, จามจุรีโปรดักส์, ๒๕๔๕.

บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๔.

ปัญญานันท์ทกิกขุ. ท่านได้อะไร เมื่อไปงานศพ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรีนติ้ง, ๒๕๓๘.

พระเทพเวที. (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรมฉบับเดิม แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ รุ่งเรืองวัฒนา, ๑๕๓๑.

พระธรรมธีรราชฆานูนิ. อุดมวิชา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____, ระลึกถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

_____, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สื่อ ตะวัน, ๒๕๔๕.

_____, เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับพิธีศพและพุทธศาสนชีวิตกับความตาย. กรุงเทพมหานคร : เลียง เชียง, ๒๕๔๕.

_____, จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.

_____, ระลึกถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

พัชริดา ไชยลังกา. ทิพมาส ชินวงศ์และนวนจันทร์ รมณาร์กษี(บรรณาธิการ). ตำราการพยาบาล ผู้ป่วยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (สงขลา : เอส.ซี.วี. บิสซิเนสส์, ๒๕๓๔.

พุทธทาสภิกขุ. คู่มือมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๐๑.

_____, นิพพาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, ๒๕๑๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปลภาค ๒ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กฎหมายแพ่ง ๑ CIVIL LAW ๑ (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๘. พิมพ์ครั้งที่ ๕. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

ราตรี พัฒนรังสรรค์. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาจิตวิทยา และ การแนะแนว คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒.

- วัฒนา ศรีสัตย์วาจา. เอกสารประกอบการสอนจิตวิทยาสังคมเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๔.
- วิชาการ. กรม กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๓.
- วิสุทธิมรรค. แปล ภาค ๒ ตอน ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- สนั่น ไชยานุกุล. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๑๕.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (เจริญ สุวฑฺฒโน) “ความตาย”. ในความตายที่ท่านยังไม่รู้จัก, รวบรวมโดยธรรมสภา. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- สร้อยตระกูล. (ติวานนท์) อรรถมานะ. พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.
- สิวลี ศิริไล. จริยธรรมในการดูแลผู้ป่วยวาระสุดท้ายใกล้ตาย. สารสภากาการพยาบาล๑, ๒๕๓๔.
- สุปานี สนธิรัตน์ และคนอื่นๆ. จิตวิทยาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗.
- สุรางค์ ไคว้ตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- สุวรรณา สถาอนันท์. ชีวิตและความตายตามคริสต์ศาสนาในมุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย. กรุงเทพมหานคร : บ.เคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๑๕.
- แสงเดือน ทวีสิน. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเล็ง, ๒๕๔๕.
- อภิธรรมมัตถสังคหบาลีและอภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกาฉบับแปลเป็นภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- อุดม สำอางกุล. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

(๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง :

- ขวัญตา บาลทิพย์. “ประสบการณ์การรับรู้เกี่ยวกับความตายของผู้ป่วยเอดส์ ณ วัดแห่งหนึ่งในภาคใต้”. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๑.
- ณัฐยา วาสิงหน. ความหมายของความตาย: การตีความพุทธปรัชญา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

- ดวงแข จงเจริญ. “การศึกษาทัศนคติของนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วิธีเรียนทางไกลที่มีโรคเอดส์ ในจังหวัดกาญจนบุรี”. **ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.** (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐.
- นุจรินทร์ ลักษณ์กุล. ประสพการณ์ดูแลผู้ป่วยใกล้ตายของพยาบาล. **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๓).
- บุญเรือน เทียรทอง. “ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๔๗.
- พระณัฐกิตติ อนารโท. (ผุยเหง้า). “ศึกษาหลักมรณสติในพระไตรปิฎก”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๕๑.
- พระประดิษฐ์ ปุญญาลงกาโร. “ทัศนคติความตายของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๕๒.
- พระมหาวันชัย ฆมฺมชโย. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๔๐.
- พระมหาสุนันท์ จันทโสภโณ (ดิษฐ์สุนันท์). “การศึกษาคำสอนเรื่องพระไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๔๕.
- พระมหาสุภา อุทโท, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า(๒๕๔๑-๒๕๖๐)”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษา.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**, ๒๕๔๑.
- พระวรศักดิ์ จันทโชโต. การศึกษาจริต กับการรับรู้ความตาย : กรณีศึกษาผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๔๒.บทคัดย่อ.

พัชนี มานะวานิชเจริญ. “ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชน
ไทยรุ่นใหม่: ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชมรมพุทธศาสน์สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
ในเขตกรุงเทพมหานคร”. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.

เมินรัตน์ นวะบุศย์, ผศ. “ทัศนคติของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดนครราชสีมาเกี่ยวกับสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย”. รายงานการวิจัย สาขาวิชาปรัชญา. (บัณฑิต
วิทยาลัย:สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๔.

โรชนี ชัยพันธ์. “การรับรู้ชีวิตและความตายของบุคลากรสาธารณสุขประโยชน์ : กรณีศึกษานักบุคลากร
ในมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความ
ตาย.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ลดารัตน์ สาภินันท์. “ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุและการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ”.
วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ. บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

สุชญา ศิริชัยนุร และคณะ “การวิเคราะห์คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท : ความตายกับมรณัสสดี”.
รายงานวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สุภาณี ทิวฒนานนท์. “สิทธิที่จะตายของผู้สูงอายุ : ปัญหาจริยธรรม”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา
บัณฑิต.(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

สุวรรณ วุฒิธฤทธิ. “ปัจจัยที่เป็นตัวทำนายความวิตกกังวลเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุใน
จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาล
ผู้สูงอายุ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔.

อุทยา นาคเจริญ. การเตรียมตัวสำหรับความตายของผู้ติดเชื้อเอชไอวี. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตร
มหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

(๓) ภาษาอังกฤษ :

Atonide Gerrit ; and Fred Van, **Reaij W., Consumer Behavior: A European Perspective,**
London : John Wiley & son Ltd, 1992.

Baker, B.A., Hannon, N, and Russell, N,A, **Death and Dying and Dying Individuals and
Instiutions,** New York : JohnWiley and Son, 1982.

- Hogg, Michael A., **Social Psychology : Structure and function of attitude**, United Kingdom :
Mathematical Comoposition Setters Ltd, 1998.
- Kanee,B., **Chifrens' Concepts of Death**, Pubished doral dissertation, "Univercity of Cincinnati,
1975.
- Likert, **Technique for the measurement of attitudes archives of psychology**, NewYork :
McHraw Hill International Book Company, 1932.
- Margaret Lock, **On dying teice: cultural technology and the determination of death. New
medical technologies intersections of inquiry**, Margaret Lock, Alian Young and
Alberto Cambrosio, editor, 2000.
- Melear, J.D, "**Children's Conception of Death**", Dissertation Abstract international, (Sectiob
B), Vol.33, 1972.
- Stephen P. Elliott, **Webster's New World Encyclopedia**, (New York: Prentice Hall, 1990),p. 317.
- Stuart, G.W., and Sundeen, S.J., **Principle and Practice of Psychiatric Nursing** , St. Louis: The
C.V. Mosby Company, 1983.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง

ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพล
ชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้ใช้เพื่อประโยชน์ในการทำวิจัยเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์หลักสูตร
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย

๒. แบบสอบถามฉบับนี้ประกอบด้วย ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษา
นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี
ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบสอบถามประมาณค่า (Rating Scale) ตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert) มี ๓
ด้าน ๕ ระดับ จำนวน ๓๐ ข้อ

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี และขออนุโมทนา
ขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระมหาสุพรต ฐมมาราโม

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา ชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง

ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพล
ชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี

ตอนที่ ๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความตามสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. อายุ

☐ ๑๕-๒๔ ปี	☐ ๒๕ - ๓๔ ปี
☐ ๓๕- ๔๕ ปี	☐ ๔๖- ๕๕ ปี ☐ ๕๕ ปีขึ้นไป

๓. ระดับชั้น

☐ ชั้นปีที่๑	☐ ชั้นปีที่๒
☐ ชั้นปีที่๓	☐ ชั้นปีที่๔

๔. ระยะเวลาที่อุปสมบท (พรรษา)

☐ ต่ำกว่า ๑ ปี	☐ ระหว่าง ๑-๕ ปี
☐ ระหว่าง ๖-๑๐ ปี	☐ มากกว่า ๑๐ ปี

๕. การศึกษาเปรียบเทียบ (ด้านบาลี)

☐ ป.ธ. ๑-๒	☐ ป.ธ. ๓	☐ ป.ธ. ๔
☐ ป.ธ. ๕	☐ ป.ธ. ๖	☐ ป.ธ. ๗
☐ ป.ธ. ๘	☐ ป.ธ. ๙	

๕. การศึกษาพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม)

☐ นักธรรมชั้นตรี	☐ นักธรรมชั้นโท
☐ นักธรรมชั้นเอก	☐ ไม่ได้ศึกษา

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษา
นิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดกาญจนบุรี

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท
ท่านปฏิบัติในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง ระดับทัศนคติต่อความตายมากที่สุด
๔ หมายถึง ระดับทัศนคติต่อความตายมาก
๓ หมายถึง ระดับทัศนคติต่อความตายปานกลาง
๒ หมายถึง ระดับทัศนคติต่อความตายน้อย
๑ หมายถึง ระดับทัศนคติต่อความตายน้อยที่สุด

ข้อ	ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท	ระดับทัศนคติต่อความตาย				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑.	๑. ด้านความรู้คิด ท่านคิดว่า ท่านยังไม่อยากตายในขณะนี้					
๒.	ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น					
๓.	ท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน					
๔.	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่					
๕.	ท่านคิดว่า เมื่อตายแล้วจะไปไหนก็ไม่รู้					
๖.	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึงจุดหมาย ปลายทาง					
๗.	ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ					
๘.	ท่านคิดว่าความตายเป็นความสงบสุขที่แท้จริง					
๙.	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้อง ประสบ					
๑๐.	ท่านคิดว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาเป็นสัจธรรมของ ชีวิต					

ตอนที่ ๒ (ต่อ)

ข้อ	ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท	ระดับทัศนคติต่อความตาย				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑.	๒. ด้านความรู้สึก ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบจึงกระทำ ความดีมาตลอด					
๒.	ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้เจริญ ฆราวาสดีบ่ออายุ					
๓.	ท่านยินดีรับฟังธรรมะเกี่ยวกับความตายเพราะจะทำให้ ให้มองเห็นสังขารมากยิ่งขึ้น					
๔.	ท่านทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความตาย					
๕.	ท่านยอมรับได้กับชีวิตของท่าน แม้ว่าจะมีทั้งเรื่องที่ดี สมหวังและผิดหวัง					
๖.	ท่านคิดว่าความตายเป็นการหมดเวรหมดกรรม					
๗.	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่					
๘.	ก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใสยอมไปสู่ที่ดี					
๙.	อายุยิ่งมากขึ้น ท่านยังไม่รู้สึกกลัวความตายเพราะผ่าน ประสบการณ์ชีวิตมามาก					
๑๐.	ท่านสนใจอยากรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความตาย					

ตอนที่ ๒ (ต่อ)

ข้อ	ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท	ระดับทัศนคติต่อความตาย				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑.	๓. ด้านพฤติกรรม ท่านมักจะสนทนาเกี่ยวกับความตายกับกัลยาณมิตร เพราะจะทำให้ลดความกลัวตายลง					
๒.	ท่านคิดว่าถ้าก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใส ย่อมไปสู่ที่ดี					
๓.	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึงจุดหมาย ปลายทาง					
๔.	ท่านสนใจอ่านหนังสือเกี่ยวกับความตายจะทให้เข้าใจ เรื่องความตายมากขึ้น					
๕.	ท่านรู้สึกว่าคุณเองเข้าใกล้ความตายเข้าไปทุกที					
๖.	ท่านสนใจเรื่องเจริญมรณสติเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว					
๗.	ท่านคิดว่าความตายสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่ ควรประมาท					
๘.	ท่านคิดว่ากระบวนการก่อนตายน่ากลัวกว่าความตายที่ แท้จริง					
๙.	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้อง ประสบ					
๑๐.	ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะมีสติ สมาธิ ตายอย่างสงบ ท่ามกลางคนใกล้ชิด					

ภาคผนวก ข
แบบทดสอบ (IOC)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย เรื่อง

**ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะ
สงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี**

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถาม นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ในด้านความรู้คิด ด้านความรู้สึกรู้ด้านพฤติกรรม

๒. ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

๒.๑ ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา ความเหมาะสมของข้อความถามและความถูกต้องของสำนวนภาษาที่ใช้ในแบบสอบถาม

๒.๒ โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องทางขวามือแต่ละข้อความตามสภาพความคิดเห็นของท่าน โดยพิจารณาตามหลักเกณฑ์ต่อไปนี้

- +๐ หมายถึง เหมาะสมกับข้อความนั้นสอดคล้องกับเนื้อหา
- ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจกับข้อความนั้นสอดคล้องกับเนื้อหา
- ๐ หมายถึง ไม่เหมาะสมกับข้อความนั้นสอดคล้องกับเนื้อหา

ขอเจริญพร

พระมหาสุพรต ฐมมาราโม

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา ชีวิตและความตาย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๔

ตอนที่ ๑ การตรวจความถูกต้องตามเนื้อหา เพื่อคำนวณหาค่าความสอดคล้องดัชนี ระหว่างข้อคำถาม กับวัตถุประสงค์ เป็นรายชื่อ (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ ในการพิจารณาเนื้อหาและภาษาของ ข้อความแต่ละข้อว่ามีความเหมาะสม หรือไม่เหมาะสม หรือไม่แน่ใจ ดังนี้

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิต ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี ท่านปฏิบัติในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดย กำหนดระดับคะแนน ดังนี้

+๑ หมายถึง ถ้าเห็นด้วย

๐ หมายถึง ไม่แน่ใจ

- ๑ หมายถึง ไม่เห็นด้วย

ข้อ	ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท	ความคิดเห็น (IOC)		
		เหมาะสม (+๑)	ไม่แน่ใจ (๐)	ไม่เหมาะสม (-๑)
	๑. ด้านความรู้คิด			
๑	ท่านคิดว่า ท่านยังไม่อยากตายในขณะนี้			
๒	ท่านคิดว่าใครๆ ก็หลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น			
๓	ท่านเข้าใจว่าชีวิตและความตายเป็นของคู่กัน			
๔	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่			
๕	ท่านคิดว่า เมื่อตายแล้วจะไปไหนก็ไม่รู้			
๖	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึงจุดหมายปลายทาง			
๗	ท่านคิดว่าความตายเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ			
๘	ท่านคิดว่าความตายเป็นความสงบสุขที่แท้จริง			
๙	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ			
๑๐	ท่านคิดว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาเป็นสัจธรรมของชีวิต			

ตอนที่ ๑ (ต่อ)

ข้อ	ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท	ความคิดเห็น (IOC)		
		เหมาะสม (+๑)	ไม่แน่ใจ (๐)	ไม่เหมาะสม (-๐)
	๒. ด้านความรู้สึก			
๑	ท่านต้องการที่จะเผชิญความตายอย่างสงบจึงกระทำ ความดีมาตลอด			
๒	ท่านชอบไปงานศพเพราะจะได้เจริญ มรณสติบ่อยๆ			
๓	ท่านยินดีรับฟังธรรมะเกี่ยวกับความตายเพราะจะทำให้ มองเห็นสังขารมากยิ่งขึ้น			
๔	ท่านทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความตาย			
๕	ท่านยอมรับได้กับชีวิตของท่าน แม้ว่าจะมีทั้งเรื่องที่ดี สมหวังและผิดหวัง			
๖	ท่านคิดว่า การตายเป็นการหมดเวรหมดกรรม			
๗	ท่านคิดว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดใหม่			
๘	ก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์ผ่องใสยอมไปสู่ที่ดี			
๙	อายุยิ่งมากขึ้น ท่านยังไม่รู้สึกกลัวความตายเพราะผ่าน ประสบการณ์ชีวิตมามาก			
๑๐	ท่านสนใจอยากรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความตาย			

ตอนที่ ๑ (ต่อ)

ข้อ	ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท	ความคิดเห็น (IOC)		
		เหมาะสม (+๑)	ไม่แน่ใจ (๐)	ไม่เหมาะสม (-๑)
	๓. ด้านพฤติกรรม			
๑	ท่านมักจะสนทนาเกี่ยวกับความตายกับกัลยาณมิตร เพราะจะทำให้ลดความกลัวตายลง			
๒	ท่านคิดว่าถ้าก่อนตายเรามีจิตใจที่สงบบริสุทธิ์พร้อมไปสู่อะไรที่ดี			
๓	ท่านคิดว่าการตายเป็นการเดินทางมาถึงจุดหมายปลายทาง			
๔	ท่านสนใจอ่านหนังสือเกี่ยวกับความตายจะทำให้เข้าใจเรื่องความตายมากขึ้น			
๕	ท่านรู้สึกว่าคุณเองเข้าใจถึงความตายเข้าไปทุกที			
๖	ท่านสนใจเรื่องเจริญมรณสติเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว			
๗	ท่านคิดว่าความตายสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาไม่ควรประมาท			
๘	ท่านคิดว่ากระบวนการก่อนตายน่ากลัวกว่าความตายที่แท้จริง			
๙	ท่านคิดว่าความตายเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตในโลกนี้ต้องประสบ			
๑๐	ท่านคิดว่าเมื่อถึงระยะสุดท้ายของชีวิต ท่านจะมีสติสมาธิ ตายอย่างสงบ ท่ามกลางคนใกล้ชิด			

ภาคผนวก ค

หนังสือออกในการดำเนินการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร. ๐๒-๔๓๔-๕๕๓๕

ที่ ศธ ๖๑๐๔.๔/๒๐๒

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

นมัสการ พระมหาสุริยา วรเมธี, ผศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถามงานวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสุพรต ฉายา ธมฺมาราโม นามสกุล สมสิริ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธานุสสาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี : THE ATTITUDE TOWARDS DEATH IN THERAVADA BUDDHISM : A CASE STUDY OF STUDENTS AT CLASSROOMWATCHAICHUMBHONCHASONASONGKRAMMAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERITY KANCHANABURI PROVINCE” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระเอกภัทร อภินุโท, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

๒. ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง

กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย ดังกล่าวและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม.สาขาวิชาชีวิตและความตาย

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร. ๐๒-๔๓๔-๕๕๓๕

ที่ ศธ ๖๑๐๔. ๔/๒๐๑

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

เรียน ผศ.ดร. ประยูร สุขะใจ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถามงานวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสุพรต ฉายา ธมฺมาราโม นามสกุล สมสิริ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี : THE ATTITUDE TOWARDS DEATH IN THERAVADA BUDDHISM : A CASE STUDY OF STUDENTS AT CLASSROOMWATCHAICHUMBHONCHASONASONGKRAMMAHACHULALONGKORNRNRAJAVIDY ALAYA UNIVERITY KANCHANABURI PROVINCE” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระเอกภัทร อภินุโท, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

๒. ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย ดังกล่าวและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม.สาขาวิชาชีวิตและความตาย

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

โทร./โทรสาร. ๐๒-๔๓๔-๕๕๓๕

ที่ ศธ ๖๑๐๔. ๔/๒๐๐

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

เรียน ผศ.ดร. เรืองชัย หมั่นชนะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถามงานวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสุพรต ฉายา ธมฺมาราโม นามสกุล สมสิริ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี : THE ATTITUDE TOWARDS DEATH IN THERAVADA BUDDHISM : A CASE STUDY OF STUDENTS AT CLASSROOMWATCHAICHUMBHONCHASONASONGKRAMMAHACHULALONGKORNRRRAJAVIDYALAYA UNIVERITY KANCHANABURI PROVINCE” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระเอกภัทร อภินุโท, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย ดังกล่าวและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม.สาขาวิชาชีวิตและความตาย

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

ที่ ศษ ๖๑๐๔.๔/๒๓๐

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดศรีสุคาราม เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร. ๐-๒๔๓๔-๕๕๓๕

๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

เรียน ผศ.สาระ มุขดี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถามงานวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสุพรต ฉายา ธมฺมาราโม นามสกุล สมสิริ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี : THE ATTITUDE TOWARDS DEATH IN THERAVADA BUDDHISM : A CASE STUDY OF STUDENTS AT CLASSROOMWATCHAICHUMBHONCHASONASONGKRAMMAHACHULALONGKORNRRRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY KANCHANABURI PROVINCE” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระเอกภัทร อภินุโท, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง	กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย ดังกล่าวและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม.สาขาวิชาชีวิตและความตาย

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

ที่ ศษ ๖๑๐๔.๔/๒๓๑

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดศรีสุคาราม เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร. ๐-๒๔๓๔-๕๕๓๕

๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

เรียน อาจารย์วิชชดา ฐิติโชติรัตนนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างแบบสอบถามงานวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสุพรด ฉายา ธมฺมราโม นามสกุล สมสิริ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี : THE ATTITUDE TOWODS DEATH IN THERAVADA BUDDHISM : A CASE STUDY OF STUDENTS AT CLASSROOMWATCHAICHUMBHONCHASONASONGKRAMMAHACHULALONGKORNRRRAJAVIDY ALAYA UNIVERITY KANCHANABURI PROVINCE” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระเอกภัทร อภินุโท, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง	กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัย ดังกล่าวและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครื่องดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม.สาขาวิชาชีวิตและความตาย

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

ภาคผนวก ง

หนังสือออกในการดำเนินการวิจัย

ที่ ศษ ๖๑๐๔.๔/๒๓๒

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดศรีสุदारาม เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร. ๐-๒๔๓๔-๕๕๓๕

๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

นมัสการ พระราชวิทสุธิเมธี (ผู้อำนวยการห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มจร.)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามทัศนคติต่อความตาย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยพระมหาสุพรต ฉายา ธมฺมราโม นามสกุล สมสิริ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อและโครงการวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติต่อความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษานิสิตห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดกาญจนบุรี : THE ATTITUDE TOWARDS DEATH IN THERAVADA BUDDHISM : A CASE STUDY OF STUDENTS AT CLASSROOMWATCHAICHUMBHONCHASONASONGKRAMMAHACHULALONGKORNRNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY KANCHANABURI PROVINCE” โดยมีคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. พระเอกภัทร อภินุโท, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง	กรรมการ

คณะกรรมการบริหารหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อวิจัยในเรื่องดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์ให้ นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อพัฒนาการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป

เรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

ผู้อำนวยการหลักสูตร พธ.ม.สาขาวิชาชีวิตและความตาย

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระมหาสุพรต ฐมมาราโม (สมศิริ)
- เกิด** : ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔
- ภูมิลำเนา** : ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
- การศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๕๖ เศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๕๘ ประกาศนียบัตรบัณฑิต สังคมสงเคราะห์ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๖๑ นักธรรมชั้นเอก
พ.ศ. ๒๕๕๖ ปริญญาธรรม ๓ ประโยค
พ.ศ. ๒๕๕๒ พระพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
- อุปสมบท** : ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘ ณ พัทธสีมาวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
- อาชีพปัจจุบัน** : วัดคอนขมิ้น ตำบลคอนขมิ้น อำเภอกำมะกา จังหวัดกาญจนบุรี ๗๑๑๒๑